

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Neuvottelua ja normalisointia

**Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvan häirinnän saamat
merkitykset nuorten puheessa**

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Kasvatustiede
(yleinen ja aikuiskasvatustiede)
Pro gradu -tutkielma

4/2018
Niina Hinkkanen

Ohjaaja: Janne Varjo

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta	Laitos – Institution – Department -
Tekijä – Författare – Author Niina Hinkkanen	
Työn nimi – Arbetets titel – Title Neuvottelua ja normalisointia: Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvan häirinnän saamat merkitykset nuorten puheessa.	
Oppiaine – Läroämne – Subject Kasvatustieteet (yleinen ja aikuiskasvatustiede)	
Työn ohjaaja(t) – Arbetets handledare – Supervisor Janne Varjo	Vuosi – År – Year 2018
<p>Tiivistelmä – Abstrakt – Abstract</p> <p><i>Tavoitteet.</i> Tutkielman tavoitteena oli ymmärtää paremmin niitä tapoja, joilla nuoret tekevät ymmärrettäväksi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää. Häirintä on niin julkisessa keskustelussa kuin koulujen institutionaalisella tasollakin tunnustettu ongelma. Aiemmat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että häirintää voi olla vaikea tunnistaa, sillä se kietoutuu muihin ilmiöihin, kuten huumoriin. Tässä työssä häirintää tarkasteltiin feministisestä jälkistrukturalistisesta viitekehyksestä erilaisiin yhteiskunnallisiin eroihin linkittyvänä ilmiönä, joka saa merkityksensä erilaisten diskurssien ja ihmisiä kuvaavien kategorioiden kautta. Tutkielmassa keskitytään siihen, miten nuoret tekevät ymmärrettäväksi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää osana omaa arkeaan, ja siihen, miten häiritsijään ja häirittyyn liitetyt sukupuolen, iän ja etnisyyden kategoriat linkittyvät ymmärrettäväksi tekemisen tapoihin.</p> <p><i>Menetelmät.</i> Aineisto koostui 15:n yhdeksäsluokkalaisen nuoren teemahaastattelusta ja viikon mittaisesta havainnointijaksosta erässä eteläsuomalaisessa yläkoulussa. Analyysitapana käytettiin diskurssianalyysia, johon yhdistettiin myös jäsenyyuskategorisoinnin analyysin analyttisiä välineitä.</p> <p><i>Tulokset ja johtopäätökset.</i> Häirintä ja sen saamat merkitykset olivat puheessa jatkuvan neuvottelun ja normalisoinnin kohteena. Häirinnästä tehtiin selkoa erilaisten diskurssien kautta, jotka tuottivat kuvaa häirinnästä toisaalta ahdistavana, mutta toisaalta arkipäiväisenä ilmiönä. Monet tilanteet, kuten koulussa tapahtuva nimittely, eivät useinkaan tulleet tulkituksi häirinnäksi, vaan yhteiseksi huumoriksi. Häirinnän määrittelyssä tärkeänä nähtiin kohteen oma kokemus, mutta toisaalta esimerkiksi huumoriksi normalisoitiin toisinaan myös sellaisia tilanteita, joita ei välttämättä oikeasti pidetty hauskana. Häirintää myös etäännyttiin aktiivisesti pois omasta arjesta. Sukupuoleen, ikään ja etnisyyteen liittyvillä kategorioilla kuvattiin ja selitettiin niin häirinnän kohdetta kuin tekijääkin. Kategorioilla tehtiin ymmärrettäväksi ennen kaikkea tuntemattomien tekemää häirintää, jolloin myös korostettiin häiritsijän ja häirityn välisiä eroja. Puheessa tuotettiin myös stereotypisoivaa kategorisaatiota. Oletus huumorista taas rakentui pääosin kaveri-kategorian varaan. Tulokset osoittavat, että häirintä saa merkityksensä osana paikallista vuorovaikutusta ja laajempaa yhteiskunnallista kulttuuria. Tuloksia voidaan hyödyntää häirinnän ennaltaehkäisyssä kouluissa, sillä tutkielma lisää ymmärrystä siitä, miten häirintä kietoutuu osaksi koulun arkea ja kulttuuria.</p>	
Avainsanat – Nyckelord – Keywords sukupuolinen häirintä, diskurssianalyysi, nuoret, kategoria-analyysi, feministinen tutkimus	
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet) ethesis.helsinki.fi	

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET – UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Faculty of Educational Sciences	Laitos – Institution – Department -
Tekijä – Författare – Author Niina Hinkkanen	
Työn nimi – Arbetets titel – Title Negotiating and normalizing: Meanings of sexual and gender-based harassment in young people's talk.	
Oppiaine – Läroämne – Subject Education (general and adult education)	
Työn ohjaaja(t) – Arbetets handledare – Supervisor Janne Varjo	Vuosi – År – Year 2018
<p>Tiivistelmä – Abstrakt – Abstract</p> <p><i>Goals.</i> The aim of this study was to better understand the ways in which young people make sense of sexual and gender-based harassment. Harassment is recognized as a problem both in public discussion and at the institutional level. However, previous studies have shown that harassment can be difficult to recognize as it intertwines with other phenomena in everyday life, such as humour. In this study harassment was viewed from a feminist post-structural perspective as a phenomenon which is understood through different discourses and categories, and is linked to social differences. This study focuses on how young people make sense of sexual and gender-based harassment in their everyday lives and how the categories of gender, age, and ethnicity, which are connected to perpetrators and targets of sexual harassment, affect the sense making.</p> <p><i>Methods.</i> The data consisted of theme interviews with 15 ninth graders and a 5-day observation period in a secondary school located in the southern Finland. Discourse analysis was used in analysing the data, and analytical tools from membership categorization analysis were also used.</p> <p><i>Findings.</i> Harassment and its meanings were constantly negotiated and normalized. Harassment was understood through different discourses that gave it different meanings: on the one hand harassment was interpreted as distressing and on the other hand as ordinary phenomena. Many situations, such as name-calling in schools were often interpret not as harassment, but as common humour. One's own experience was considered important when defining harassment, but also situations that were not necessarily seen as fun, could be normalized as humour. Harassment was also actively located away from one's own everyday life. Categories of gender, age, and ethnicity were used to describe and explain both the perpetrators and the targets of harassment. The categories were first and foremost used to make sense of sexual harassment done by strangers. The categories were also used to highlight differences between the perpetrator and the target and some of the used categories strengthened stereotypes. The assumption of humour was constructed mainly on the friend-category. The findings show that the different meanings of harassment are constructed in local interactions which are embedded in broader social culture. The findings can be utilized in the preventive work done by schools, as the study increases our understanding of the ways in which harassment is entangled with school culture and everyday life.</p>	
Avainsanat – Nyckelord – Keywords sexual harassment, discourse analysis, adolescents, feminism	
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (opinnäytteen) ethesis.helsinki.fi	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 HÄIRINNÄN KONTEKSTI JA AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	6
2.1 Tutkimuksen konteksti – häirintä suomalaisessa yhteiskunnassa	6
2.2 Työpaikoilta nuorten pariin – häirinnän tutkimuksen siirtymä	8
2.3 Häirintä suhteessa muihin ilmiöihin	9
2.4 Häirintä erojen tuottajana	11
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	14
3.1 Feministinen jälkistrukturalismi teoreettisena viitekehyksenä.....	14
3.2 Diskurssit ja kategoriat	16
4 TUTKIMUSKYSYMYKSET	20
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	21
5.1 Aineiston tuottaminen	21
5.1.1 <i>Neuvottelut kentälle pääsystä</i>	21
5.1.2 <i>Teemahaastattelut aineiston tuottamisen tapana</i>	23
5.1.3 <i>Havainnointi analyysia tukevana aineistona</i>	25
5.2 Eettisyydestä ja tutkijan positioista	26
5.3 Aineiston analyysi	28
5.3.1 <i>Diskurssianalyysi ja kategoria-analyysi aineiston analyysitapana</i>	28
5.3.2 <i>Aineiston analyysin vaiheet</i>	31
6 HÄIRINNÄN MONINAISET MERKITYKSET	35
6.1 Arkipäiväistä vai ahdistavaa häirintää?	36
6.2 Totista häirintää vai yhteistä läppää?.....	42
6.3 Kohteen kokemus vai tekijän tarkoitusperien tulkinta?	48
6.4 Häirinnän etäännyttäminen omasta arjesta	53
6.5 Yhteenveto.....	55

7 KATEGORIAT HÄIRINNÄN YMMÄRRETTÄVÄKSI TEKEMISESSÄ.....	57
7.1 Kulttuuriset kategoriat häirintäpuheessa	57
7.1.1 Sukupuolen kategoria	58
7.1.2 Iän kategoria	61
7.1.3 Etnisyyden/kansalaisuuden kategoria	63
7.2 Erot ja yhtäläisyydet merkitysten tuottajina	64
7.2.1 Eroja rakentavat kategoriat totisen häirinnän diskurssissa.....	65
7.2.2 Kaveri-kategoria jaetun ymmärryksen diskurssissa.....	69
7.2.3 Kaveri häirinnän tekijänä?.....	72
7.3 Yhteenveto.....	74
8 POHDINTAA JA TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA.....	76
LÄHTEET	81
LIITTEET	88

1 JOHDANTO

Moni on kohdannut elämänsä aikana jonkinlaista sukupuoleen tai seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää: epätoivottuja katseita, vaivaannuttavia vitsejä, epämiellyttäviä kosketuksia tai suoranaista väkivaltaa. Häirintä loukkaa ihmisen oikeutta määritellä itse, mitä hänelle sanotaan tai miten häntä kosketaan, ja pakottaa kehon toisten kommenttien ja katseiden kohteeksi. Näin on myös alaikäisten nuorten arjessa, sillä nuoret kohtaavat häirintää niin kaduilla kuin koulussakin, niin kasvotusten kuin sosiaalisen mediankin kautta. Osa siitä on räikeää aikuisten nuoriin kohdistamaa häirintää, kuten peniskuvien lähettelyä sosiaalisessa mediassa tai seksin ehdottamista julkisella paikalla. Osa taas on nuorten keskinäistä ja koulun arkeen kietoutuvaa häirintää, jonka arkipäiväisyys tekee sen tunnistamisen vaikeaksi niin nuorille itselleen kuin opettajillekin. Häirintä saatetaan tulkita huumoriksi eli läpäksi tai ylipäätään normaaliksi nuorten keskinäiseksi kommunikoinniksi, jolloin siihen puuttuminen muuttuu vaikeaksi, ellei mahdottomaksi. Sanonnat, kuten ”Rakkaudesta se hevonenkin potkii” kertovat jotain siitä tavasta, jolla nuorten keskinäistä häirintää ja väkivaltaa on Suomessa kautta aikojen normalisoitu.

Häirintä ei ilmiönä suinkaan ole uusi, ja tasaisin väliajoin se päättyy myös julkiseen keskusteluun, jolloin neuvottelun kohteeksi joutuu muun muassa se, mikä on häirintää, kuka sen saa määritellä, kuka sitä kohtaa ja kuka sitä tekee. Aloittaessani tätä työtä keväällä 2016 mediassa keskustelua herättivät kommentit, joiden mukaan seksuaalinen ahdistelu olisi jokin uusi Suomeen vastikään rantautunut ilmiö. Edellisen vuoden aikana Suomeen oli saapunut ennätysellisen paljon turvapaikanhakijoita ja keskustelu velloi turvapaikanhakijoiden tekemän (tai ei-tekemän) ahdistelun ympärillä. Keskustelu herätti sosiaalisessa mediassa #lääppijät-kampanjan, joka nosti näkyväksi seksuaalisen häirinnän pitkät juuret suomalaisessa yhteiskunnassa, kun monet jakoiivat häirinnän kokemuksiaan vuosikymmeniäkin taaksepäin.

Tänä keväänä, kaksi vuotta tämän työn aloittamisen jälkeen, häirintä nousi jälleen keskustelunaiheeksi, mutta tällä kertaa kansainvälisessä mittakaavassa. #metoo-kampanja lähti sosiaalisessa mediassa liikkeelle Hollywoodin häirintätapausten tultua julki ja teki jälleen näkyväksi seksuaalisen häirinnän laajuuden. Lukemattomat naiset ympäri maailmaa laittoivat sosiaaliseen mediaan statukseksi ”Me too.” osoituksena siitä, että he ovat elämänsä aikana kohdanneet seksuaalista häirintää. #metoo-kampanja on kirvoittanut yhteiskunnallista keskustelua ja herättänyt huolen myös nuorten kohtaamasta seksuaalisesta häirinnästä. Tähän

keskusteluun on ottanut Suomessa kantaa myös muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriö ja opetushallitus.

Häirintä on siis tunnistettu ja tunnustettu ongelma, mutta siihen puuttuminen näyttää olevan hidasta ja vaikeaa. Esimerkiksi kouluilla on velvollisuus ennaltaehkäistä häirintää ja puuttua siihen, mutta silti häirintä näyttäytyy monissa kouluissa erottamattomalta osalta arkea. Huomasin tämän ollessani työssä, johon kuului puhuminen seksuaalisen kaltoinkohtelun teemoista pääkaupunkiseudun yläkouluissa. Keskustelin nuorten kanssa yhä uudestaan muun muassa siitä, mikä on häirintää ja mikä taas hauskaa läppää, tai miksi aikuisille kannattaa kertoa, jos saa sosiaalisessa mediassa alastonkuvia pyytämättä. Nuorilla oli erilaisia mielipiteitä ja käsityksiä häirinnästä, siihen reagoimisesta ja siihen puuttumisesta, ja usein häirintä näytti saavan hyvin erilaisia merkityksiä erilaisissa tilanteissa. Väitänkin, että kyetäksemme puuttumaan häirintään, meidän tulee ymmärtää paremmin, miten häirintä saa merkityksensä osana jokapäiväistä arkea.

Tämän tutkielman tavoitteena on ymmärtää paremmin sitä, miten nuoret itse tekevät ymmärrettäväksi arjessaan kohtaamaansa häirintää. Ilmiön ymmärtäminen nuorten näkökulmasta on tärkeää, sillä muuten yritykset sen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen esimerkiksi kouluissa voivat jäädä irralliseksi nuorten tavasta hahmottaa ilmiötä. Suomessa erityisesti Aaltosen (2006) väitöskirja tarjoaa kattavan kuvan siitä, mitä nuoret ajattelevat häirinnästä ja millaiset asiat siihen vaikuttavat. Aaltosen tutkimuksen aineisto on kuitenkin kerätty jo vuosituhaten alussa, joten nuorten näkökulman nostaminen tutkimuksen keskiöön parikymmentä vuotta myöhemmin tarjoaa tuoreen näkökulman nuoruuden ja häirinnän tutkimukseen.

Tutkielmani paikantuu feministisen häirinnän tutkimuksen kenttään, ja teoreettisena ja analyttisena viitekehyksenäni käytän jälkistrukturalistista lähestymistapaa. Vuoden 2017 keväällä tuotettu aineisto koostuu yhdeksäsluokkalaisten nuorten teemahaastatteluista ja havainnoinnista. Vaikka aineisto on kerätty koulussa, tutkielma ei rajaudu tarkastelemaan vain koulussa tapahtuvaa häirintää. Sen sijaan tarkasteluun on otettu mukaan myös nuorten vapaa-ajalla, sosiaalisessa mediassa ja muualla tapahtuva häirintä. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: *Miten nuoret tekevät ymmärrettäväksi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää osana omaa arkeaan?* Olen kiinnostunut erilaisista häirinnän saamista merkityksistä ja tavoista, joilla merkitykset tulevat tuotetuksi erilaisten diskurssien kautta.

Tarkastelen myös sitä, millaisia toiminnan mahdollisuuksia ja rajoituksia eri diskurssit tuottavat esimerkiksi häirintää kohdanneelle tai yleisemmin häirintään puuttumiselle.

Toinen tutkimuskysymykseni on: *Millaisten häiritsijään ja häirittyyn liitettyjen sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioiden kautta häirintää tehdään ymmärrettäväksi?* Olen kiinnostunut siitä, miten erilaiset kulttuuriset kategoriat ja niihin liitetyt oletukset ja käsitykset vaikuttavat tapamme tulkita mahdollisia häirinnän tilanteita. Tarkastelen sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioita, sillä ne näyttävät niin aikaisemman tutkimuksen kuin oman aineistonikin kannalta resursseilta, joiden kautta häirintää yritetään tehdä ymmärrettäväksi. Tarkastelen erityisesti sitä, miten kategorioilla tuotetaan toisaalta eroja ja toisaalta samanlaisuutta, ja miten sen kytkeytyy siihen, millaiset tilanteet ylipäätään tunnistetaan häirinnäksi. En oleta ihmisten olevan yksiselitteisesti jaoteltavissa ”häirittyihin” ja ”häiritsijöihin”, vaan sen sijaan ymmärrän häirinnän tilanteisena ja kulttuurisena, vuorovaikutuksessa rakentuvana ilmiönä, jota tehdään ymmärrettäväksi erilaisten diskurssien ja kategorioiden avulla.

Ennen häirinnän tutkimukseen syventymistä on tärkeää ottaa kantaa häirinnän niin arkikielessä kuin tutkimuksessakin esiintyviin moninaiisiin käsitteisiin. Arkikielessä yleisin käsite on seksuaalinen häirintä. Myös tasa-arvolaisissa (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986, 7 §) puhutaan seksuaalisesta häirinnästä, jolla tarkoitetaan ”sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä”. Tasa-arvolaisissa on seksuaalisen häirinnän lisäksi määritelty sukupuoleen perustuva häirintä, jolla taas tarkoitetaan ”henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää ei-toivottua käytöstä, joka ei ole luonteeltaan seksuaalista”. Tällaisella jaottelulla tehdään siis ero luonteeltaan seksuaalisen ja ei-seksuaalisen häirinnän välille. Käsitteenä seksuaalinen häirintä kantaa mukanaan mielikuvaa, jonka mukaan häirintä olisi jollain tavalla kiinni häiritsijän seksuaalisesta halusta, vaikka näin ei usein ole (Varsa, 1993, 11). Tätä mielikuvaa pyrittiin poistamaan, kun käsite sexual harassment suomennettiin tasa-arvoasiain neuvottelukunnan työryhmässä sukupuoliseksi häirinnäksi ja ahdisteluksi (Varsa, 1993, 11). Käsitettä sukupuolinen häirintä onkin käytetty jonkin verran suomalaisessa häirinnän tutkimuksessa (esim. Aaltonen, 2006; Korhonen & Kuusi, 2003). Olen päätenyt tässä tutkielmassa käyttämään käsitettä *sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva häirintä*, vaikka sillä ei ainakaan vielä häirinnän tutkimuksen parissa ole vakiintunutta asemaa. Koen sen kuitenkin paremmin ilmiötä kuvaavaksi, sillä häirintä itsessään ei ole seksuaalista tai sukupuolista, vaan häirintä kohdistuu ihmisen sukupuoleen tai seksuaalisuuteen. Tulen tutkielmassani käyttämään sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvasta häirinnästä lyhyempää muotoa *häirintä*.

Mitä häirintä sitten on, eli mihin viittaamme puhuessamme häirinnästä? Sen määrittelemisen ei ole yksiselitteistä. Ilmiötä on pyritty käsitteellistämään määrittelemällä häirinnän piirteitä, joiden täytyessä voitaisiin puhua häirinnästä. Varsan (1993, 13) mukaan monissa kansainvälisissä määritelmässä korostetaan muun muassa sitä, että se on joko ”fyysistä, sanallista tai kirjallista seksuaalisluonteista lähestymistä, se on ei-toivottua ja yksipuolista, siihen liittyy joko avointa tai piilevää painostusta tai se luo ahdistavan työilmapiirin ja siihen liittyy kielteisiä seuraamuksia tai niiden uhkaa ahdistelun kohteeksi joutuneelle”. Suomen tasa-arvo-laissa (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986, 7 §) sekä seksuaalinen, että sukupuoleen perustuva häirintä määritellään käytökseksi, ”jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta erityisesti luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.” Myös erilaisia häirinnän ja ahdistelujen muotoja on pyritty määrittelemään ja jopa jaottelemaan niitä erilaisiin alaluokkiin (Varsa, 1993, 19).

Objektiivisten, käytöstä määrittävien tunnusmerkkien lisäksi on kuitenkin tunnistettu myös häirinnän subjektiivinen puoli (Varsa 1993, 13). Silloin tärkeäksi nousee se, mikä tuntuu ahdistavalta tai loukkaavalta häirinnän kohteeksi joutuneesta. Esimerkiksi Aaltonen (2006, 33) määrittelee sukupuolisen häirinnän ”yksipuoliseksi, ei-toivotuksi huomioksi, joka perustuu jollain lailla sukupuoleen ja joka saa kohteen tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi”. Oma määritelmäni on lähellä kyseistä määritelmää, sillä tässä tutkielmassa tarkoitan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvalla häirinnällä kaikkea sellaista yksipuolista, epämiellyttäväksi koettua huomiota, joka kohdistuu jollain tavalla kohteen seksuaalisuuteen tai sukupuoleen. Käsitteenä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva häirintä on siis eräänlainen kattokäsite, joka kattaa epätoivotun ”seksuaalisen” huomion lisäksi esimerkiksi myös seksistiset ja homofobiset kommentit (vrt. Aaltonen, 2006, 33). Määritelmäni on löyhä, sillä tutkielman tarkoituksena ei ole luoda tarkempaa määritelmää ilmiöstä, vaan yrittää ymmärtää sitä, miten nuoret häirinnästä ajattelevat. Hyödynnän Aaltosen (2006, 56) ei-häirinnän käsitettä tarkastellakseni myös sellaisia tilanteita, joita nuoret eivät itse pidä häirintänä, sillä se mikä tulkitaan ei-häirinnäksi määrittää myös häirinnän rajoja. Ei-häirinnällä viitataan siis sellaisiin tilanteisiin, joita nuoret eivät itse määrittele tai nimeä häirinnäksi, vaan esimerkiksi huumoriksi, mutta jotka mielestäni ovat olennaisia häirinnän tutkimuksen kannalta.

Tutkimusraporttini etenee häirinnän yhteiskunnallisen ja institutionaalisen kontekstin esittelystä aikaisemman häirinnän tutkimuksen erittelyyn (luku 2). Keskityn häirinnän feministiseen tutkimukseen ja siihen, miten häirintä aiemmissa tutkimuksissa näyttäytyy limittyvän muihin ilmiöihin, kuten huumoriin tai heteroseksuaalisen ihastuksen osoittamiseen. Luvussa 3 käyn läpi tutkimukseni tärkeimmät teoreettiset lähtökohdat esittelemällä feminististä jälkistrukturalismia sekä diskurssin ja kategorian käsitteitä. Sen jälkeen tarkennan tutkimuskysymyksiäni (luku 4), ja siirryn sitten aineiston tuottamisen kuvaukseen ja analyysitapojen esittelyyn (luku 5). Käsitelen viidennessä luvussa myös eettisyyteen ja omaan positiiooni liittyviä kysymyksiä. Luvut 6 ja 7 ovat tuloslukuja, joista ensimmäinen keskittyy ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ja jälkimmäinen toiseen tutkimuskysymykseen. Näissä luvuissa on myös näkyvillä tapa, jolla olen analyysia ja tulkintaa tehnyt. Luku 8 sisältää tutkimuksen arviointia ja tärkeimpien tulosten pohdintaa suhteessa aikaisempaan tutkimukseen.

2 HÄIRINNÄN KONTEKSTI JA AIKAISEMPI TUTKIMUS

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää on tutkittu monista eri näkökulmista, mutta tässä tutkielmassa keskityn erityisesti feministisen tutkimuksen kenttään (ks. Conroy, 2013). Ensin käyn kuitenkin läpi tutkimuksen kontekstia ja sitä, miten esimerkiksi kouluissa häirintään on yritetty puuttua. Sen jälkeen esittelen tutkimukseni kannalta olennaista aikaisempaa tutkimusta. Keskityn erityisesti siihen, miten häirintää on tutkittu suhteessa muihin ilmiöihin, ja miten häirintää on tarkasteltu tapana tuottaa sukupuolta ja sukupuolten eroja.

2.1 Tutkimuksen konteksti – häirintä suomalaisessa yhteiskunnassa

Nuorten kohtaaman häirinnän yleisyyttä on Suomessa tutkittu erilaisten selvitysten ja kyselyiden yhteydessä. Tyttöihin kohdistuvan sukupuolisen ahdistelun yleisyyttä kartoitettiin jo vuonna 2000 kyselytutkimuksella (Honkatukia, 2000), ja vuodesta 2010 alkaen häirintä on aihealueena ollut mukana valtakunnallisissa Kouluterveyskyselyissä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015). Sukupuolinen häirintä on ollut osana myös muissa nuorille suunnatuissa kyselytutkimuksissa (mm. Alanko, 2014; Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola, 2014; Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä, 2011).

Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan 8. ja 9. luokkalaisista tytöistä 30 prosenttia on kohdannut jonkinlaista seksuaalista häirintää viimeisen vuoden aikana, kun taas pojista häirintää on kohdannut 12 prosenttia (Opetushallitus (OPH), 2018, 3). Suurin osa häirinnästä on kyselyn mukaan tapahtunut joko verkossa/mobiilisti tai jossain julkisessa tilassa, kun taas koulussa tapahtuvan häirinnän osuus on pienempi (OPH, 2018, 4). Se ei kuitenkaan välttämättä kerro ainoastaan siitä, missä häirintää tapahtuu, vaan sitä minkälaisissa paikoissa häirintä tulee tunnistetuksi. Siksi on tärkeää tutkia sitä, mitä nuoret pitävät häirintänä ja miten he tekevät selkoa mahdollisista häirinnän tilanteista. Transnuorista ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista häirintää on kohdannut jopa yli 70 prosenttia (Alanko, 2014). Häirintä saattaa siis koskettaa ketä tahansa nuorta, mutta kyselyiden mukaan näyttäisi siltä, että häirintä on yleisempää tyttöjen, transnuorten ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien nuorten parissa.

Häirintä on ilmiönä tunnistettu Suomessa niin lainsäädännön kuin kouluinstituutionkin tasolla. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986, 7 §) määrittelee seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän syrjinnäksi. Kyseinen laki ulottuu myös kouluihin, ja vuonna 2015 tehdyn lakimuutoksen myötä myös peruskouluilta on vaadittu toiminnallista

tasa-arvosuunnitelmaa (Sosiaali- ja terveysministeriö (STM), 2015, 8). Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää selvitys tasa-arvotilanteesta, tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi ja arvio aiempien toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista, ja erityistä huomiota tulee kiinnittää muun muassa seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. (STM, 2015, 15). Häirinnän ehkäisyn ja siihen puuttumisen kannalta olennaista lainsäädäntöä koulujen näkökulmasta on myös mm. perusopetuslaki sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, joissa määrätään jokaisen oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön ja veloitetaan kouluja laatimaan suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä (osana opiskeluhuoltosuunnitelmaa) (OPH, 2018, 4–6). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa korostetaan turvallisen ja tasa-arvoisen toimintakulttuurin tärkeyttä ja sitä, että minkäänlaista syrjintää ei hyväksytä (OPH, 2014, 27).

Nuorten kokema häirintä, ja koulujen vaihtelevat käytännöt siihen puuttumiseen ja häirintää kohdanneiden tukemiseen on herättänyt huolta #metoo-kampanjan ympärillä käydyin keskustelun myötä. Keväällä 2018 opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) tiedottikin käynnistävänsä toimenpideohjelman koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämiseksi, minkä lisäksi opetushallitus julkaisi oppaan seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi (OPH & OKM, 2018). Häirinnän ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen on siis pyritty vaikuttamaan erilaisin toimenpitein ja säädöksin. Koulun toimintaa säätelevien lakien ja toimintaohjeiden lisäksi nuoria suojaa myös esimerkiksi rikoslain 20 luku (Rikoslaki 39/1889, 20 §), jossa säädetään seksuaalirikoksista. Paljon häirinnästä jää kuitenkin lainsäädännön ulkopuolelle ja esimerkiksi seksuaalinen ahdistelu lisättiin rikoslakiin vasta vuonna 2014 (Niemi & Kainulainen, 2018).

Lakitekstien ja koulun toimintaa ohjaavien virallisten asiakirjojen sijaan keskityn tässä työssä häirinnän saamiin merkityksiin vuorovaikutuksessa osana elettyä ja koettua arkea. Ilmiönä häirintä näyttää pakenevan toimintasuunnitelmiin kirjattuja määritelmiä ja saavan merkityksenä suhteessa esimerkiksi huumoriin. Sen vuoksi onkin tärkeää ymmärtää paremmin sitä, miksi osa tilanteista näyttäytyy häirintänä, kun taas toiset tilanteet rakentuvat puheessa huumoriksi tai neutraaliksi toiminnaksi.

2.2 Työpaikoilta nuorten pariin – häirinnän tutkimuksen siirtymä

Häirinnän aikaisimmissa feministisissä teoretisoinneissa häirintää tarkasteltiin ennen kaikkea välineenä patriarkaalisen yhteiskunnan ylläpitämiseksi. Häirinnän nähtiin vahvistavan miesten valta-asemaa ja asettavan naiset yhteiskunnassa alisteiseen asemaan (Thomas & Kitzinger, 1997, 8). Häirintää tarkasteltiin siis ennen kaikkea miesten tekemänä häirintänä ja se nähtiin osana naisten syrjintää yhteiskunnassa (Nicolson, 1997, 34–35). Wise ja Stanley (1987, 64–66) argumentoivat, että sukupuoleen liittyvien valtarakenteiden vuoksi naisen tekemä ”häirintä” ei koskaan voi saada samanlaisia merkityksiä kuin miesten tekemä häirintä, eikä häirinnästä näin tulisi puhua sukupuolineutraalina ilmiönä. Ilmiönä sukupuolinen häirintä (sexual harassment) onkin nimetty Yhdysvalloissa 1970-luvulla kuvaamaan erityisesti naisten työpaikoilla kokemaa häirintää (Thomas & Kitzinger, 1997, 1–5). Myös Suomessa tutkimus keskittyi aluksi työpaikoilla tapahtuvaan häirintään (ks. esim. Varsa, 1993). On olennaista ymmärtää, mistä häirinnän tutkimus on saanut alkunsa ja millaisiin feministisiin ja poliittisiin tavoitteisiin se on pyrkinyt. Näkökulma on vuosien saatossa kuitenkin laajentunut ja häirintää on tutkittu niin aikuisten kuin nuortenkin parissa, kouluissa ja työpaikoilla.

Myös osassa nuoria koskevia tutkimuksia häirintää on tarkasteltu ennen kaikkea tyttöihin kohdistuvana ilmiönä (mm. Larkin, 1994; Kenway & Willis, 1998; Keddie, 2009; Rahimi & Liston, 2009; Honkatukia, 2000), mutta yhä useammin feministisen teorian piirissä häirintää tarkastellaan ilmiönä, joka voi koskettaa myös poikia, erityisesti sellaisia, jotka eivät istu oikeanlaisena pidetyn maskuliinisuuden piiriin (mm. Robinson, 2005; Korhonen & Kuusi, 2003; Duncan, 2001). Aaltosen (2006, 34) mukaan poikia ja tyttöjä ei tulisikaan erotella sukupuolen mukaan ”häirinnälle immuuneiksi” tai ”häirintään kykenemättömiksi”. Myös tässä tutkielmassa ymmärrän häirinnän ilmiönä, joka voi koskettaa ketä tahansa nuorta sukupuolesta riippumatta. Se ei tarkoita feministisen teorian hylkäämistä tai häirinnän tarkastelua sukupuolineutraalina ilmiönä, mutta mahdollistaa häirinnän saamien merkitysten tarkastelun aineistolähtöisesti ilman ennalta päätettyä rajausta siitä, kuka voi häiritä ja ketä.

Nuorten kohtaamaa häirintää on tutkittu ennen kaikkea nuorten keskinäisenä häirintänä koulun kontekstissa. Vielä päälle 20 vuotta sitten Larkin (1994, 264) kirjoitti, että koulussa tapahtuvaan häirintään ei juurikaan ole kiinnitetty huomiota, sillä häirinnän tilanteita on vaikea erottaa siitä, mikä on hyväksytty normaaliksi sukupuolten kanssakäymiseksi. Sittemmin koulun arkea ja siellä ilmenevää häirintää on tutkittu muun muassa havainnoinnin ja haastattelujen avulla (mm. Kenway & Willis, 1998; Duncan, 2001; Robinson, 2005), joihin on toisinaan yhdistetty esimerkiksi tutkimukseen osallistuvien kirjoittamia ainekirjoituksia tai

päiväkirjoja (Aaltonen, 2006; Larkin, 1994). Korhonen ja Kuusi (2003) ovat puolestaan tutkineet peruskoulussa tapahtuvaa häirintää aikuisten muistelukirjoitusten kautta. Häirintää on ilmiönä sivuttu myös laajemmissa kouluetnografioissa, jotka eivät kuitenkaan ole keskittyneet häirinnän tutkimukseen (mm. Gordon, Holland & Lahelma, 2000). Tutkimukset kattavat monet kouluasteet, mutta erityisesti häirintää on tutkittu yläkouluikäisten tai vanhempien nuorten keskuudessa (ks. mm. Gådin, 2012 alakoulua koskevasta tutkimuksesta). Nuorten koulussa kohtaamaa häirintää on tutkittu myös opettajien näkökulmasta ja tarkasteltu sitä, mikä vaikuttaa opettajien käsityksiin häirinnästä ja siihen puuttumisesta (mm. Meyer, 2008; Rahimi & Liston, 2009).

Koulussa tapahtuvaa häirintää on siis tutkittu monin erin tavoin niin nuorten kuin opettajienkin näkökulmasta. Kiinnostus nimenomaan koulussa tapahtuvaan häirintään on kummunnut ainakin osassa tutkimuksissa siitä, että koulun on nähty olevan paikka, jossa nuorilla tulisi olla tasa-arvoiset mahdollisuudet opiskeluun ja tulevaisuuden rakentamiseen (Larkin, 1994, 264). Nuoret viettävät kuitenkin aikaansa myös koulun ulkopuolella kuten kaupungilla, festareilla, rannoilla, kauppakeskuksissa tai sosiaalisessa mediassa, joissa kaikissa on mahdollista kohdata häirintää. Aaltonen (2006) onkin omassa tutkimuksessaan ottanut huomioon nuorten häirintäkokemukset myös muualla kuin koulussa ja nostanut näin tarkasteluun sen, miten eri paikoissa tapahtuva häirintä voi saada hyvin erilaisia merkityksiä. Osa paikoista näyttäätyy ikään kuin todennäköisempinä häirinnän tiloina, kun taas toisissa paikoissa tilanteet tulee helpommin tulkituksi ei-häirinnäksi (Aaltonen, 2006, 297). En ole tässä tutkielmassa rajannut tarkasteluni ainoastaan koulussa tapahtuvaan häirintään, vaan sen sijaan olen kiinnostunut myös nuorten vapaa-ajalla tapahtuvasta häirinnästä.

2.3 Häirintä suhteessa muihin ilmiöihin

Monissa tutkimuksissa on huomattu, että häirinnän tunnistaminen näyttäätyy vaikealta sen limittyessä muihin nuorten keskinäisiä suhteita määrittäviin ilmiöihin, kuten kiusaamiseen, huumoriin tai ihastuksen osoittamiseen. Häirintä ei nuorten ja koulun arjessa välttämättä tulekaan tulkituksi häirintänä, vaan se voi saada täysin erilaisia merkityksiä niin nuorten kuin opettajienkin taholta. Duncan (2001, 131) on käyttänyt käsitettä seksuaalinen kiusaaminen (*sexual bullying*) ja kuvannut tutkimuksessaan, kuinka sukupuoli ja seksuaalisuus kietoutuvat kiusaamiseen tavalla, joka ei kuitenkaan tullut välttämättä lainkaan tunnistetuksi. Esimerkiksi nimittelyn seksuaalinen luonne, kuten huoraksi tai homoksi haukkuminen, jäi niin oppilailta kuin opettajiltakin tunnistamatta (Duncan, 2001, 131). Häirinnän pelkistäminen

osaksi kiusaamista voikin piilottaa häirinnän kytkeytymisen sukupuolen ja seksuaalisuuden rakenteisiin. Conroy (2013, 346) on argumentoinut, että seksuaalisen häirinnän tarkastelu analyttisesti erillisenä ilmiönä auttaa meitä hahmottamaan häirinnän linkittymisen yhteiskunnassa rakentuviin sukupuolen ja seksuaalisuuden rajoituksiin.

Häirintä näyttäytyy useiden aiempien tutkimusten mukaan limittyvän huumoriin. Larkin (1994, 267) on nostanut omassa tutkimuksessaan tilanteiden tulkitsemisen huumorina yhdeksi tyttöjen keinoista normalisoida häirintää. Hänen haastattelemansa tytöt saattoivat omaksua häiritsijän tulkinnan tilanteesta vitsinä, sillä ilman jonkinlaista ulkoista vahvistusta omalle reaktiolle tilannetta oli vaikea määritellä häirinnäksi tai toimia sen mukaisesti (Larkin, 1994, 267). Tämä on yhteneväinen Robinsonin (2005, 25) tulosten kanssa, joiden mukaan häirintää tekevät pojat selittivät omaa toimintaansa sillä, että se on vain vitsiä. Myös tilannetta ulkopuolelta seuraavat, kuten opettajat, saattavat tulkita erilaisia tilanteita huumoriksi sen perusteella, että tytöt ikään kuin nauravat tilanteen pois (*laugh off*) (Rahimi & Liston, 2009, 526). Robinson (2005) nostaa esiin, että se miten häirintään on mahdollista reagoida, on monimutkaista ja kontekstisidonnaista. Häirinnän kohteen tapaan reagoida omasta mielestä epämiellyttävään tilanteeseen voi vaikuttaa moni asia, kuten missä häirintä tapahtuu ja mitkä oman reagoinnin seuraukset ajatellaan olevan (Robinson, 2005, 26). Tilanteessa nauraminen ei siis väistämättä tarkoita sitä, että tilanne olisi kummallekin osapuolelle hauska. Tätä kuvaa hyvin Pajun (2011, 179) etnografisessa koulututkimuksessaan käyttämä käsite läpänsieto-oletus. Läpänsieto-oletuksella Paju (2011, 180) tarkoittaa, että nuorilla on koulun sosiaalisessa kulttuurissa velvollisuus kestää väkivaltaa ja suhtautua siihen niin kuin se olisi läppää. Vaikka läpänsieto-oletus on käsitteenä tehty kuvaamaan väkivallan neutralisointia osaksi arkea, niin näyttää siltä, että myös häirintää normalisoidaan samoin mekanismin.

Huumori näyttää leimaavaan myös esimerkiksi poikien keskinäisiä välejä. Poikien keskinäistä huumoria tutkineet Kehily ja Nayak (1997) ovat tarkastelleet huumoria tapana kontrolloida ja rakentaa heteroseksuaalista maskuliinisuutta ja sukupuolihierarkiaa. Huumorin ja häirinnän välinen raja on häilyvä, kun seksistinen ja homofobinen huumori näyttäytyy oman heteroseksuaalisuuden maskuliinisuuden vahvistamisena (Kehily & Nayak, 1997, 82). Suomalaisessa koulututkimuksessa esimerkiksi Lehtonen (2003) on nostanut esiin homottelun arkipäiväisyyden poikien keskuudessa tutkiessaan koulujen heteronormatiivisuutta ei-heteroseksuaalisten nuorten näkökulman kautta. Lehtosen (2003, 148) tutkimukseen osallistuneet nuoret eivät pitäneet homottelua arkipäiväisyydestä huolimatta hauskana, vaan kokivat

homottelun sen sijaan kielteisenä. Hauskuuden ja harmittomuuden määrittely linkittyikin kysymykseen siitä, kenellä on oikeus ja mahdollisuus määritellä koulun kulttuuria.

Häirintä erityisesti nuorten parissa saattaa tulla tulkituksi myös heteroseksuaalisten suhteiden romantisoituna. Esimerkiksi ruotsalaisessa alakoulussa tehdyn tutkimuksen perusteella tyttöjen oli vaikea erottaa häirinnän tilanteita romanttisesta diskurssista, jossa poikien lähestymistä tulkittiin ”tykkäämisen” ja ihastumisen kautta (Gådin, 2012, 1771). Myös Kenway ja Willis (1998, 108) ovat tuoneet esiin, että häirintä saattaa koulussa tulla tulkituksi normaalina tyttöjen ja poikien välisenä toimintana, eräänlaisena murrosikäisten parittelutanssina (*adolescent mating dance*). Tällainen heteroseksuaalisen ihastumisen tulkinta on nousut esiin myös suomalaisessa kontekstissa, sillä esimerkiksi Lahelma (2002, 303) nostaa artikkelissaan esiin, että opettajat saattoivat joskus tulkita joitain tilanteita osoituksena ihastumisesta. Myös Saarikoski (2001, 253) nimeää tällaisen tilanteen seksualisoimisen yhdeksi neutralisaatiotekniikaksi, joka perustuu siihen, että häirintä tulisikin ymmärtää poikien kiinnostuksen osoituksena, eikä loukkaavana tai häiritsevänä asiana.

Kuten edellä olen esittänyt, häirintä ei arjessa aina näyttäytyä selvärajaisena ilmiönä, joka olisi helposti tunnistettavissa. Sen sijaan erilaisia tilanteita saatetaan tulkita hyvin eri tavoin ja häirintää saatetaan myös neutralisoida tai normalisoida joksikin muuksi kuin häirinnäksi. Saadakseni tarkasteluun myös sellaiset tilanteet, joita omaan tutkimukseeni osallistuvat nuoret eivät itse kuvaa häirinnäksi, käytän Aaltosen (2006, 56) ei-häirinnän käsitettä kuvaamaan tilanteita, jotka ovat häirinnän tutkimuksen kannalta olennaisia, mutta eivät nuorten nimeämää häirintää.

2.4 Häirintä erojen tuottajana

Häirintä ja häirinnän ymmärrettäväksi tekeminen nivoutuu monenlaisiin eroihin ja niiden tuottamiseen. Feministisestä näkökulmasta häirintää on teoretisoitu ennen kaikkea tapana tuottaa ja vartioida heteroseksuaalista maskuliinisuutta ja feminiinisyyttä (Conroy, 2013). Häirintä tuottaa siis sukupuoli-eroja ja seksuaalisuuden eroja kontrolloimalla sitä, mikä näytetään oikeanlaisena poikuutena tai tyttöytenä ja oikeanlaisena seksuaalisuutena.

Tätä on tarkasteltu erityisesti maskuliinisuuden näkökulmasta (mm. Kehily & Nayak, 1997; Robinson, 2005; Meyer, 2008). Häirintä on nähty tavaksi rakentaa hegemonista maskuliinisuutta, jossa vain tietynlainen tapa olla tulee tulkituksi oikeanlaiseksi maskuliinisuudeksi (Robinson, 2005). Robinson (2005, 22–23) on käsitteellistänyt häirintää Butlerin performa-

tiivisuuden käsitteen kautta, jolloin häirinnän tekeminen nähdään hegemonisen maskuliinisuuden tekemisenä. Tällöin erilaisia maskuliinisuuksia omaksuvat ja tuottavat pojat ovat mahdollisia häirinnän kohteita, koska he eivät tuota oikeanlaisena pidettyä maskuliinisuutta. Myös Lehtonen (2003) on tarkastellut koulussa tapahtuvaa homottelua sukupuoliperformanssina, joka toimii kahdella tasolla. Toisaalta pojat saattavat performoida homottelua muille, ja toisaalta se on tapa performoida itselle omaa heteroseksuaalista maskuliinisuutta (Lehtonen, 2003, 148). Kyseenalaistamalla muiden sukupuoli/seksuaalisuus pyritään siis vahvistamaan omaa heteroseksuaalista maskuliinisuutta (Kehily & Nayak, 1997, 82). On kuitenkin tärkeä muistaa, että hegemoninen maskuliinisuus ei ole muuttumaton maskuliinisuuden muoto, vaan se viittaa sellaiseen olemiseen, joka kyseisessä hetkessä näyttäytyy oikeanlaisena tapana olla (Connell, 2005, 77). Sitä on siis mahdollista muuttaa ja haastaa.

Maskuliinisuuden lisäksi häirintä tuottaa myös oikeanlaisena pidettyä feminiinisyttä. Rahimi ja Liston (2009) ovat käyttäneet käsitettä seksuaalinen leimaaminen (*sexual labelling*) kuvaamaan tapaa, jolla tyttöjä muistutettiin heidän roolistaan heteroseksuaalisessa järjestelmässä: tyttöjen tulee samanaikaisesti olla haluttuja, mutta ”puhtaita”. Oikeanlainen feminiinisyys näyttääkin tasapainottelulta, jota kontrolloidaan esimerkiksi haukkumalla huoraksi. Saarikoski (2001) on omassa tutkimuksessaan tutkinut tytön maineen käsitettä ja huoraksi leimaamista suhteessa siihen. Heteroseksuaalinen feminiinisyys ja maskuliinisuus on feministisissä keskusteluissa nähty hierarkkisessa suhteessa toisiinsa (Conroy, 2013, 348–349), ja esimerkiksi Keddie (2009, 3) tarkastelee häirintää maskuliinisuuden etuoikeuksia vahvistavana ja feminiinisyttä objektivoina ja alentavana toimintana. Tätä ajatusta on sovellettu ennen kaikkea poikien tyttöihin kohdistaman häirinnän käsitteellistämässä, mutta Kenway ja Willis (1998, 103) argumentoivat, että näin on usein myös poikien ja tyttöjen keskinäisessä häirinnässä. Pojan tai hänen tekemistensä nimittäminen tyttömäiseksi tai tytön haukkuminen huoraksi halventaa nimenomaan feminiinisyttä ja naisten seksuaalisuutta.

Tarkastelemalla häirintää tapana tuottaa sukupuolta, seksuaalisuutta ja niiden eroja sanoutaan irti sellaisista puhetavoista, joissa häirintä näyttäytyy luonnollisena tai jollekin sukupuolelle ominaisena toimintana. Myös tässä tutkielmassa sukupuolta lähestytään sosiaalisesti ja tilanteisesti rakentuvana kategoriana, jota tuotetaan jokapäiväisissä arkisissa tilanteissa niin luokkahuoneissa kuin niiden ulkopuolellakin. Materiaalinen ruumis saa siis sukupuolittuneet merkityksensä sosiaalisessa kontekstissa (Rossi, 2010, 24).

Sukupuolen ja seksuaalisuuden lisäksi häirintä kytkeytyy myös muihin eroihin. Häirintää onkin tarkasteltu myös intersektionaalisesti, jolloin tarkasteluun otetaan sukupuolen ja seksuaalisuuden lisäksi esimerkiksi etnisyyden ja luokka (mm. Robinson, 2005). Erilaiset käsitykset ja stereotyyppit luokasta ja etnisyydestä vaikuttavat tapaamme tulkita häirintää, ja esimerkiksi Robinsonin (2005, 34–35) tutkimuksessa osa opettajista pitikin oppilaiden etnistä taustaa selityksenä häirinnän tekemiselle. Suomalaisista tutkimuksista ainakin Aaltosen (2003) väitöskirjassa sivutaan ”etnisyyden” linkittymistä tapoihin, joilla nuoret tekivät selkoa kohtaamastaan häirinnästä. Nuoret näyttivät hänen tutkimuksessaan paikantavan häirinnän erityisesti muiden kuin valkoihoisten poikien tekemäksi (Aaltonen, 2003, 348). Aaltonen ei kyseenalaista nuorten kohtaamaa häirintää, mutta esittää, että vähemmistöetnisiin ryhmiin kuuluvien teot voivat ylikorostua häirinnästä puhuttaessa. Onkin tärkeää kriittisesti tarkastella niitä tapoja, joilla etninen toiseus rakennetaan osaksi häirintäkertomuksia.

Olen edellä esiteltyt häirinnän kietoutumista erilaisiin yhteiskunnallisiin erontekoihin kuten sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja etnisyyteen. Tässä tutkielmassa ymmärrän eronteot suhteessa häirintään erityisesti kahdella toisistaan hieman poikkeavilla tasoilla. Ensinnäkin häirintä tuottaa erontekoja, kuten sukupuolten ja seksuaalisuuksien hierarkiaa. Häirintä toimintana tuottaa siis eroja siinä materiaalisessa ja sosiaalisessa todellisuudessa, jossa elämme. Toiseksi häirintää tehdään ymmärrettäväksi erilaisten eroja merkitsevien kategorioiden kautta, jolloin myös häirintätilanteiden selittäminen ja kuvaaminen voi vahvistaa esimerkiksi etnisyyden erontekoja. Näin sekä konkreettinen häirintä, että siitä puhuminen kietoutuu eroihin ja niiden tuottamiseen. Nämä kaksi näkökulmaa eivät ole erotettavissa toisistaan, vaan sen sijaan ne on ymmärrettävissä saman ilmiön kahdeksi eri puoleksi.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkimukseni paikantuu feministisen jälkistrukturalismin maastoon. Tässä luvussa esittelen, mitä feministisellä tutkimuksella ja jälkistrukturalismilla tässä tutkielmassa tarkoitetaan ja miten ne toimivat suunnannäyttäjinä läpi työn. Sen jälkeen esittelen diskurssin ja kategorian käsitteitä ja sitä, miten niitä tässä tutkielmassa hyödynnetään.

3.1 Feministinen jälkistrukturalismi teoreettisena viitekehystenä

Feministinen tutkimus ei ole yksiselitteinen tai rajattu tutkimussuuntaus, jota voitaisiin esitellä tyhjentävästi tässä yhteydessä. Sen sijaan se on tekemisen tapa, joka esimerkiksi ohjaa tutkijaa tarkastelemaan kriittisesti yhteiskunnallisia erontekoja kuten sukupuolta, ikää tai etnisyyttä ja pohtimaan tiedon tuottamisen tapoja (Liljeström, 2004). Tässä työssä feministinen tutkimusote näyttäytyy erityisesti kolmella tavalla: häirinnän tarkastelemisena sukupuolittuneena ja muihin erontekoihin kietoutuneena ilmiönä, tutkijan position ja tiedon tuottamisen paikantuneisuuden pohtimisena sekä pyrkimyksenä muutokseen.

Feministinen teoria ja tutkimus suuntautuvat usein erilaisten erojen ja hierarkioiden tarkasteluun ja purkamiseen (Lahelma & Gordon, 2007, 22; Liljeström, 2004, 13), ja tässä työssä häirintää tarkastellaankin eroja tuottavana ja niihin kiinnittyvänä ilmiönä. Pyrkimyksenä on tuottaa tietoa häirinnästä erityisesti nuorten näkökulmasta, mutta samalla tehdä näkyväksi oma positioni tiedon tuottajana. Oinas (2004, 223) kiteyttää tämän kirjoittaessaan, että tutkija ei voi puhua tutkittavien äänellä ja todetessaan, että ”eettistä on avoimesti myöntää tulokintojensa rajoittuneisuus, paikantuneisuus ja henkilökohtaisuus”. Feministisessä tutkimuksessa tieto nähdään aina paikantuneena esimerkiksi tieteen traditioihin tai tutkijan tekemiin valintoihin (Liljeström, 2004, 15, 19). Näin tutkimuksen tekeminen ei näyttäydy neutraalina asiantilan tarkasteluna vaan aktiivisena tekemisenä. Feministinen näkökulma on läsnä myös tutkielman aiheen ja metodologian valinnassa, jotka kummatkin pyrkivät jonkinlaiseen muutokseen. Häirinnän tutkimus on poliittista ja muutokseen pyrkivää, sillä tavoitteeni on ennen kaikkea ymmärtää paremmin häirintää, jotta siihen voitaisiin puuttua. Metodologian osalta olen pyrkinyt löytämään aineistolleni ja aiheelleni analyyttisesti osuvimmat menetelmät jättäen liikaa kiinni tutkimuksen traditioihin ja niiden rajoituksiin (ks. esim. Liljeström, 2004, 16; Jackson, 2001, 286). Tässä tutkielmassa risteilee ajatuksia ja käsitteitä niin etnometodologiaan pohjaavan jäsenyysskategorisoinnin analyysin kuin kriittisen diskurssianalyysin puolelta. Käsitteitä ja ajatuksia yhdistämällä pyrin tuottamaan uudenlaisia tapoja tarkastella häirintää ja purkamaan itsestänselvyyksiksi tuotettuja totuuksia.

Mitä sitten on jälkistrukturalismi ja miten feministinen tutkimusote linkittyy siihen? Jälkistrukturalismi on käsitteenä laaja, mutta yksinkertaisimmillaan sitä voidaan kuvata tapana tarkastella maailmaa ja ympäröivää todellisuutta diskursiivisesti rakentuvana (Manninen, 2010, 21). Kieltä ei siis tarkastella kuvauksena maailmasta, vaan kieli itsessään tuottaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Davies (2004, 5) kiteyttää hyvin sen, miten tämä vaikuttaa siihen, mitä tutkimuksella ajatellaan voivan saavuttaa. Hänen mukaansa tutkimuksen aineistoa ei tule tarkastella ikään kuin se voisi paljastaa meille jotain totuudesta, vaan sen sijaan mielenkiinto on siinä, millä keinoin totuus puheessa rakentuu. Tämä on kantava ajatus tässä työssä, sillä nuorten puhussa häirinnästä ja häirinnän kokemuksistaan olennaiseksi ei nouse kysymys siitä, puhuvatko nuoret ”totta”, vaan siitä, miten erilaisia totuuksia puheessa rakennetaan ja miten ne vaikuttavat siihen, mitä on mahdollista sanoa ja tehdä.

Myös ymmärrys subjekteista on tärkeässä osassa jälkistrukturalistisessa tutkimuksessa ja se kytketty vahvasti ajatukseen diskursiivisesti rakentuvasta todellisuudesta. Subjekti ymmärretään tilanteisena ja erilaisten merkitysten leikkauspisteissä rakentuvana, ei pysyvänä ja muuttumattomana sisäisenä ominaisuutena (Davies, 2004, 7). Näin ollen tutkimuksen kohteena ei ole subjektit tai heidän ”pään sisäinen maailmansa” vaan ne merkitykset ja diskurssit, jotka mahdollistavat ja rajoittavat subjektiiksi tulemistä (Davies, 2004, 4–5). Tutkimukseni kohteena ei siis ole tutkimukseen osallistuvat nuoret, vaan ne tavat, joilla häirintää puheessa ja toiminnassa rakennetaan ja tehdään ymmärrettäväksi itselle ja muille. Myöskään tutkielman tulokset eivät silloin ole luettavissa kuvauksena yksittäisistä nuorista tai heidän mielipiteistään, sillä yhteen haastatteluun ja jopa puheenvuoroon mahtuu monia tapoja tehdä selkoa ja ymmärtää. Kokemuksetkin saavat merkityksensä erilaisten diskurssien kautta, mikä voi puheessa näyttäytyä ristiriitaisuutena niin tilanteen ymmärryksessä kuin sen herättämissä tunteissa (Davies, 2004, 7). Yksilö kokemuksineen ei siis ole ympäröivästä todellisuudesta irrallinen toimija.

Feministisellä tutkimuksella ja jälkistrukturalismille yhteistä on tiedon paikantuneisuuden ja tutkijan position tarkastelu. Tutkija ei voi irrottautua niistä merkityksistä, joita tutkii, vaan on pakostikin osa sitä samaa sosiaalista todellisuutta, josta pyrkii tekemään selkoa (Davies, 2004, 5). Omat tulkinnat ja tavat käsitteellistää tutkittavaa ilmiötä eivät siis ole diskurssien ulottumattomissa. Pyrinkin tekemään näkyväksi tutkimuksen tekemiseen liittyviä valintoja ja niihin pohjautuvia tulkintoja, jotta lukijalla on mahdollisuus arvioida tutkimusprosessissa tuotettuja merkityksiä.

Jälkistrukturalismi ohjaa tarkastelemaan kieltä ja siinä rakentuvia merkityksiä, mutta tässä työssä otan huomioon myös sen materiaalisen ja sosiaalisen arkipäiväisen kanssakäymisen, jossa merkitykset tulevat neuvotelluksi (vrt. Jackson, 2001). Se ei sinänsä suuntaa katsetta pois kielestä, mutta kytkee kielen ja merkityksen osaksi sitä kontekstia, jossa se tulee tuotetuksi. Tutkimukseni saakin vaikutteita myös esimerkiksi feministisestä etnografiasta, jossa myös korostuu erojen tutkimus (Lahelma & Gordon, 2007, 22). Feministinen etnografia tarjoaa välineitä ymmärtää ja analysoida erojen kielellisen rakentumisen lisäksi myös sosiaalisten erojen materiaalista rakentumista (Lahelma & Gordon, 2007, 36). Keskitynkin tässä tutkielmassa erityisesti siihen, miten materiaalisesta ja sosiaalisesta todellisuudesta tehdään selkoa ja millaisia merkityksiä se tuottaa. Sitä varten esittelen seuraavaksi diskurssin ja kategorian käsitteet, jotka linkittyvät toisistaan poikkeaviin tutkimussuuntauksiin, mutta jotka täydentävät toisiaan tavalla, joka mahdollistaa häirinnän tarkastelun niin paikallisena kuin laajempanakin yhteiskunnallisena ilmiönä.

3.2 Diskurssit ja kategoriat

Diskurssi on käsite, joka kantaa mukanaan paljon erilaisia mielikuvia ja merkityksiä, joten on tärkeää määritellä, mitä sillä kussakin yhteydessä tarkoitetaan. Jokista, Juhilaa & Suonista (1993, 27) myötäillen diskursseilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa moninaisia ja keskenään kilpailevia merkityssystemejä, jotka rakentavat sosiaalista todellisuutta ja tulevat tuotetuiksi tuon samaisen sosiaalisen maailman käytännöissä. Diskursseja voidaan kuvata suht vakiintuneiksi merkityssystemeiksi, jotka voivat toimia hyvinkin erilaisilla tasoilla, kuten poliittisella tai institutionaalisella tasolla tai arkipäivän tilanteissa (Davies & Harré, 1990, 88). Diskurssit eivät ole sosiaalisen todellisuuden kuvailua vaan aktiivista tekemistä. Tähän viittaa myös Daviesin ja Harrén (1990, 88) käsite diskursiiviset käytännöt, joilla he tarkoittavat kaikkia niitä tapoja, joilla ihmiset aktiivisesti tuottavat ympäröivää sosiaalista todellisuutta.

Diskurssit voivat olla niin puheessa kuin muussakin sosiaalisessa toiminnassa rakentuvia (ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993, 27). Esimerkiksi erilaiset häirinnän diskurssit voivat tulla tuotetuksi ja uusinnetuksi luokkahuoneissa tai koulun käytävillä. Erilaisilla diskursseilla tuotetaan erilaisia käsityksiä ja kuvauksia todellisuudesta, ja eri diskurssit kilpailevatkin keskenään siitä, millaisia merkityksiä asiat puheessa saavat (Davies & Harré, 1990, 88). Näin on myös häirinnän osalta: häirintää ja ei-häirintää tehdään ymmärrettäväksi erilaisten diskurssien kautta, jotka kaikki muokkaavat käsitystämme siitä, mitä häirintä on ja

keitä se koskee. Tässä tutkielmassa tarkastelen häirintää diskursiivisena ilmiönä, joka saa merkityksensä erilaisten toiminnassa ja kielessä rakentuvien diskurssien kautta. Tutkimalla erilaisia nuorten puheessaan käyttämiä diskursseja voimme ymmärtää paremmin sitä, millaisia merkityksiä häirintä nuorten arjessa saa.

Diskurssit määrittävät myös sitä, millaisia mahdollisuuksia ja positioita toimijoilla on. Jälkistrukturalistisessa viitekehyksessä tähän viitataan subjektiposition käsitteellä (Davies & Harré, 1990, 96). Vaikka tässä tutkielmassa subjektiposition käsite ei ole yhtä keskeisessä osassa kuin diskurssit tai kategoriat, niin se auttaa ymmärtämään sitä, miten diskurssit vaikuttavat tapaamme positioida itseämme ja muita. Esimerkiksi häirintää tehdään ymmärrettäväksi erilaisilla diskursseilla, jotka tuottavat vaikkapa häirintää kohdanneelle tai sivusta-seuraajalle erilaisia mahdollisuuksia toimia. Subjektipositioilla tarkoitankin tässä tutkielmassa ennen kaikkea niitä toiminnan mahdollisuuksia ja rajoituksia, joita eri diskurssit tuottavat. Davies ja Harré (1990, 90–91) pitävät itsen ja muiden positiointia diskursiivisena prosessina, jossa erilaiset kategoriat, niiden tunnistaminen ja niihin kiinnittyminen näyttäytyy olennaisena. Positioimme itseämme ja muita erilaisten kategorioiden kautta esimerkiksi miehiksi ja naisiksi, opettajiksi ja oppilaiksi, ja osallistumme diskursiivisiin käytäntöihin, joiden kautta eri kategorioihin liitetään erilaisia merkityksiä (Davies & Harré, 1990, 90). Kategoriat näyttäytyvät siis tapoina jäsentää maailmaa, itseä ja toisiamme, ja näin ollen kategorioita voidaan tarkastella olennaisena osana diskursseja ja niiden mahdollistamia subjektipositioita.

Tässä tutkielmassa hyödynnän erityisesti Sacksin jäsenyysskategorisoinnin analyysiin pohjaavaa kategorian käsitettä (Juhilan, Jokisen & Suonisen, 2012a, 27 mukaan). Jäsenyysskategorisoinnin teoria pohjautuu alun perin etnometodologiaan ja vuorovaikutuksen tutkimukseen, mutta kategorian käsite ja jäsenyysskategorisoinnin tutkimuksen analyttiset välineet sopivat myös syventämään diskurssien tutkimusta (ks. mm. Jokinen & Juhila, 1999, 69). Tarkastelen kategorioita tässä yhteydessä eräänlaisina diskurssin osina: erilaisilla kategorioilla herätetään henkiin ja tuotetaan erilaisia diskursseja. Toisaalta myös kategorioiden voidaan ajatella rakentuvan diskursiivisesti, joten kategorioiden ja diskurssien suhteen kuvaaminen yksisuuntaiseksi prosessiksi ei olisi mielekäästä. Sen sijaan diskurssit ja kategoriat kietoutuvat puheessa toisiaan tuottaen ja vahvistaen, ja kategorioiden tarkastelu diskurssien osina onkin ennemminkin kysymys näkökulmasta kuin ainoasta mahdollisesta tavasta.

Sacks (Juhilan, Jokisen & Suonisen, 2012a, 27 mukaan) viittaa kategorioilla ihmisiä kuvaaviin ilmauksiin, kuten esimerkiksi nainen, eläkeläinen tai ulkomaalainen. Ne nähdään sosiaalista todellisuutta tuottavina ja uusintavina, sillä Sacksin mukaan niihin kytkeytyy paljon kulttuurista tietoa, joiden avulla selitämme ja kuvaamme ympäröivää todellisuutta (Juhilan, Jokisen & Suonisen, 2012b, 46 mukaan). Kategorioita tarkastellaan aina ihmisten välisenä toimintana: kategorioiden käyttäminen ja niihin liitetyn kulttuurisen tiedon tunnistaminen tapahtuu aina vuorovaikutuksessa (Juhila, Jokinen & Suoninen, 2012b, 51). Kategoriat siis sisältävät paljon kulttuurista tietoa, mutta tieto tulee tuotetuksi ja tunnistetuksi vuorovaikutuksessa, eikä siitä irrallaan. Kategoriat ovat usein osa kategoriakokoelmia, kuten esimerkiksi vanha, nuori, aikuinen ovat osa iän kategoriakokoelmaa (Sacks, 1972, 332–333). Monet yleisimmät kategoriakokoelmat ovat vain kahden kategorian kokoelmia, eli kategoriapareja, joissa kategoriat ovat tiiviisti suhteessa toisiinsa (Juhila, Jokinen & Suoninen, 2012a, 28).

Juhila, Jokinen & Suoninen (2012b, 60–61) vetävät yhteen Sacksin ja hänen jälkeensä jäsenyysskategorisoinnin analyysia kehittäneiden tutkijoiden ajatuksia siitä, millaisia määreitä kategorioihin liitetään. Juhilan, Jokisen ja Suonisen (2012b, 61) kokoomalistassa keskeisimpiä määreitä ovat *toiminnot*, *luonnolliset ominaisuudet*, *motiivit*, *oikeudet*, *velvollisuudet*, *tiedot ja kompetenssit*. Esimerkiksi kategoriaan opettaja liitetään erilaisia määreitä kuin kategoriaan oppilas: opettajan kategoriaan liitetään määreitä, kuten opettaminen (toiminnot) ja oppilaiden hyvinvoinnista huolehtiminen (velvollisuudet), kun taas oppilaan kategoriaan liitettyjä määreitä voisi olla opiskelu (toiminnot) ja oikeus saada apua (oikeudet). Tällaisten kategorioiden ja niihin liitettyjen määreiden kautta teemme selkoa siitä, mitä ympärillämme tapahtuu ja ne ohjaavat tulkintaamme erilaisissa tilanteissa.

Kategorisointi ei ole neutraalia kuvausta, vaan sen sijaan kategoriat linkittyvät sosiaalisen todellisuuden moraaliseen järjestykseen (ks. Juhila, Jokinen & Suoninen, 2012b, 69). Jayyusi viittaa (Juhilan, Jokisen & Suonisen, 2012b, 70 mukaan) tähän sanomalla, että kuvaus ja arviointi kulkevat käsi kädessä kategorisointia tehdessämme. Eri kategorioihin liittyy siis erilaisia moraalisia odotuksia, ja Housley esittääkin (Juhilan, Jokisen & Suonisen, 2012b, 71 mukaan), että kategoriasidonnaisista määreistä erityisesti oikeuksiin ja velvollisuuksiin sisältyy moraalista painoarvoa. Esimerkiksi edellä esittämässäni opettaja-oppilas -esimerkissä kategorioihin liittyy moraalisia oletuksia: opettajalla on oikeus määrätä oppilaille vaikkapa jälki-istuntoa ilman, että se rikkoo moraalista järjestystä, kun taas oppilaan

oikeuksiin ei kuulu pakottaa opettajaa istumaan luokassa koulupäivän päätteeksi. Tekoja tarkastellaan siis erilaisiin kategorioihin liitettyjen moraalisten odotusten kautta, jolloin sama teko voi tulla tulkituksi hyvin eri tavalla riippuen siitä, kuka sen tekee.

Sama ihminen kuuluu usein useisiin kategorioihin (kuten nainen, opiskelija, sisko), mutta usein tilanteen kuvaamiseen ja arvioimiseen riittää yksi kategoria (Sacks, 1972, 333). Se, mitä kategoriaa käytetään, on aina myös valintaa, sillä joka hetkessä on läsnä monenlaisia kategorioita, joista ihminen valitsee relevantiksi kokemansa kategorian (Drew, 1978, 8). Kategoriat joita käytetään eivät siis ole sattumanvaraisia, vaan valitulla kategoriolla tullaan jo selittäneeksi ja arvioineeksi tilannetta. Siksi onkin olennaista tutkia niitä tapoja, joilla esimerkiksi häiritsijää ja häirittyä puheessa kuvataan, sillä kuvauksen tapa on kytköksissä siihen, mikä ajatellaan olennaiseksi. Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, millaisia kategorioita käytetään kuvaamaan ja arvioimaan häirintää ja häirinnän tilanteita. Tarkastelen erityisesti sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioita, sillä ne näyttävät niin aikaisemman tutkimuksen kuin oman aineistonikin kannalta resursseilta, joiden kautta häirintää yritetään tehdä ymmärrettäväksi. Esimerkiksi Pain (2001) on rikollisuudenpelkoa käsittelevässä artikkelissaan tarkastellut iän, sukupuolen ja etnisyyden kategorioita ja niihin liittyviä stereotyyppioita, ja osoittanut niiden voiman pelkojen ja käsitysten muokkaajana. Häirinnän tutkimuksessa Gardner (1995, 45) taas on nostanut esiin, kuinka erilaisia kategorioita, kuten etnisyyttä tai ikää, käytetään selittämään jotain toimintaa silloin, kun kyseessä on ihminen, joka ei kuulu ”omaan ryhmään”. Tällainen valikoiva katse voi tehdä näkymättömäksi itsen kanssa samankaltaisten ihmisten tekemän häirinnän. Sukupuolta, ikää tai etnisyyttä ei tarkastella luonnollisina piirteinä tai taustamuuttujan kaltaisina toiminnan selittäjinä, vaan sen sijaan ymmärrän ne kielessä ja toiminnassa rakentuvina kategorioina, jotka usein näyttävät luonnollisina tai itsestään selvinä. Tarkoitukseni ei olekaan tuottaa uusia tai tarkkoja kategoriakuvauksia aineistosta, vaan purkaa niitä tapoja, joilla kategorioita puheessa tuotetaan ja sitä, kuinka eri kategorioilla tehdään selkoa häirinnästä.

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tässä tutkielmassa tarkastelen nuorten vapaa-ajalla ja koulussa kohtaamaa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää ja erityisesti sitä, minkälaisia merkityksiä häirintä nuorten arjessa saa. Nuorten arki ja ihmissuhteet ovat täynnä sellaisia neuvottelujen paikkoja, joissa nuori joutuu pohtimaan sitä, mikä itsestä tuntuu hyvältä ja mikä taas ei. Minua kiinnostavat tavat, joilla nuoret tekevät selkoa häirinnästä ja se, miten jotkin tilanteet rakentuvat ei-häirinnäksi.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten nuoret tekevät ymmärrettäväksi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää osana omaa arkeaan?
- 2) Millaisten häiritsijään ja häirittyyn liitettyjen sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioiden kautta häirintää tehdään ymmärrettäväksi?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkastelen sitä, millaisia diskursseja nuorilla on käytössään ja miten ne puheessa rakentuvat. Suuntaan katseeni siis siihen *millaisia* merkityksiä häirinnälle puheessa tuotetaan, mutta myös siihen, *miten* ne puheessa rakentuvat. Tarkastelen myös sitä, millaisia toiminnan mahdollisuuksia ja rajoituksia diskurssit tuottavat.

Toisessa tutkimuskysymyksessä tarkennan analyysiani tarkastelemalla sitä, miten erilaiset häiritsijään ja häirittyyn liitetyt kategoriat kietoutuvat erilaisiin häirinnän merkityksiin. Kysyn, millaisin sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioiden häiritsijää ja häirittyä puheessa kuvataan ja tullaan samalla tuottaneeksi? Entä miten se vaikuttaa siihen, miten häirintää tehdään ymmärrettäväksi? Kuka voi ylipäätään häiritä ja ketä?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseni aineisto koostuu yhdeksäsluokkalaisten teemahaastatteluista ja havainnoinnista, jotka toteutettiin yhdessä eteläsuomalaisessa yläkoulussa. Analysoin aineistoa diskursiianalyttisesti käyttäen myös joitain kategoria-analyysin analyttisiä välineitä. Luvussa 5.1 esittelen aineiston tuottamista tutkimusluvan saamisesta aina aineiston litterointiin. Kuten feministisessä tutkimuksessa yleensä, pyrin tekemään näkyväksi aineiston tuottamiseen liittyvät valtakysymykset ja aineiston tuottamista lävistävät eettiset kysymykset, joita käsittelem luvussa 5.2. Luvussa 5.3 taas esittelen aineiston analyysia ja sitä, miten analyysi on konkreettisesti edennyt.

5.1 Aineiston tuottaminen

Aineisto on kerätty keväällä 2017 ja se koostuu 15 yhdeksäsluokkalaisten nuoren haastatteluista ja yhden luokan havainnoinnista viiden koulupäivän ajan. Haastatteluaineisto on analyysin kannalta ensisijainen aineisto, mutta myös havainnointimuistiinpanoja on käytetty analyysissa tulkintojen tukena.

5.1.1 Neuvottelut kentälle pääsystä

Päästäkseni haastattelemaan ja havainnoimaan alaikäisiä nuoria, minun tuli neuvotella pääsystäni kentälle nuorten pariin. Tähän sisältyi yhteydenotto mahdollisiin kouluihin ja koulun löydyttyä tutkimusluvan hakeminen kunnalta/kaupungilta. Tutkimusluvan saatuaani pystyin sopimaan aineiston tuottamiseen liittyvistä käytännön seikoista rehtorin kanssa. Rehtori yhdessä koulun johtoryhmän kanssa päätti tutkimukseen osallistuvan luokan. Syitä siihen, miksi juuri kyseinen luokka valittiin tutkimukseen, ei avattu sen enempää. Minun annettiin kuitenkin ymmärtää, että valitussa luokassa olisi sellaisia oppilaita, jotka luultavammin olisivat valmiita osallistumaan haastatteluihini. Näin koulun puolelta pyrittiin ikään kuin ”helpottamaan” työtäni kentällä. On kuitenkin tärkeää ottaa huomioon, että tällaisissa tutkijasta tai nuorista riippumattomissa valintaprosesseissa vaikutetaan siihen, kenellä on mahdollisuus ylipäättään osallistua tutkimukseen ja siihen, millaiseksi tutkimuksen tulokset muodostuvat.

Koska tutkimukseeni osallistuvat nuoret olivat alaikäisiä, koulu asetti nuorten osallistumisen ehdoksi huoltajien luvan. Menin esittäytymään tutkimukseeni osallistuville nuorille aineiston tuottamista edeltävällä viikolla ja jaoin heille samalla huoltajille vietäväksi lupalaput (Liite 1), jotka pyysin palauttamaan heti seuraavan viikon alussa. Painotin kuitenkin, että nuori saa itse päättää olla osallistumatta tutkimukseen, vaikka hänen huoltajansa olisikin

antanut luvan. Kerroin koko luokalle yhteisesti tutkimukseni aiheesta ja siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen käytännössä tarkoittaa. Kävin läpi myös tutkimuksen eettisyyteen liittyviä asioita ja lupasin, että niihin palataan myös haastattelujen alussa.

Nuorille esittäytyminen tuntui tulikokeelta, joka määrittäisi sen, haluaako kukaan osallistua tutkimukseeni. Koin ristiriitaa sen suhteen, kuinka paljon voisin yrittää houkutella nuoria osallistumaan ja kuinka paljon minun tulisi painottaa tutkimuksen vapaaehtoisuutta. Koulun rehtori oli läsnä, kun kerroin tutkimuksestani ja hän kannusti kovasti nuoria osallistumaan haastatteluihin. Hän muun muassa painotti sitä, että haastattelut tehdään oppituntien aikana, jolloin nuoret voivat välttää tunnilla istumisen edes yhden tutkimushaastattelun ajaksi. Tämä tietysti madalsi kynnystä tutkimukseen osallistumisesta, kun siihen ei tarvinnut käyttää omaa vapaa-aikaa, mutta toisaalta haastatteluun osallistumiseen saattoi silloin vaikuttaa myös ulkoiset tekijät. Painotin omalta osaltani sitä, että tutkimukseni tarkoitus ei ole arvioida tutkimukseen osallistuvia nuoria, eikä haastatteluissa ole oikeita tai väriä vastauksia, vaan sen sijaan minua kiinnostavat nuorten mielipiteet ja heidän tapansa hahmottaa häirintää. Tutkijana ja aikuisena on kuitenkin vaikea vakuuttaa nuoria siitä, että esimerkiksi koulussa opitut positiot (tietävä opettaja, tietämätön oppilas) eivät tutkimuksessa ja tutkimushaastatteluissa pädekään. Aikuisen ja alaikäisen nuoren välillä on aina valtaero, johon myös koulun järjestys perustuu (vrt. Alasuutari, 2005, 152). Tätä tutkijan ja tutkittavan välistä valtasuhdetta jouduin peilaamaan jatkuvasti myös haastattelujen aikana. Lähtiessäni kotiin esittäytymisen jälkeen en vielä kukaan tiennyt osallistuuko yksikään nuori tutkimukseeni. Opinnäytetyötään tekävänä tutkijana oli hankala suhtautua siihen epävarmuuteen, joka aineiston tuottamiseen liittyi.

Toteutin haastattelut sen viikon aikana, jolloin olin myös havainnoimassa koulussa. Jälkikäteen tarkasteltuna viikon havainnointijakso yhdistettynä haastatteluihin oli nuorten tavoittamisen kannalta järkevä vaihtoehto, sillä neuvottelut haastatteluihin osallistumisesta jatkuivat aina havainnointijakson viimeiseen päivään asti, jolloin toteutin viimeiset haastattelut. Moni nuori oli kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen, mutta unohti monena päivänä palauttaa lupalapun. Toisaalta jotkut nuorista tulivat mielellään haastatteluun, kun heiltä meni sitä kysymään, mutta he eivät välttämättä olisi itse aktiivisesti tulleet kysymään haastattelu-aikaa. Haastateltavien saaminen ei siis ollutkaan kiinni vain ensimmäisestä esittäytymisestä, vaan monet nuorista tuntuivat tarkkailevan minua ensimmäiset päivät ja kyselivät jo haastatteluihin osallistuneilta nuorilta haastattelutilanteesta. Annoin nuorille aikaa pohtia omaa osallis-

tumistaan. Koin kuitenkin, että osalle nuorista oli tärkeää kuulla, että juuri hänen mielipiteensä on tärkeä ja arvokas, ja siksi lähestyin nuoria aktiivisesti tarjotakseni heille mahdollisuuden osallistua.

5.1.2 Teemahaastattelut aineiston tuottamisen tapana

Tutkimukseni haastatteluaineisto koostuu kymmenestä teemahaastattelusta, joihin osallistui yhteensä 15 nuorta, joista 11 oli tyttöjä ja 4 poikia.¹ Viisi haastatteluista oli parihaastatteluja ja viisi yksilöhaastatteluja, ja haastattelujen kesto vaihteli noin puolesta tunnista tuntiin (haastattelujen kesto yhteensä 6h 22min). Teemahaastattelu rakentuu tutkijan ennalta määrittämien teemojen ympärille, mutta ei sido haastattelijaa tai haastateltavaa tarkkoihin kysymyksiin: näin se antaa tilaa haastateltavien antamille merkityksille, jotka syntyvät haastattelutilanteen vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 48). Vaikka teemat ovat etukäteen määriteltyjä, haastateltavilla on mahdollisuus vaikuttaa siihen, mistä asioista teemojen sisällä puhutaan ja mitkä teemat ovat ylipäättään haastateltavalle olennaisia. Käytin kaikissa nuorten haastatteluissa samaa teemarunkoa (Liite 2), joka sisälsi viisi teemaa: *1. Koulun ilmapiiri ja kaverit 2. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva häirintä: mitä se oikeastaan on? 3. Missä häirintää tapahtuu? 4. Ketä häirintä koskee? 5. Häirinnästä puhuminen.* Näytin nuorille teemat, mutta en niiden alla olevia apukysymyksiä. Teemat valikoituivat aiemman tutkimuksen pohjalta, mutta teemojen alla kysytyt kysymykset muokkautuivat jokaisessa haastattelussa hieman omanlaisikseen (vrt. Tiittula & Ruusuvoori, 2005, 11), jolloin jokainen haastattelu oli ainutlaatuinen. Osa nuorista kertoi vapaasti ja pidemmin esimerkiksi omista häirinnän kokemuksistaan, kun taas osalla teemat eivät välttämättä kytkeytyneet heidän omiin kokemuksiinsa, vaan he vastasivat hyvin yleisellä tasolla ja lyhyesti.

Tekemissäni haastatteluissa oli piirteitä myös etnografisesta haastattelusta. Etnografisissa haastatteluissa kysymykset usein muokkautuvat kentällä olon aikana ja haastateltavien kanssa keskustellaan erilaisista kentällä tapahtuneista tilanteista (Tolonen & Palmu, 2007, 91–92). Vaikka omassa tutkimuksessani haastattelujen teemat pysyivät samoina kaikissa haastatteluissa, syvensin osassa haastatteluista teeman käsittelyä kysymällä koulun arjessa

¹ Kyseessä on nuorten itsemäärittely haastattelutilanteessa. Parissa ensimmäisessä haastattelussa kysyin sukupuolta avoimena kysymyksenä, kunnes tulin siihen lopputulokseen, että niin kysyttynä nuorille jää vain vähän vaihtoehtoja vastata jotain muuta kuin tyttö tai poika. Lopuissa haastatteluissa sanoitin nuorille ääneen, että oma kokemus tai määritelmä sukupuolesta voi olla myös muuta kuin tyttö tai poika. Pyrin avoimella kysymyksellä tarjoamaan nuorille myös muita vaihtoehtoja kuin binäärisen sukupuolijaottelun. On tietysti tarpeellista pohtia sitä, onko haastattelutilanne vieraan aikuisen kanssa sellainen, jossa nuori olisi uskaltanut vastata jotain muuta kuin tyttö tai poika.

havaitsemastani tapahtumasta nuorilta itseltään. Näin haastateltavalla oli mahdollisuus tarjota oma tulkintansa tilanteesta, sen sijaan, että olisin tehnyt omat päätelmäni tilanteesta pelkän havainnoin pohjalta. Tolonen ja Palmu (2007, 91) nostavat etnografisen haastattelun yhdeksi tunnuspiirteeksi myös sen, että haastattelut toteutetaan kenttätöön aikana niin, että sekä haastattelijalla ja haastateltavalla on jo jonkinlaista tietoa toisistaan. En koe, että tältä osin haastatteluni täyttäsivät etnografisen haastattelun tunnuspiirteitä, sillä havainnointijakso oli lyhyt (vain viisi arkipäivää), ja haastatteluiden ulkopuolinen vuorovaikutus nuorten ja itseni välillä jäi vähäiseksi. Haastattelutilanteet olivat myös selkeästi eroteltuna havainnoinnista, sillä ne toteutettiin erillisessä neuvotteluhuoneessa ja äänitettiin.

Merkitykset rakentuvat aina haastattelun vuorovaikutuksessa. Vastaukset riippuvat siis aina jossain määrin esimerkiksi kysymyksistä ja haastattelijan olemuksesta (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 49). Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 30) nostavat esiin, että haastateltavan vastaukset eivät ole niinkään itsenäisiä tuotoksia, vaan haastattelijaa voi osallistua vastaukseen kannustamalla haastateltavaa esimerkiksi positiivisilla reaktioilla. Nuoria haastatellessani sanoin usein ”joo” haastateltavien vastauksien aikana ja pyrin näin näyttämään nuorille, että minua kiinnostaa nimenomaan heidän vastauksensa, eikä vääriä vastauksia ole. Joissain tilanteissa osallistuin myös enemmän vastausten eräänlaiseen muotoiluun, sillä joitain asioita nuorten oli selvästi vaikea sanoa, ellen olisi kysynyt niistä suoraan. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi nuorten kertoessa saamistaan kuvista, joihin he saattoivat viitata ”sellaisina” kuvina. Vasta kysyessäni suoraan, oliko kyseessä alastonkuva tai kuva sukupuolielimestä, nuoret vastasivat myöntävästi. Koin suoraan kysymisen tarpeelliseksi, sillä nuoret olivat oma-aloitteisesti aloittaneet kuvista kertomisen ja mielestäni asiasta kiinnostuneena tutkijana ja ennen kaikkea aikuisena, oli vastuullani kysyä siitä, mistä nuoret halusivat kertoa. Täydellinen neutraalius ei välttämättä aina palvelekaan haastattelutilanteessa, vaan haastateltavalle voi olla tärkeää, että haastattelijaa osoittaa aktiivisesti kiinnostusta (Ruusuvuori & Tiittula, 2005, 51). Haastattelujen äänittäminen tarjoaa tutkijalle mahdollisuuden kuunnella vuorovaikutustilanteita haastattelun jälkeen, ja tarkastella myös omaa toimintaansa ja sen vaikutusta vastauksiin (Tiittula & Ruusuvuori, 2005, 14–15).

Litteroinnin tarkkuus määrittyy aina tutkimuskysymyksen ja tutkimusmenetelmien mukaan (Ruusuvuori, 2010, 427). Litteroin kaikki haastattelut sanatarkasti mukaan lukien kaikki pienet täytesanat, toistot, pidemmät tauot ja naurahdukset sekä muut reaktiot. En kuitenkaan litteroinut esimerkiksi lyhyitä taukoja, päällekkäin puhumista tai katseen suuntaamista haastattelun aikana. Olen analyysivaiheessa aina tarpeen vaatiessa myös palannut alkuperäisiin

äänitteisiin, sillä litterointi on jo itsessään tulkintaa, jonka ulkopuolelle jää paljon haastattelutilanteessa tapahtunutta (Ruusuvuori, 2010, 428).

5.1.3 Havainnointi analyysia tukevana aineistona

Haastattelujen lisäksi havainnoin koulun arkea yhden kouluviikon ajan. Kuten Hirsjärvi & Hurme (2008, 39) toteavat, niin erilaisten menetelmien yhdistäminen antaa tutkijalle erilaisia näkökulmia, jolloin myös riski liian yksinkertaistettuihin tuloksiin vähenee. Omassa tutkielmassani tämä on olennainen näkökulma, sillä jotkut koulussa sattuneet tilanteet saattoivat oman havainnointini perusteella olla häirintää, mutta tilanteessa olleet nuoret saattoivat tulkita tilannetta eri tavalla. Havainnoimalla koulun arkea pystyin kysymään nuorilta sellaisista asioista, jotka juuri kyseisessä koulussa ja nuorten arjessa vaikuttivat olennaisilta. Havainnointi myös antoi nuorille mahdollisuuden tottua läsnäolooni ja teki haastatteluihin osallistumisesta mahdollisesti hieman helpompaa, kun nuorilla oli koko viikko aikaa harkita haastatteluihin osallistumista. Yhdistämällä havainnoinnin haastatteluihin pyrin myös huomioimaan häirinnän fyysisen ja materiaalsen puolen.

Hyödynsin havainnoinnissa koulun arjen jaottelua kolmeen analyttiseen tasoon: viralliseen, informaaliin ja fyysiseen kouluun (Gordon, Hynninen, Lahelma, Metso, Palmu & Tolonen, 2007, 43–44). Näistä kolmesta tasosta informaali ja fyysinen koulu ovat oman tutkielmani kannalta olennaisimpia. Informaalilla koululla viittaa Gordonin yms. (2007, 44) tapaan opilaiden epäviralliseen vuorovaikutukseen ja koulun sosiaaliseen kulttuuriin, kun taas fyysisellä koululla he tarkoittavat ”tilan, liikkeen, äänen, ajan ja ruumiillisuuden säätelyä koulussa”. Kirjoitin muistiinpanoja käsin ja huomasin pian, että koulussa tapahtuu koko ajan niin paljon asioita samanaikaisesti, että paljon jää myös havainnointimuistiinpanojen ulkopuolelle. Keskityinkin erityisesti sellaisiin vuorovaikutustilanteisiin, jotka liittyivät jollain tavalla sukupuoleen tai seksuaalisuuteen ja niiden performointiin, sekä tilanteisiin, jotka olivat mielestäni jollain tavalla tulkittavissa häirinnäksi. Törmäsin havainnoidessani siihen, että läsnäoloni luokassa näytti aiheuttavan eräänlaista ”häirinnän esittämistä”, kuten alla:

Tyttö riitelee toisen tytön kanssa. Sen takana luokan pojat kuvaa kännyköillä jotain. Yksi huutaa kovaan ääneen ”mitä sä kuvaat ton tytön persettä?” Katseita minun suuntaani. Esitetäänkö minulle, mitä halusin nähdä?

Tämä kertoo mielestäni siitä, että nuoret eivät olleet passiivisia tai tietämättömiä havainnoinnin kohteita. Sen sijaan he ymmärsivät hyvin läsnäoloni syyn ja ottivat kantaa tutkimukseeni aiheeseen esittämällä sellaista toimintaa, minkä he ajattelivat olevan häirintää. Toisaalta moni tilanne (kuten homottelu) vaikutti niin arkipäiväiseltä, etteivät nuoret näyttäneet yhdistävän sitä tutkimukseeni tai läsnäolooni luokassa. Olen käyttänyt havainnointimuistiinpanojani haastatteluaineistoa tukevana aineistona, ja se on tarjonnut minulle näkökulmia ja kontekstin siihen, mitä on olla yläkoulussa ja miltä häirintä siellä näyttää.

5.2 Eettisyydestä ja tutkijan positiosta

Eettiset kysymykset ja niiden pohdinta on tutkielman aiheen ja kohderyhmän vuoksi tärkeää. Erityisesti aineiston tuottamiseen liittyi paljon eettisiä kysymyksiä, sillä häirinnän tutkiminen alaikäisten nuorten parissa pakottaa tutkijan pohtimaan omaa tutkimustapaansa ja tutkimuksen seurauksia siihen osallistuville. Tutkielmani noudattaa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvää tieteellistä käytäntöä (TENK, 2012) ja humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettisiä periaatteita (TENK, 2009). Tutkimukseen osallistuminen oli nuorille vapaaehtoista ja kävin jokaisen haastatteluun osallistuvan nuoren kanssa läpi tutkimukseen ja aineiston käsittelyyn liittyviä kysymyksiä vielä ennen haastattelua. Tein jokaisen nuoren kanssa myös tutkimussopimuksen (Liite 3), jotta nuorella olisi mahdollisimman hyvä kuva siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen käytännössä tarkoittaa.

Kiinnitin kentällä erityistä huomiota siihen, miten esimerkiksi haastatteluun osallistuminen vaikutti nuoreen. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaan häirintään voi liittyä paljon pelkoja tai ahdistusta, eikä minulla ennen haastatteluja ollut tietoa esimerkiksi siitä, onko nuorella omakohtaisia kokemuksia häirinnästä tai seksuaalisesta väkivallasta. Painotin siksi haastattelujen vapaaehtoisuutta ja haastattelutilanteessa sanoitin ääneen, että mitään ei ole pakko kertoa ja että haastattelu on lupa keskeyttää. Tarkkailin nuorten käytöstä ja olemusta haastatteluissa, ja olin valmis myös itse keskeyttämään haastattelun, mikäli olisin kokenut haastattelun jollain tavalla ahdistavan nuorta. Varasin haastattelutilanteeseen myös koulu-kuraattorin ja terveydenhoitajan sekä parin nimettömän nuorten chatin yhteystiedot, siltä varalta, että nuoren olisi ollut hyvä jatkaa keskustelua jonkun luotettavan aikuisen kanssa. Tällaisia tilanteita ei kuitenkaan syntynyt. Haastatteluiden lopuksi kysyin nuorilta, miltä haastattelutilanne oli tuntunut, ja mikä heidän olonsa sen päätteeksi oli. Kaikki nuoret sanoivat kokevansa olonsa normaaliksi tai hyväksi, ja osa koki haastattelun mieluisana tapana päästä kertomaan omista mielipiteistä ja kokemuksista.

Erityistä huomiota olen kiinnittänyt myös nuorten anonymiteetin takaamiseen niin aineiston tuottamisen, käsittelyn, säilyttämisen kuin tutkimustulosten raportoinninkin yhteydessä. Nuorten nimet ja kaikki muut tunnistetiedot on muutettu tutkimusraportista, ja aineisto-otteita valitessani olen punninnut sitä, onko nuori tunnistettavissa otteesta. Tunnistetietojen muuttaminen takaa, etteivät ainakaan ulkopuoliset lukijat tiedä, missä tutkimus on toteutettu. Sen sijaan se ei takaa sitä, että tutkittavat itse eivät tunnistaisi itseään tai toisiaan esimerkiksi havainnointiotteista (Gordon & Lahelma, 2007, 35). Tutkimuksessa esitetyt havainnointiotteet onkin muutettu niin, että jokaisessa otteessa on eri nimet, jolloin otteita yhdistämällä ei voi luoda liian tarkkaa kuvaa yksittäisestä nuoresta. Haastattelemani ja havainnoimani nuoret eivät myöskään enää tutkimusraportin ilmestymisen aikaan ole samassa koulussa, joten raportti ei voi vaikuttaa koulun sosiaalisiin suhteisiin. Tutkimukseen osallistuvilla nuorilla on oikeus halutessaan lukea lopullinen tutkimusraportti ja tarjouduin havainnointijakson päätteeksi lähettämään raportin kaikille halukkaille sähköpostitse.

Tutkimuksen eettisyyttä tarkasteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota myös tutkijan positioon ja siihen liittyvään valtaan. Feministisessä tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota tiedon paikantumiseen ja haastattelutilanteeseen (Oinas, 2004). Koulussa nuorilla ja aikuisilla on erilaiset positiot ja myös yhteiskunnassa yleisemmin lasten ja aikuisten välillä on valtaero, joka ei jää haastattelutilanteen ulkopuolelle (Alasuutari, 2005, 152). Haastateltavien äänen nostaminen sellaisenaan ei olekaan mahdollista, vaan tutkija/haastattelija on aina osallisena merkitysten rakentamisessa (Alasuutari, 2005, 162). Se, miten nuoret ovat siis vastanneet esittämiini kysymyksiin paikantuu aina myös haastattelutilanteessa rakentuvaan valtaeroon. Oinas (2004, 224) on kirjoittanut myös siitä, kuinka esimerkiksi uskoutumiseen ja näennäisen tasa-arvoiseen suhteeseen pyrkiminen voi olla eettisesti ongelmallista. Tutkija on kuitenkin vain käymässä haastateltavien arjessa ja lopulliset tulkinnat tilanteesta rakentuvista merkityksistä on aina tutkijan käsissä. Siksi en omista haastatteluissani pyrkinytkään saamaan nuoria uskoutumaan tai pyrkinyt esittämään kaveria, vaan sen sijaan sanoitin nuorille ääneen, että heillä on oikeus valita, mitä haluavat minulle kertoa. Pyrin myös tietoisesti korostamaan haastatteluissa omaa tietämättömyyttäni siitä, mitä häirintä juuri haastattelemaleni nuorille tarkoittaa, ja haastamaan näin tutkijalle osoitetun tietäjän aseman.

Myös havainnointiin liittyy valtaa, sillä koulussa olin itse ennen kaikkea katsojana ja oppilaat katsottavana. Havainnointi ja muistiinpanojen kirjoittaminen tuntuikin usein hankalalta ja tungettelevalta, kuten alla olevasta havainnointiotteesta näkyy:

Opettaja kiertää oppilaiden joukossa. Hiljaisuus. Kännykkä värähtelee, musa kuuluu läpi kuulokkeista. Yksi nuori käy niistämässä luokan etuosassa ja katsoo minua. En tiedä mihin katsoa: miksi tuntuu siltä, kuin pitäisi peittää oma katseeni, joka kohdistuu häneen. Tähtäkö se tuntuu, kun toinen katsoo? Katselen pitkin seinää. Kuinka suoraan voin katsoa ja kirjoittaa. En uskalla kirjoittaakaan heti. En halua tungetella. Nuori palaa paikalleen ja katsoo vielä taakseen (minua). En vieläkään kirjoita.

Tätä kirjoittaessani istuin luokan takaosassa, josta näin kaikki oppilaat, mutta he eivät nähneet minua. Kun katsojan ja katseen kohteen positio yllättäen kääntyi pääläelleen, en yhtäkkiä tiennytkään, miten pitäisi toimia. Tämä tekee näkyväksi tutkijan ja tutkittavan erilaiset positiot, jotka ovat läsnä koko tutkimuksen ajan, mutta voivat jäädä helposti huomaamatta.

5.3 Aineiston analyysi

Seuraavaksi esittelen aineiston analyysiin liittyviä seikkoja. Analyysia ja sen analyyttisiä välineitä valitessani pohdin, miten pystyn parhaalla mahdollisella tavalla tekemään selkoa juuri tässä aineistoissa risteilevistä merkityksistä, mielipiteistä, näkökulmista ja kokemuksista. Päädyin analysoimaan aineistoa diskurssianalyttisesti pyrkien tekemään näkyväksi puheessa rakentuvia diskursseja, jotka muokkaavat ymmärrystämme häirinnästä eri tavoin. Hyödynsin analyysissa myös kategoria-analyysin analyyttisiä välineitä, sillä häirinnän ymmärtäminen ja selittäminen kytkeytyi aineistossa vahvasti erilaisiin häiritsijään ja häirittyyn liitettyihin kategorioihin. Esittelen seuraavaksi diskurssianalyysia ja kategoria-analyysia aineiston analyysin tapoina, minkä jälkeen avaan oman analyysini konkreettisia vaiheita.

5.3.1 Diskurssianalyysi ja kategoria-analyysi aineiston analyysitapana

Diskurssianalyttinen tarkastelu sopii omaan aineistooni, sillä häirinnän ymmärtäminen ja siitä puhuminen kietoutuu monenlaisiin diskursseihin. Diskurssit muovaavat sitä, millaisia merkityksiä asiat ja ihmiset saavat, ja eri diskurssien avulla erilaiset ilmiöt, kuten häirintä, saavat erilaisia merkityksiä. Diskurssianalyysia ei voida pitää tarkkarajaisena analyysimenetelmänä, joka sisältäisi tietyt analyysin vaiheet. Sen sijaan diskurssianalyysi ja siihen liittyvät analyttiset välineet rakentuvat aina suhteessa tutkimuskysymykseen ja aineistoon. Diskurssianalyysi pitää sisällään oletuksen kielestä todellisuutta rakentavana, ei sitä kuvaavana prosessina (Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993, 17–18). Näin ollen diskurssianalyysi ei keskity siihen mitä sanotaan, tai oletetaan sanotun kuvaavan todellisuutta sellaisenaan, vaan sen sijaan pyrkii tekemään näkyväksi ne tavat, joilla todellisuutta rakennetaan. Davies (2004, 4)

kuvaa tätä kirjoittamalla järkeistämisen tavoista (*the way the sense is made*). Kiinnostus kohdistuu siis niihin kielenkäytön tapoihin, joilla asioita tehdään ymmärrettäväksi itselle ja muille.

Erilaisia diskurssianalyttisiä lähestymistapoja on useita, mutta tässä esittelen ennen kaikkea kahta oman työni kannalta olennaista ulottuvuutta: analyysin kriittisyys/analyttisuus ja merkitysten rakentumisen tilanteisuus/laajempi kulttuurinen konteksti (Jokinen & Juhila, 1999, 55). Kriittisen analyysin on ajateltu kytkeytyvän nimenomaan jälkistrukturalistiseen ja feministiseen perinteeseen, jossa analyysin tavoitteena on tehdä näkyväksi erilaisia valtasuhteita ja niiden seurauksia (Jokinen & Juhila, 1999, 86). Kiinnostus suuntautuu siis valtasuhteiden tarkasteluun ja siihen, millaisia seurauksia diskursseilla on sosiaalisen maailman rakentumiselle, ja millaisia subjektipositioita diskurssit mahdollistavat (Fairclough, 1992, 35–36). Analyysissa tarkastellaan sitä, miten diskurssit kilpailevat puheessa keskenään ja saako joku diskurssi muita diskursseja vahvemman aseman merkitysten tuottajana (vrt. Davies & Harré, 1990, 88). Analyttisessä lähestymistavassa analyysin lähtökohta on erilainen: tutkijan on ajateltu pysyttelevän tiukemmin kiinni aineistossa ja olevan ”avoin” aineistossa tuotetuille merkityksille (Jokinen & Juhila, 1999, 86). Kuten Jokinen ja Juhilakin (1999, 87) toteavat, nämä kaksi lähestymistapaa eivät ole toisiaan poissulkevia. Feministisessä häirinnän tutkimuksessa on usein lähdetty kriittisestä lähtökohdasta, jossa tarkastellaan hegemonioita ja vallan paikantumista sukupuolijärjestelmässä. Lähtökohta on tärkeä ja perusteltu, mutta tässä tutkielmassa lähdin liikkeelle aineistolähtöisyyteen pyrkivästä analyysistä, eli tarkastelin mahdollisimman avoimesti sitä, miten nuoret merkityksellistävät häirintää ja tekevät siitä selkoa. Analyysin edetessä kiinnitin huomiota diskurssien välisiin suhteisiin, siihen minkälaisia seurauksia niillä on, ja miten ne rajoittavat ja mahdollistavat erilaisia subjektipositioita. En siis jäänyt diskurssien moninaisuutta kuvaavalle tasolle vaan siirsin katseeni siihen, miten erilaiset diskurssit rakentuvat suhteessa toisiinsa ja toistensa kanssa kilpaillen. Voidaan siis sanoa, että analyysini paikantuu kriittisen ja analyttisen diskurssianalyysin välimaastoon (Jokinen & Juhila, 1999, 86–87).

Toinen tärkeä ulottuvuus diskurssianalyysin hahmottamisessa on se, kuinka paikalliseen tai laajaan kulttuuriseen kontekstiin analyysi kiinnittyy (Jokinen & Juhila, 1999, 56). Tilannesidonnainen analyysi tarkastelee esimerkiksi sitä, miten jokin asia saa merkityksensä vuorovaikutustilanteessa, kun taas laajempaan kulttuuriseen kontekstiin kiinnittyvä analyysi keskittyy laajempiin yhteiskunnallisiin ja historiallisiin puhetapoihin. Yksinkertaistetusti

voidaan sanoa, että useimmiten edellä esitelty kriittinen lähestymistapa kiinnittyy laajempaan kontekstiin, kun taas analyttinen lähestymistapa paikallisempaan ja tilanteisempaan vuorovaikutuksen kontekstiin (Jokinen & Juhila, 1999, 87). Jako ei kuitenkaan ole yksiselitteinen eivätkä eri kontekstit sulje toisiaan pois, vaan ovat ennemminkin erilaisia painotuksia tai näkökulmia. Oma analyysini paikantuu jossain määrin enemmän laajempaan kontekstiin, sillä merkitykset joita häirinnälle annetaan, kytkeytyvät kulttuurissamme juurtuneisiin käsitteisiin esimerkiksi sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Toisaalta tarkastelen laajempia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia diskursseja nimenomaan paikallisesti ja vuorovaikutuksessa tuotettuina, uusintettuina ja haastettuina, jolloin huomio onkin siinä, miten erilaiset merkitykset rakentuvat nuorten arjessa ja arkipäivän kohtaamisissa. Tähän ajatukseen pohjautuu myös tapa, jolla hyödynsin kategoria-analyysia (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012) osana diskursiivisen tutkimusta toiseen tutkimuskysymykseen vastatessani.

Kategoria-analyysissa katse suunnataan siihen, miten ihmiset käyttävät erilaisia kategorioita ja mitä seurauksia kategorioiden käytöllä on (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012). Kategoriat nähdään toimintana, joiden kautta kulttuuria uusinnetaan ja tuotetaan jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa. Kategoria-analyysi voidaankin nähdä keinona tutkia sitä, kuinka kulttuuriset rakenteet tulevat osaksi ihmisten välistä vuorovaikutusta (Juhila, Jokinen & Suoninen, 2012a, 37). Tutkijan ei siis tarvitse jäädä kiinni mikro- ja makrotason jaotteluun, vaan on mahdollista tarkastella ihmisten arkista toimintaa paikallisena vuorovaikutuksessa rakentuvana toimintana, joka saa kuitenkin merkityksenä myös suhteessa laajempiin kulttuurisiin käsitteisiin ja merkityksiin (Nikander, 2010, 262–263). Näin kategoria-analyysi tarjoaa hyviä analyttisiä välineitä myös sellaiseen diskurssianalyysiin, jossa kiinnostus on siinä, miten erilaiset merkitykset rakentuvat suhteessa paikalliseen ja laajempaan kulttuuriseen kontekstiin (ks. Nikunen, 2005, 72).

Kategoria-analyysin tekemisen tapoja on monia ja eri tutkimuksissa on erilaisia painotuksia (ks. esim. Nikunen, 2005, 90). Tarkastelen omassa analyysissäni ennen kaikkea sukupuolen, iän ja etnisyyden erilaisia kategorioita, niistä muodostuvia kategoriapareja ja sitä, millaisia toimintoja ja määreitä niihin liitetään. Keskityn siihen, miten eri kategorioita käytetään kuvaamaan häiritsijää ja häirittyä. Sitä tarkastelemalla voidaan ymmärtää paremmin, miten erilaisia kategorioita ja niihin liitettyjä oletuksia käytetään häirinnän ymmärrettäväksi tekemisessä. Nähdäänkö häirintä esimerkiksi jollekin kategorialle ”luonnollisena” tai edes helpommin ymmärrettävänä, kuin jollekin toiselle? Ensimmäisen osa analyysistäni painottuu siihen,

millaisia sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioita puheessa käytetään (luku 7.1). Kategoria-analyyseissä tärkeää on kuitenkin tarkastella erityisesti sitä, mitä erilaiset kuvauksen tavat, eli kategoriat puheessa tekevät (Nikander, 2010, 259). Minua kiinnostaakin se, miten eri kategorioilla tuotetaan puheessa erilaisia häirinnän diskursseja, eli tapoja ymmärtää häirintää. Tähän pureudun analyysini toisessa osassa (luku 7.2). Keskityin personoituihin kategorioihin eli ihmisiä kuvaaviin luokitteluihin, vaikka myös paikan ja ajan kategorioiden tarkastelu osana häirinnän kuvauksia olisi voinut olla mielenkiintoinen näkökulma (ks. Juhila, Jokinen & Suoninen, 2012b, 60). Analyysi ei kuitenkaan sulje kokonaan pois ajan ja tilan merkitystä, sillä personoidut kategoriat tulevat usein esitetyksi suhteessa ajan ja paikan kategorioihin (omassa aineistossa esimerkiksi ”keski-ikäinen mies”, ”ilta” ja ”kaupunki” tuottavat kulttuurisesti tunnistettavan häirinnän tilanteen kuvauksen).

5.3.2 Aineiston analyysin vaiheet

Aineiston tuottamiseen, analyysiin ja tulkintaan liittyvät vaiheet eivät ole täysin erotettavissa, vaan limittyvät usein tutkimusprosessissa toisiinsa (Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen, 2010, 12). Voidaan ajatella, että analyysini ensimmäiset vaiheet toteutuivat jo aineiston tuottamisen yhteydessä. Havainnoidessani ja haastatteluja tehdessäni olen väistämättä tehnyt jo jonkinasteista tulkintaa ja rajaamista. Haastattelutilanteessa olen päätenyt kysymään tarkentavia kysymyksiä vain joistain aiheista ja havainnointimuistiinpanoihin olen kirjoittanut vain pienen murto-osan koulun arjesta. Samalla olen jatkuvasti heijastanut alustavaa tutkimuskysymystäni kentän tapahtumiin ja haastatteluihin, ja miettinyt, onko tutkimusaiheeni edes olennainen tutkimukseeni osallistuvien nuorten arjessa. Aineiston tuottamisen jälkeen ensimmäinen kosketukseni aineistoon oli havainnointimuistiinpanojen puhtaaksikirjoittaminen ja haastattelujen litterointi. Litteroinnin jälkeen luin haastattelut ja havainnointimuistiinpanot kaksi kertaa läpi. Ensimmäisellä lukukerralla en tehnyt merkintöjä tai muistiinpanoja. Toisella lukukerralla muutin kaikki tunnistetiedot (haastateltavien nimet, paikannimet yms.) haastattelulitteraateista, niin että ne eivät olleet enää yhdistettävissä haastatteluun osallistuviin nuoriin.

Ennen varsinaista diskursiivista aineiston analyysia jäsentelin haastatteluaineiston sisältöjä, eli teemoja, joista haastatteluissa puhuttiin. Teemoittelemalla aineistoa pyrin saamaan kokonaiskuvan siitä, mistä aineistossa puhutaan ja mitä nuoret kertovat omasta arjestaan ja häirinnästä osana (tai ei osana) sitä. Teemojen jäsentely tapahtui aineistolähtöisesti, mutta osaltaan sitä ohjasivat myös haastattelurungon teemat ja alustavat tutkimuskysymykseni. Käytin

teemoittelussa apuna Atlas.ti-ohjelmaa, joka on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen analyysiohjelmista. Analyysiohjelma ei tee analyysia tutkijan puolesta, mutta voi toimia hyvänä apuvälineenä aineiston hallinnassa ja käsittelyssä (Jolanki & Karhunen, 2010, 396). Analyysiohjelmalla pystyin merkitsemään erilaisia kohtia aineistosta erilaisten koodien eli tässä tapauksessa teemojen alle (Jolanki & Karhunen, 2010, 399) ja muodostamaan näin kokonaiskuvaa siitä, mistä aineistossa puhuttiin. Koin teemoittelun hyväksi tavaksi tutustua aineistoon, sillä ennakkokäsitykseni siitä, minkä olin ajatellut aineistossa olevan esimerkiksi yleistä tai poikkeuksellista, tulivat testatuksi. Painopiste aineiston jäsentelyssä oli siinä, mitä nuoret ovat eksplisiittisesti sanoneet ja kertoneet.

Kaiken kaikkiaan muodostin aineiston jäsentelyn kautta 13 eri teemaa. Suurin osa teemoista oli niin sanottua häirintäpuhetta, eli puhetta, jossa jollain tavalla kuvattiin häirintää tai pohdittiin yleisesti häirintää ilmiönä. Tämä on ymmärrettävää, sillä niin haastattelurunko kuin tutkimuksen näkökulmakin ohjasivat tarkastelemaan haastatteluja erityisesti keskusteluna häirinnästä. Nimesin häirintää käsittelevät teemat seuraavasti: *Häirinnän muodot*, *Häirinnän kohde*, *Häirinnän tekijä*, *Häirinnän tilat*, *Häirintään reagointi*, *Häirintään puuttuminen*, *Häirinnästä puhuminen*, *Häirinnän tulkinta ja selittäminen*, *Nuorten arjessa kohtaama häirintä ja ei-häirintä*. Muuta kuin häirintää käsitteleviä teemoja olivat: *Nuorten ihmissuhteet*, *Nuorten tilat*, *Kiva huomio*, *Muu kuin häirintä*. Teemat sisälsivät sellaisia lausumia, joissa käsiteltiin kyseistä aihetta. Esimerkiksi teema *Häirinnän tulkinta ja selittäminen* koostui sellaisista lausumista, joissa pohdittiin häirintään syitä ja häirintätilanteiden tunnistamista. Muuta kuin häirintää käsittelevät teemat sisälsivät lausumia muun muassa nuorten kaverisuhteista tai sosiaalisen median käytöstä. Myös tällaisten asioiden huomioiminen on tärkeää, sillä on olennaista ymmärtää sitä arkea ja maailmaa, jossa nuoret tekevät tulkintoja ja antavat merkityksiä kohtaamilleen asioille ja ihmisille. Teemoittelu auttoi muodostamaan analyysille tarpeellisen kokonaiskuvan siitä, millaisena nuoruus ja nuoruudessa kohdattu häirintä tässä aineistossa näyttäytyi.

Teemojen tarkemman sisällön erittelyn tai niiden keskinäinen luokittelun sijaan suuntasin katseeni seuraavaksi niihin puheessa tuotettuihin diskursseihin, joilla eri teemoja tehdään ymmärrettäväksi. Lähdin lukemaan aineistoa kiinnittämällä huomiota häirinnän kuvauksiin ja häirinnän selittämiseen: miten nuoret kuvaavat häirintää osana omaa arkeaan, mikä ei näyttäydy aineistossa häirintänä, mitkä asiat rakentuvat puheessa itsestäänselvyyksiksi ja mitkä asiat taas vaativat tarkempaa selontekoa? Toistuvatko jotkin asiat, ja ovatko jotkin toiset asiat taas poikkeuksia? Suuntasin katseeni myös puheen ristiriitoihin, sillä niiden

kautta voi päästä kiinni puheessa risteileviin eri diskursseihin. Tällaisen diskursiivisen luennan rajasin vain häirintäpuhetta sisältäviin aineistokohtiin, eli häirintää käsitteleviin teemoihin. Käytin myös tässä vaiheessa apuna Atlas.ti-ohjelmaa ja merkkasin erilaisia lausumia samaan tiedostoon, johon olin koodannut myös eri teemat, jolloin pystyin tarkastelemaan teemoittelua ja diskursseja rinnakkain. Diskurssit muotoutuivat ja tarkentuivat aineiston luennan yhteydessä. Merkitsin mielenkiintoisia kohtia ja nimesin niitä työnimillä kuten *ristiriita: arkipäiväistä vai ahdistavaa?* tai *häirinnän ulkoistaminen*. Erilaisia koodeja syntyi aluksi paljon, mutta analyysin edetessä poistin, yhdistelin ja jaoin niitä uusiksi kokonaisuuksiksi. Näin minulle syntyi suuripiirteinen kuva siitä, millaisia puhetapoja ja merkityksiä aineistoni sisälsi. Tämän jälkeen syvennyin niihin tapoihin, joilla erilaisia merkityksiä tuotettiin, mitä seurauksia niillä puheessa on ja miten ne suhteutuivat toisiinsa. Tämä vaihe analyysistä on näkyvillä tulosluvuissa, joissa avaan tapaani analysoida ja tulkita aineisto-otteita.

Toista tutkimuskysymystä varten hyödyntämäni kategoria-analyysiin sisältyi kaikkien niiden lausumien läpikäyminen, jotka olin merkannut diskursiivisen luennan aikana: osa niistä oli selkeitä diskurssin palasia aineistossa ja osa oli kohtia, jotka eivät yksiselitteisesti sopineet mihinkään nimeämistäni diskursseista. Tämän lisäksi kävin läpi myös teemat *Häirinnän kohde* ja *Häirinnän tekijä*, sillä olin kiinnostunut nimenomaan niihin liittyvistä kategorisoinneista. Näin pyrin toisaalta kohdentamaan kategoria-analyysiani rajaamalla sen diskurssien tuottamisen tarkasteluun aineistossa, mutta toisaalta pitämään nuorten pohdinnat häiritsijöistä ja häirityistä mukana analyysissä palaamalla myös häirinnän kohteen ja tekijän teemoihin. Kävin aineiston läpi merkitsemällä sellaiset kohdat, joissa viitattiin suoraan kategorioihin, kategoriatermeihin, ominaisuuksiin tai kategoriasidonnaisiin toimintoihin (vrt. Nikander, 2010, 258–259). Käytännössä tämä tarkoitti sellaisten kohtien merkkäämistä häirintäpuheesta, joissa jollain tavalla suoraan viitattiin häirinnän osapuoliin kategorioin, esimerkiksi mies, nainen, ulkomaalainen, pieni tyttö. Toisaalta merkkasin myös sellaiset kohdat, joissa ei eksplisiittisesti tuotu puheeseen kategorioita, vaan viitattiin erilaisiin määreisiin, esimerkiksi toimintoihin tai luonnollisiin piirteisiin.

Havainnointimuistiinpanoja en analysoinut erikseen, vaan käytin niitä kontekstualisoivana ja tulkintoja tukevana aineistona niin haastatteluaineiston teemoittelun kuin diskurssianalyysin rinnalla. Jäsentelin havainnointimuistiinpanoja erilaisten tilanteiden mukaan, kuten ”homottelu” tai ”kaksimielliset jutut”. Näin pystyin helposti analyysin aikana peilaamaan alustavia tuloksia siihen, mikä havainnointimuistiinpanojen pohjalta vaikutti olennaiselta

koulun arjessa, ja siihen, miten mahdolliset häirintätilanteet rakentuivat osaksi koulun sosiaalista järjestystä.

6 HÄIRINNÄN MONINAISET MERKITYKSET

Tässä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: *Miten nuoret tekevät ymmärrettäväksi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää osana omaa arkeaan?* Tarkastelen puheessa ja toiminnassa rakentuvia diskursseja, joiden kautta erilaiset tilanteet tulevat ymmärretyksi häirinnäksi tai ei-häirinnäksi. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva häirintä ei rakennu puheessa yksiselitteiseksi ilmiöksi: sen sijaan häirintä näyttäytyy jatkuvan tulkinnan ja neuvottelun alaisena ilmiönä, joka saa merkityksensä rinnakkaisten, osittain ristiriitaisten diskurssien kautta. Olen nimennyt keskeisimmät diskurssit *totisen häirinnän diskurssiksi, arkipäiväisyysdiskurssiksi, jaetun ymmärryksen diskurssiksi, kokemusdiskurssiksi* ja *häirinnän etäännyttämisen diskurssiksi*. Niillä on puheessa erilaisia funktioita ja seurauksia, ja ne määrittävät sitä, miten erilaisissa tilanteissa on mahdollista toimia. Diskurssit saavat merkityksensä suhteessa toisiinsa ja sen vuoksi tämä luku onkin rakennettu niin, että lukua 6.4 lukuun ottamatta kussakin alaluvussa tarkastellaan kahta diskurssia ja niiden suhdetta toisiinsa.

Ensimmäisessä alaluvussa (6.1) tarkastellaan sitä, miten *totisen häirinnän diskurssi* ja *arkipäiväisyysdiskurssi* puheessa rakentuvat. Keskiössä on se, miten ne toisaalta antavat häirinnälle samankaltaisen merkityksen epämiellyttävänä ilmiönä, mutta toisaalta luovat hyvin erilaiset puitteet esimerkiksi siitä puhumiseen tai siihen puuttumiseen. Toisessa alaluvussa (6.2) tarkastellaan *jaetun ymmärryksen diskurssia* ja peilataan sitä erityisesti suhteessa totisen häirinnän diskurssiin. Jaetun ymmärryksen diskurssi näyttäytyy tapana ymmärtää sellaisia tilanteita, jotka eivät puheessa rakennu välttämättä häirinnäksi, vaan esimerkiksi yhteiseksi läpäksi tai kehumiseksi. Tässä luvussa keskiössä onkin sen tarkastelu, miten puheessa rakennetaan eroa kivan tai hauskan huomion ja häirinnän välille. Kaikki kolme edellä mainittua diskurssia tuottavat toisistaan eroavia merkityksiä siitä, mitä häirinnän ajatellaan olevan ja millaiset tilanteet taas eivät näyttäyty häirintänä. Tätä neuvottelua käydään myös jaetun ymmärryksen diskurssin ja *kokemusdiskurssin välillä* (luku 6.3). Kokemusdiskurssi tuottaa jokaiselle häirintää kohtaavalle mahdollisuuksia itse määrittää, minkä kokee häirinnäksi. Jaetun ymmärryksen diskurssi taas painottaa tilanteen ja tekijän tarkoituksien tulkintaa tilanteen määrittelyssä, mikä asettaa häirintää kohtaavan enneminkin tekijän motiivien arvioijan kuin häirinnän kokijan asemaan. Toiseksi viimeisessä alaluvussa (6.4) tarkastelen häirinnän etäännyttämisen diskurssia, joka paikantaa häirinnän aina oman arjen ulkopuolelle. Lopuksi esittelen yhteenvedon luvun tuloksista (luku 6.5), ennen kuin siirryn tarkastelemaan toista tutkimuskysymystä.

6.1 Arkipäiväistä vai ahdistavaa häirintää?

Nuoret kertoivat haastatteluissa kohdanneensa monenlaista häirintää, kuten kadulla huute-lua, viheltelyä, tuntemattomien lähettämiä seksuaalissävyytteisiä kuvia tai seksin ehdottelua. Tällaiset nuorten puheessa ”selkeiksi” häirintätilanteiksi rakentuvat tapahtumat tulevat ym-märretyksi niin totisen häirinnän kuin arkipäiväisyysdiskurssinkin kautta. Arkipäiväisyys-diskurssissa häirintä rakentuu nimensä mukaisesti niin arkipäiväiseksi, että siihen ei juuri-kaan viitsitä kiinnittää huomiota. Alla olevissa haastatteluotteissa² on näkyvissä tällaisen ar-kipäiväisyyden rakentuminen:

HA: Mm no tota, sit viel tost epämiellyttävän tunteest huomiosta jotenki, ni onks jotain tilanteita, mis te ootte ite kokenu jotain semmost huomioo, mikä on teiän mielest tuntunu epämiellyttävält tai häirinnält?

EMILIA: Siis kyl on niinku tapahtunu varmaan, mut ei silleen tuu mieleen tai silleen, ku ne ei oo mulle mitään niin hirveen semmosii suurii asioit ollu, ni sit ne ei jää mieleen.

HA: No tuleeks teil jotain öö esimerkkei mieleen semmosist tilanteista, et te oisitte ite kokenu jonkun jutun häirintänä tai ahdisteluna? (...)

OLIVIA: Siis mä oon mun kaverin kaa ollu Kaupunki1:ssä kävelemässä siel joskus, no ei kumminkaan ei ollu kauheen myöhä illalla, mut kumminki illalla (HA: joo) ni sit siel, must tuntuu et mun kaveri tuntee jotain ihmisii sieltä, niin tai silleen niinku ne on nähny sen tai jotain siellä, ni sit ne huuteli sille ja samalla niinku mullekin ku mä kävelin sen kanssa.

HA: Mm, mitä ne huuteli?

OLIVIA: Jotain niinku tulkaa tänne tai vihelteli tai jotain semmosta, mut et, se ei siis ei tuntunu kivalta, mut ei se niinku mitenkään hirveesti häiriny.

Ensimmäisessä otteessa nuori tunnistaa, että hän on luultavasti kohdannut sellaista huo-miota, jonka voisi ajatella häirinnäksi. Sen sijaan, että nuori lähtisi muistelemaan tällaisia tapahtumia hän kuittaa ne toteamalla, että ne eivät ole hänelle mitään suuria asioita. Näin häirintä ei tule tuotetuksi kovinkaan merkitykselliseksi osaksi omaa arkea. Toisessa otteessa haastateltava nuori alkaa kertoa tilanteesta, jossa hänelle ja hänen kaverilleen on huudeltu ja vihellelty illalla isossa kaupungissa. Hän toteaa itse, että se ei tuntunut kivalta, eli tapahtuma ei rakennu suoranaisesti kivaksi huomioksi. Hän kuitenkin lisää ”*mut ei se niinku mitenkään*

² Kaikki nimet ja muut tunnistetiedot on muutettu otteista. HA tarkoittaa haastattelijaa. Keskusteluotteissa mer-kintä (...) tarkoittaa, että puhe on siinä kohdissa jätetty merkitsemättä, koska se ei ole analyysin kannalta mer-kityksellistä. Merkintä [...] tarkoittaa, että välissä on ollut puheenvuoroja, joita ei ole merkitty keskusteluottei-siin. Otteiden välissä oleva viiva erottaa eri otteita.

hirveesti häiriny”, minkä tulkitsen juuri arkipäiväisyysdiskurssiksi: vaikka joku ei tunnu kivalta, niin se voi olla siedettävissä, eikä rakennu puheessa erityisen isoksi ongelmaksi.

Arkipäiväisyys rakentuu puheessa myös sen kautta, että häirintää pidetään yleisenä ilmiönä, johon myös muut nuoret törmäävät. Häirintä tai sen kohteeksi joutuminen ei siis rakennu henkilökohtaiseksi ongelmaksi. Seuraavassa otteessa nuori kertoo, miten häirinnästä on helppo puhua kavereille, kun tietää, että muutkin ovat kohdanneet sitä:

HA: Joo, öö no miten sit tota tämmöset niinku jotkut öö häirintäjutut just ihan niinku jossain kadulla, (AMANDA: mm) kattomiset tai niinku epämiellyttävät lähestymiset, ni puhuttekste niist jutuist kavereitten kanssa?

AMANDA: No kyl me saatetaan niinku silleen mainita, et joku on niinku tehny tälleen, sanotaan et niinku ”mikäköhän sen ongelma on” ja näin. Mut niinku nii, ei.. silleen et ei me pidetä sitä niin vakavan tai silleen et

[...]

HA: Onks niist helppo vai vaikee puhuu yleensä?

AMANDA: No kyl se on ihan aika helppo tai silleen, ku tietää, et muutki on niinku kokenu sitä ni nii, mut en mä ehkä mun niinku öö vanhemmille menis sitä heti sanoo, ku sit ne vaan huolestuis ihan turhaan tai silleen, et (HA: niin joo) niinku kavereitten kaa on helpompi ehkä (HA: joo) jutella.

Se, että nuori käyttää sanaa ”*mainita*” kuvatessaan sitä, miten he kavereiden kanssa kohtaa-mastaan häirinnästä puhuvat, on tulkittavissa arkipäiväisyysdiskurssiksi. Mainita-sana viit-taa johonkin normaaliin asiaan, joka ei tarvitse suuria selityksiä. Tätä vahvistaa nuoren oma kommentti, että he eivät pidä kohtaamaansa häirintää niin vakavana asiana. Otteen lopussa nuori perustelee asiasta puhumisen helppoutta sillä, että hän tietää muidenkin kohdanneen samankaltaista häirintää. Näin häirintä rakentuu arkipäiväiseksi, ei ainoastaan itselle vaan myös muille. Myös Aaltosen (2006, 154) tutkimuksessa osa nuorista koki tuntemattomien taholta tulleen häirinnän helpommin ohitettavaksi, koska se ei tuntunut henkilökohtaiselta. Tällainen arkipäiväisyys näyttäytyy usein myös syynä sille, miksi asiasta ei kerrota omille vanhemmille tai muille aikuisille. Vanhempien huolestuminen näyttäytyy tässä otteessa tur-halta, eikä asioista siksi haluta heille kertoa.

Arkipäiväisyysdiskurssi normalisoikin omalla tavallaan häirinnän osaksi nuorten arkea, mikä taas tekee siihen puuttumisen vaikeaksi. Näin häirintä rakentuu normaaliksi osaksi ar-kea, eikä siihen juurikaan kiinnitetä huomiota tai jäädä miettimään tilanteita pidemmäksi aikaa. Tilanteiden normalisointi tai vähättely on joissain tutkimuksessa tulkittu nuorten ta-vaksi suojautua kielteisiltä tilanteeseen liittyviltä tunteilta (Aaltonen, 2006, 152; Kenway &

Willis, 1998, 143). Arkipäiväisyysdiskurssi näyttääkin aineistossa tavalta puhua epämiellyttävästä ilmiöstä tavalla, joka tekee ilmiöstä hiukan helpommin käsiteltävän.

Häirinnän tilanteita tehdään aineistossa ymmärrettäväksi myös totisen häirinnän diskurssilla. Arkipäiväisyyden sijaan häirintä rakentuu silloin ahdistavaksi ja pelottavaksi asiaksi. Totisen häirinnän diskurssi tulee aineistossa esiin esimerkiksi yksittäisten häirintätilanteiden kuvauksissa. Tällaisissa pienissä niin sanotuissa häirintätarinoissa häirintä näyttäytyy usein epämiellyttävänä tai pelottavana, ja se ikään kuin keskeyttää normaalin arjen: tilanteessa on jotain sellaista, joka on jäänyt nuorille mieleen. Alla olevassa otteessa kaksi tyttöä kertoo siitä, kuinka he olivat kavereiden kanssa viettämässä iltaa eräässä kauppakeskuksessa:

AINO: Siis me oltiin viettämäs meiän kaverin synttäreit, me oltiin niinku me mentiin ravintolaan syömään. (HA: joo) Sit meil oli kaikkil just lyhyet hameet ja tälleen, sit kello oli jotain kaheksan tai yheksän just perjantain, sit ku me käveltiin ulos sielt paikast, ni kaikki käänty kattoo, sit jotkut taputti ja jotku niinku vihels meiän perään.

ILONA: Nii sellasii ku Kauppakeskus1:sen lähel oltiin just avattu se uus vastaanottokeskus, ni sit ne oli just sellasii niinku sellasii ulkomaalasi miehii seiso jossain liukuportais ja tälleen. Ja sit joku suomalainen nainen, joku ehkä sellanen about viiskymppinen, tuli sanoo meille silleen et niinku et et kattokkaa vähän toistenne perään et niinku turvallist iltaa.

HA: Okei

[...]

HA: Milt se tuntu teistä, ku te tuutte kavereitten kaa ravintolasta ja sit yhtäkki siin onkin semmonen huomio teihin kohdistuneena?

AINO: No vähän silleen epämiellyttävältä

ILONA: Nii koska niinku mua vähän silleen mietitytti, et niinku et saattaaks ne sit niinku käydä käsiks tai niinku tulla liian lähelle tai sellast. Ei sit onneks ollu mitään sellast, ne sit vaan katteli kauempaa, mut niinku nii, vähän semmonen ahdistunu olo.

Tässä häirintätilanteen kuvaus muodostuu pieneksi tarinaksi, jossa on tapahtumapaikka, aika, hahmot ja juoni. Nuoret käyttävät pitkän puheenvuoron, jonka aikana esitän vain yhden lisäkysymyksen. Omassa aineistossani tällaiset tilanteet syntyivät usein juuri silloin kun nuoret kertoivat tällaisia häirintätarinoita. Tässä tarinassa alkutilanne rakentuu kivaksi illanvietoksi kaverin synttäreitä juhlistaessa. Tämän jälkeen alkaa kuitenkin häirintätilanteen kuvailu, joka alkaa tyttöjen vaatetuksen kertomisella (lyhyet hameet) ja ajankohdalla (perjantai-ilta). Näin herätetään puheessa henkiin tuttu häirinnän näyttämö. Näyttämölle astuukin seuraavaksi häiritsijät ”*ulkomaalaiset miehet*”, jotka tässä tarinassa kuvataan potentiaalisesti vaarallisiksi. Tätä korostetaan tilanteeseen puuttuneen naisen sanomisilla ”*kattokaa vähän toistenne perään et niinku turvallista iltaa*”. Näin tässä otteessa häirintä tulee rakennetuksi epämiellyttäväksi ja vaarallisen tuntuiseksi, mitä vahvistaa myös nuorten kuvaukset siitä,

miltä huomio tuntui (”epämiellyttävältä” ja ”vähän semmonen ahdistunu olo”). Arkipäiväisyyden sijaan häirintä saakin uuden merkityksen pelottavana asiana, jonka uhkaan nuorten tulisi varautua katsomalla toistensa perään.

Totisen häirinnän diskurssi tekee häirinnästä huomattavasti ahdistavamman ja vaikeamman osan omaa arkea, kuin arkipäiväisyysdiskurssi. Tämä näkyy myös seuraavassa otteessa, jossa nuori kertoo, miten aihetta on käsitelty koulussa:

HA: (...) miten te ootte käsitelly tätä niinku seksuaalista häirintää koulus tai oppitunneilla?

ELIAS: No totta kai siit tulee aina jollain tunneil niist jollain taval puhetta, siis niinku siin mieles just et ei siihen niinku pahemmin pureuduta. Et just enemmän niinku, sanotaan joku yks lause ja sit siit tulee joku pieni keskustelu ja ei siit sen enempää, et se on niinku oikeestaan niinku se on aika niinku silleen et siit ollaan aika hiljaa. Ei se oo niinku sellanen asia, et siit hirveesti niinku- en mäkään niinku hirveesti niinku haluis niinku tietsä silleen niinku, et missään kaveriporukas jutella mistään seksuaalisest häirinnäst. Et ei se niinku, miten sen voi sanoo, et se on vähän niinku sellanen tabu, että ei oo mikään sellanen niinku miellyttävä puheenaihe.

Otteessa häirintä rakentuu epämiellyttäväksi puheenaiheeksi, tabuksi. Se ei siis näyntyä arkipäiväisenä asiana, vaan asiana, josta ei ole edes kiva puhua. Myös haastatteluteksteissä näkyy siitä puhumisen vaikeus: useat ”niinku”-sanat ja lauseiden keskenjääminen viittaavat siihen, että myös haastattelutilanne tai kyseiseen kysymykseen vastaaminen voi tuntua vaikealta. Se, että häirintä rakentuu totisen häirinnän diskurssissa ahdistavaksi, luo paremmat puitteet siihen puuttumiselle. Arkipäiväisyysdiskurssissa häirintä tulee ikään kuin osaksi normaalia arkea, jolloin siihen puuttuminen rakentuu ”turhaksi huolestumiseksi”, kun taas totisen häirinnän diskurssissa häirintään puuttuminen rakentuu tärkeäksi. Seuraavassa otteessa nuori vastaa kysymykseeni siitä, onko jotain mistä hän toivoisi aikuisten puhuvan enemmän häirintään liittyen:

ILONA: No ehkä niinku sellasest niinku, et mä toivon välil, et jos niinku joku aikuinen ihminen niinku näkee just sellast niinku häirintää jossain, ni mä toivon, et niinku siihen niinku silleen oikeesti puuttuttais ihan kunnolla. Niinku et jos sä niinku näät jossain jotain, ni sit sä puuttusit siihen. Ja sit niinku enemmän tietosuuteen vaik niinku siit, et kui yleistä se oikeesti on ja miten ahdistavana oikeesti jotkut voi sen kokee, et

HA: mm, joo

Otteessa häirintä rakentuu yleiseksi ja ainakin osalle ahdistavaksi asiaksi, johon aikuisten ihmisten tulisi puuttua ”ihan kunnolla”. Totisen häirinnän diskurssissa aikuisten rooli rakentuukin tärkeämmäksi kuin arkipäiväisyysdiskurssissa, jossa aikuiset suljetaan usein nuorten arkisen häirinnän ulkopuolelle. Tässä otteessa nuori esittää suoran toiveen aikuisille ihmisille: jos näkee häirintää, niin siihen tulisi puuttua.

Edellä olen esitellyt arkipäiväisyysdiskurssin ja totisen häirinnän diskurssin toisistaan erillisinä diskursseina, jotka antavat häirinnälle erilaisia merkityksiä. Puheessa nämä kaksi diskurssia eivät kuitenkaan aina esiinny toisistaan erillään, vaan tulevat usein samanaikaisesti tuotetuksi. Alla olevassa haastatteluotteessa nuori kertoo kohtaamastaan tilanteesta kadulla. Olemme juuri keskustelleet tyttöjen kanssa siitä, että vanhemmat miehet saattavat huudella nuorten perään esimerkiksi kaupungilla ja otteen alussa kysyn heiltä, miltä se tuntuu:

HA: Milt se tuntuu?

EMILIA: No ihan hirveeltä. Mä tulin just pari päivää sitten, mä tulin salilt. Mä vaan kävelen siit, sit semmonen känniläinen mies tai silleen sattu olee siin, sit se vaan ”herrajumala sä oot hottis” alkaa huutaa kaikkee perään tälleen, mä vaan niinku kiersin sen.

HA: Okei

EMILIA: Nii

HA: Aika okei suoraa

EMILIA: Joo

HA: Siis milt se sit tuntuu?

EMILIA: Mä olin vaan silleen jaahas, mä vaan pistin musan kovemmalle ja lähin kävelee nopeemmin.

Nuori vastaa ensin, että miesten huutelu kadulla tuntuu ”*ihan hirveeltä*”. Sanavalinta viittaa siihen, että huutelu koetaan epämiellyttävänä. Puheen jatkuessa tilanteen kuvaus ei kuitenkaan tuota kuvaa ahdistavasta tai pelottavasta häirinnästä. Sen sijaan puheessa esiintyy tiheästi sana ”*vaan*”, joka viittaa johonkin arkipäiväiseen, ei niin ihmeelliseen toimintaan. Myös toteamus ”*jaahas*” viittaa ennemminkin kyllästyneeseen toteamiseen, kuin esimerkiksi kauhistumiseen. Tässä häirintätilanne tulee lopulta tuotetuksi suhteellisen tavanomaiseksi tapaukseksi, joka on ohitettavissa musiikin volyymin lisäämisellä ja kävelyvauhdin nopeuttamiselle. Arkipäiväisyyden diskurssi siis laimentaa kokemuksen ahdistavuutta tai pelottavuutta.

Myös seuraavassa oteesta ymmärrystä tilanteesta tuotetaan sekä totisen häirinnän diskurssilla että arkipäiväisyysdiskurssilla:

HA: joo. Öö ooksä koskaan saanu sit somessa esim. just Snapchattiin joltain tuntemattomalta (...), ni semmosii et kuvii, mitä sä et ois halunnu saada tai viestejä mitä sä et ois halunnu saada?

JULIA: Mm, en mä oikeestaan Snäppiin oo saanu, et ennen mul on ollu, esim. sillen ku oli kaikil Kik ja sit oli MeowChat (...) ni sellasis niinku palveluis, mitkä ei niinku, niis ei ollu periaattees sitä et niinku, silleen et sä pystyt menee juttelee kelle tahansa, et siin ei ollu sitä, et sä tarviit vaik jonkun nimen tai niinku jonkun muun tällasen esimerkiks puhelinnumeron tai jonkun yhteystiedon, ni siin vaihees niinku saatto tulla just joltain niinku sellasii kuvii tai viestei. Mut sit ne yleensä niinku blokattiin ja estettiin kaikel niinku muul taval, et ei

niihin siin vaihees oikein kiinnittäny huomioo, koska niist on kummiski niin paljon aikaa ja sit ne on niinku mä oon ollu sen verta pienempi viel sillon.

HA: Joo, oliko ne sit kans semmosii, et te ootte niinku kavereitten kaa puhunu siitä että, tai et oliko se niinku jotenkin yleinen juttu et semmosii välil tuli kaikille?

JULIA: Joo, et oikeestaan niinku me naurettiin kavereitten kesken ain niit, et niinku et ihmiset on noloja, ku ne laittaa tollasta, koska no kuka oikeesti, kuka sen ikänen haluais saada sellasii kuvia, (HA: nii) et niinku en mä tiedä, miks ees sellasii pitäis laittaa sen ikäsille, et ku siit on kummiski joku pari vuotta nii, ei mun mielestä sen ikäsille kuulu laittaa sellasii kuvii.

HA: Ja onko ne sellaset kuvat ollu just alastonkuvii?

JULIA: Joo.

HA: Onko ne ollu miesten lähettämiä alastonkuvii vai?

JULIA: Oikeestaan joo, et kyl mun pari kaverii on saanu tytöiltki, mut harvemmin niilt tytöilt tuli, et yleensä ne oli miehiä.

HA: Joo, näkyks siin niitten naamaki siis, vai onko se kuva ollu sit rajattuna jotenkin?

JULIA: No se vaihteli silleen, et niinku harvemmin oli naama (HA: joo) mut niinku et yleensä joko täst alaspäin (näyttää rintakehää) tai sit viel täst alaspäin (näyttää alavatsaa).

Otteessa nuori kertoo, että sellaisissa some-kanavissa, joissa oikeestaan kuka tahansa pystyi laittamaan viestiä kelle tahansa, ”*saatto tulla just joltain niinku sellasii kuvii tai viestei*”. ”Sellaset” kuvat ja viestit viittaavat kuviin tai viesteihin, joita nuori ei olisi halunnut saada, mutta kuvien tai viestien sisältöä ei kuvailla. Tällainen epämääräinen kuvailu on yleistä aineistossa, kun puhutaan asioista, jotka tuntuvat nuorista ehkä noloilta tai ahdistavilta. Tässäkin otteessa ”sellaisten kuvien” sisältö selviää vasta otteen loppupuolella, kun haastattelija kysyy suoraan, ovatko ne olleet alastonkuvia. Tällainen vaikeus puhua asioista niiden oikeilla nimillä voidaan tulkita totisen häirinnän diskurssiksi. Sen jälkeen, kun nuori on sanonut, että sellaisia kuvia saattoi tulla, niin sitä lievennetään sanomalla heti ”*mut sit ne yleensä niinku blokattiin ja estettiin kaikel niinku muul taval et ei niihin siin vaihees oikein kiinnittäny huomioo...*”. Tulkitsen tätä arkipäiväisyysdiskurssina, joka rakentaa häirinnästä asian, johon ei juurikaan kiinnitetä huomiota ja joka voidaan helposti vain blokata. Hyvin erilaisen merkityksen kuvat saivat silloin, jos niistä esimerkiksi kerrottaisiin kauhistuneina vanhemmille. Myös minä jatkan haastattelutilanteessa tällaista arkipäiväisyysdiskurssia kysyessäni, ”*oliko se jotenki yleinen juttu et sellasii tuli välil kaikille?*” Nuori jatkaa samassa diskurssissa vastatessaan, että he nauroivat kavereiden kesken, kuinka noloja sellaiset ihmiset ovat, jotka kuvia lähettävät. Tästä eteenpäin arkipäiväisyysdiskurssi kuitenkin vaihtuu jälleen totisen häirinnän diskurssiin, kun nuori painottaa että ”*sen ikäsille ei kuulu laittaa sellasii kuvii*”. Sen ikäisellä viitataan tässä erityisesti nuoruuteen, sillä nuori on ollut kuvien saamisen aikaan noin 13-vuotias. Totisen häirinnän diskurssi tuottaa kuvaa nuoruudesta ja

viattomuudesta, johon tuntemattomien lähettämät alastonkuvat eivät kuulu. Näin kuvat saavat paljon vakavamman merkityksen, kuin arkipäiväisyysdiskurssissa, jossa kuvat vain esitetään ja niille nauretaan.

Arkipäiväisyysdiskurssi ja totisen häirinnän diskurssi eivät ole toisiaan poissulkevia diskursseja, vaan niillä näyttää kummallakin olevan oma funktionsa häirinnästä puhuttaessa: totisen häirinnän diskurssi tuottaa häirinnästä asian, johon puuttuminen on tärkeää, kun taas arkipäiväisyysdiskurssi tekee arjesta häirinnän keskellä helpommin käsiteltävää. Tämä tulee ilmi myös seuraavassa otteesta:

HA: Joo, joo. Onks se ollu sit niinku, öö siis tuleeks siit niinku jotenki helpompi olo tai kivempi olo et sit jos niinku kertoo tommoselle tosi tiiviille kaveriporukalle just et jos saa jotain ällöi kuvii tai muuta?

JULIA: Mun mielest se on niinku silleen helppo puhuu sellaseen ryhmään, et niinku ku ne on kummiski semmosii tosi läheisii kavereita, ja niille me ollaan sit yleensä ain naurettu siin kaveriporukas, et niinku kerrottu et tää oli tosi traumaattinen kokemus ja kaikkee muuta, ni kyl siin on ain iteki saanu nauraa. Et vaik se niinku vaik tulis joku shokkina itelle, ni sit ku siit kertoo sellaseen ryhmään ja kaikki muut nauraa sulle, et niinku ku on ite ihan paniikis siitä, ni kyl siin itellekin tulee niinku silleen hauska olla, silleen et no ehkä tää ei nyt oo niin vakavaa.

Otteessa totisen häirinnän diskurssiin viittaava sanasto, kuten ”traumaattinen kokemus” ”shokki”, ”paniikki” muuttuukin helpommin käsiteltäväksi ja kavereiden kanssa yhteisesti naureskeltavaksi asiaksi. Otteessa muiden nauraminen itselle ei saa kielteisiä merkityksiä, vaan ennemminkin nauru toimii tapana lieventää ”traumaattista” kokemusta.

6.2 Totista häirintää vai yhteistä läppää?

Edellisessä luvussa esittelyt aineisto-otteet kuvasivat sellaisia tilanteita, joissa nuoret olivat kohdanneet häirintää tuntemattomilta esimerkiksi kadulla tai sosiaalisessa mediassa. Tällaiset tilanteet näyttäytyvät aineistossa tilanteilta, jotka ovat helposti tunnistettavissa häirinnäksi (joko totiseksi tai arkipäiväiseksi sellaiseksi). Kaikki tilanteet eivät kuitenkaan nuorten puheessa tule tuotetuksi yksiselitteisesti häirinnäksi, vaan häirinnän ymmärtämiseen kietoutuu myös merkityksiä esimerkiksi kaveriporukan huumorista tai kivaksi koetusta huomiosta. Tässä luvussa tarkastelen jaetun ymmärryksen diskurssia ja sen suhdetta totisen häirinnän diskurssiin.

Jaetun ymmärryksen diskurssi tuottaa puheessa kuvaa toiminnasta, jonka kaikki osapuolet ymmärtävät samalla tavalla. Jaetun ymmärryksen diskurssin kautta tilanteet rakentuvat usein ei-häirinnäksi, esimerkiksi yhteiseksi läpäksi. Eli jos joku sanoo läpällä toiselle jotain, niin

se myös otetaan läppänä. Tässä olennaiseksi nousee silloin sen ”tietäminen”, miten toinen jonkin asian tarkoitti. Tätä kuvastaa oheinen ote, jossa nuori ei erottele epämiellyttävää ja kivaa huomiota sen perusteella, minkälaista se on, vaan sanoo, että ”*sit ku sen kuulee ni sit sen tietää*”:

HA: No mikä siihen vaikuttaa, et tuntuuks joku huomio kivalta vai epämiellyttävältä?

EMILIA: No kyl sen niinku huomaa, tai silleen et ei sitä osaa sanoo et minkälainen, vaan sit ku sen kuulee ni sit sen tietää.

HA: Okei (kaikki nauraa).

Epämiellyttävä huomio ja kiva huomio limittyvät näin toisiinsa ja niiden erottaminen näyttyy yksinkertaisena tietämisenä. Tällainen jaettu ymmärrys ja toisen tarkoitusprien tietäminen näyttyvät ongelmattomana tosiasiana erityisesti kavereiden kesken: jos kaveri tekee jotain, niin kumpikin ikään kuin tietää toistensa tarkoitukset ja sen, miten asia otetaan vastaan. Seuraavassa otteessa nuori kuvaa perseelle läpsimistä, joka rakentuu tässä otteessa jaetun ymmärryksen diskurssin kautta yhteiseksi läpäksi:

HA: Joo, öö miten sit niinku, mistä riippuu et tuntuuks semmonen just kivalta, et joku läpsäsee perseelle?

AMANDA: No must öö, riippuu kyl kans tyypistä, et jos se on niinku mun kaveri, ni sit mä tiän silleen, et tai silleen ei tunnu mitenkään pahalta. Mut sit jos ois, niinku ei mua niinku oo tehny kukaan silleen, mut jos se ois joku semmonen niinku, jonka kaa ei juttele oikeen paljoo ja, eikä tunne ni sit se kyl tuntuis varmaan pahemmalt.

HA: Joo, no miten tommonen, ku sä sanoit, et teiän koulussa niinku tehään paljon sitä, et läpsitään (AMANDA: joo) just niinku perseelle, mutta tapahtuuks se niinku jonkun tietyn just kavereitten kesken vai..?

AMANDA: Joo kavereitten kesken, ne on ne tietyt ihmiset. Et en mä hirveen monelle esim. ite sitä tee, et mul on vaan tyyliin joku kaks kaverii, jolle mä silleen teen ja tietää et ne tekee sitä takas, ja se on molempien mielest ihan sellast hauskaa läppää, (HA: joo) en mä sitä muille menis tekee.

Nuori aloittaa pohdinnan perseelle läpsimisen kivuudesta sanomalla, että se riippuu tyypistä, jonka jälkeen hän aloittaa ”*jos se on niinku mun kaveri, ni sit mä tiän silleen et tai silleen ei tunnu mitenkään pahalta*”. Tulkitsen tietää-sanan käytön juuri tällaiseksi jaetun ymmärryksen diskurssin tietämisen rakentumiseksi. Vaikka lauseessa ei suoraan niin sanotakaan, niin se olisi helppo täydentää lisäämällä tiän-sanon perään ”et ne ei tarkota mitään pahaa” tai ”et ne tekee sen läpällä”. Näin perseelle läpsiminen kaverin tekemänä ei rakennu häirinnäksi vaan se on ”*molempien mielest ihan sellast hauskaa läppää*”, kuten nuori itsekin toteaa otteen lopussa. Perseelle läpsiminen rajautuu tässä otteessa vain tietyn hyvin rajatun kaveripo-

rukan sisään, josta puhuja ”tietää”, että he ajattelevat asiasta samalla tavalla. Koulussa tapahtuva perseelle läpsiminen saa siis merkityksensä kaveriporukan sisäisenä läppänä, eikä esimerkiksi totisena häirintänä.

Samalla tietämisen logiikalla tehdään ymmärrettäväksi myös huomiota, joka ei tule tuotetuksi yhteiseksi läpäiksi. Alla olevassa otteessa nuori kertoo siitä, millainen huomio hänen mielestään tuntuu kivalta:

HA: Joo, no mitkä asiat vaikuttaa sit siihen, et joku huomio vaik pojalta tuntuu kivalta eikä epämiellyttävältä?

JULIA: No se on varmaan silleen niinku, jos mä tunnen jonkun hyvin, nii sit mä tiiän, et se ei niinku, no sit mä tiedän, et jos se laittaa jotain asioita, ni se ei niinku välttämät tarkota kaikkee (HA: mm) tai sitte niinku mä tiedän just et se tarkottaa jotain. Ja niinku jos se sanoo vaik, et niinku jostai yhtäkkii kauniiks (HA: mm) nii sit mä tiedän et se saattaa oikeesti tarkottaaki sitä, koska jotkut saattaa heittää sellastaki niinku ihan vitsillä. (HA: okei) Et nii kyl se varmaan niinku se huomio tuntuu kaikist kivoimmalt, jos sä tunnet ees vähän sitä niinku henkilöö.

Nuori pohtii, että huomio joltain sellaiselta henkilöltä, jota tuntee edes vähän, tuntuu kivalta sen takia, että silloin tietää toisen tarkoittavan sanomaansa, esimerkiksi sanoessaan toista kauniiksi. Tätä vahvistetaan vielä sanomalla, että jotkut heittävät sellaista vain vitsillä, joten on tärkeää tietää, että toinen oikeasti tarkoittaa sanomaansa. Toisaalta tietäminen toimii myös toiseen suuntaan: ”no sit mä tiedän et jos se laittaa jotain asioita ni se ei niinku välttämät tarkota kaikkee”. Jotkin toiset teot tulevat siis tulkituksi asioiksi, joita toinen ei tarkoita. Näin toisen kehuminen kauniiksi voi olla kivaa huomiota (toinen tarkoittaa sitä oikeasti) tai ei-kivaa huomiota (toinen ei tarkoita sitä oikeasti). Ja toisaalta taas esimerkiksi toisen nimittely voi olla harmitonta läppää (toinen ei tarkoita sitä oikeasti) tai totista häirintää (toinen tarkoittaa sitä oikeasti). Tällainen tietäminen tulee useasti esiin aineistossa ilman, että sitä juurikaan tarvitsee perustella.

Häirintä voi olla myös homofobista nimittelyä. Omassa aineistossani jaetun ymmärryksen diskurssia käytetään kuitenkin sen selittämiseen, miksi homottelu kavereiden kesken ei haastatteluun osallistuneiden poikien mielestä ole häirintää tai mitään vakavaa. Havainnoidessani luokan arkea viikon ajan huomasi, että luokan pojat käyttävät sanaa homo, ja usein niiden kesken, joiden kanssa he viettivät suurimman osan aikansa luokassa. Alla on kaksi esimerkkiä havainnointimuistiinpanoistani:

Kaksi poikaa istuu samalla pulpetilla. Toinen sanoo toiselle: ”Mee sinnepäin vitun homo!” Toinen vastaa tähän: ”Tekeeks se must homon jos mä en mee sinnepäin” Toinen vastaa ”Joo”. Kumpikin jää istumaan samalle pulpetille. (Havainnointimuistiinpanot)

”Vitun homo, mä haukottelin just” sanoo yksi nuorista toiselle, joka otti juuri kuvan, jossa hän näkyy. (Havainnointimuistiinpanot)

Kysyin tällaisesta homottelusta osalta haastatteluuni osallistuvilta pojilta. Myös näissä otteissa korostuu yhteisen läpän tuottaminen puheessa:

HA: (...) miten tota mä oon kiinnittäny siihen huomioo, että te joskus sanotte esimerkiks et vitun homo (haastateltavia alkaa naurattaa) tai jotain vastaavaa, ehkä jos mä oon oikein kuullu. Ja sit mä oon huomannu, et se ei oo mitenkään niinku hirveen iso juttu, tai et se ei hirveesti aiheuta mitään reaktioo esimerkiks teissä (Haastateltavat: mm) ni haluisittekste kertoo mulle, et mimmoses tilantees te saatatte sanoo toisillenne niinku vitun homo?

MATIAS: Toinen ärsyttää, ni sit sanoo läpäl silleen takas.

HA: Joo

MATIAS: Se ottaa sen läppänä.

VALTTERI: Ei oo vakavaa.

HA: Joo, mut se on semmosis tilanteis, et toinen niinku ärsyttää tai tekee jotain?

MATIAS: Joo.

Otteessa näkyy, kuinka poikia alkaa naurattaa kysymykseni homottelusta. Toinen vastaa, että jos toinen ärsyttää, niin hänelle sanotaan niin ”*läpäl*” ja toinen jatkaa, että ”*se ottaa sen läppänä*”. Tätä vahvistetaan vielä sanomalla, että ”*ei oo vakavaa*”. Näin puheessa rakentuu jälleen kuva toiminnasta, joka perustuu jaettuun ymmärrykseen siitä, että se ei ole vakavaa. Tämä siitakin huolimatta, että pojat sanovat kutsuvansa toista homoksi, silloin kun toinen ärsyttää. Lehtonen (2003, 146) on tarkastellut homo-sanaa merkkinä ”rajan ylläpitämisestä tai ylittämisestä” ja omassa aineistossani homo-sana näyttäytyykin usein tapana osoittaa toiselle, että hänen toimintansa ärsyttää. Näin homo-sana toimii signaalina siitä, että hauskan raja ollaan ylittämässä.

Kavereiden kesken käytettyä homo-sanaa verrattiin toisessa haastattelussa ”totiseen homotteluun” ja rakennettiin näin rajaa oman porukan harmittoman läpän ja totisen häirinnän välille:

HA: Kerro siitä, et miten se [homottelu] niinku menee jotenkin teiän porukassa?

ELIAS: No itseasiassa niinku, välil saattaa tulla joku semmonen, että semmonen tilanne että joku siis mä. Ihan niinku tyhmistä asioista, mitkä ei oo ees mitenkään homoi, joku vaikka vaa heittää lumipallol toista niskaan ja nii, sit se huutaa et no vitun homo ja tälleen. Et ei se niinku, sanotaan niinku, et se ei oo totista homotteluu, mut se on niinku, mä tiedän et se ei oo niinku tavallaan oikein käyttää sanaa homo, koska..Mut sit niinku kylhän se nyt on pakko sanoo, et itelläki välil tulee sanottuu silleen, et jos joku vaikka vahingossa kaataa jotkut juomat sun päälle ja niin, et ei siin niinku pidättele yhtään. Mut sit miettii, et jos oikeesti näkis, et joku on niinku tavallaan, miten sanotaan, seksuaalista vähemmistöä, et ois oikeesti homo, ni en mä sitä kyllä ikin menis homoks sanoo, niinku haukkumaan, että, niin.

HA: Joo mikä semmost niinku totista homotteluu olis?

ELIAS: No just niinku esimerkiks, että jos vaikka jossain sosiaalis medias menis laittaa jonneki, et musta tuntuu et toi on homo ja että vittu miten tyhmää ja tollee, et ehkä silleen mun mielest.

Otteessa nuori kertoo, että vitun homo -sanaparia käytetään sellaisissa tilanteissa ”*mitkä ei oo ees mitenkään homoi*”. Homo-sanan käyttöä ei siis liitetä homoseksuaalisuuteen (vrt. Lehtonen, 2003, 145). Tämän jälkeen nuori toteaa, että se ei ole totista homottelua tehden eroa oman toiminnan ja totisen häirinnän välille. Nuori kuitenkin tunnistaa myös kaveriporukan kesken tehdyn homottelun ongelman sanoessaan ”*mä tiedän et se ei oo niinku taval- laan oikein käyttää sanaa homo, koska...*” Homottelu ei siis rakennu täysin ongelmattomaksi toiminnaksi. Tämä kuitenkin sivuutetaan sanomalla, että joissain tilanteissa sitä tulee itsekin käytettyä. Otteen lopussa nuori tekee selkeän rajanvedon totiseen homotteluun, joka raken- tuu puheessa homofobiseksi seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten haukkumiseksi. Näin totisen häirinnän diskurssi toimii peilipintana jaetun ymmärryksen diskurssille: toti- seen häirintään verrattuna oma toiminta ei rakennu häirinnäksi. Homottelu ei aineistossa tulekaan ymmärretyksi häirintänä, vaan se on ikään kuin oman porukan välinen juttu, jonka kaikkien porukkaan kuuluvien oletetaan ymmärtävän. Samankaltainen merkitys homotte- lulle rakentui myös Lehtosen (2003, 147) aineistossa, kun homottelu toimi ikään kuin kave- ruuden vahvistajana.

Sillä, tuleeko jokin asia ymmärrettyä totisena häirintänä vai yhteisenä läppänä, on konkreet- tisia seurauksia häirintään puuttumiselle. Alla olevissa otteissa pohditaan häirintää sivusta- seuraajan näkökulmasta:

HA: (...) Oottekste niinku sivusta nähny vaik, et jotain on ahdisteltu tai jolleki on huudeltu ja sit siihen ois joku puuttunu?

ANNA: En

JOHANNA: En mä ainakaan

ANNA: Et niin- niihin on tosi iso kynnyks puuttuu sit taas niihin asioihin (tauko)

HA: Mikä siit tekee ison siitä kynnyksestä?

ANNA: Just se, et ei tiedä, et onks se vitsii vai niinku miten se, et onks se vitsii vai niinku tosi asiaa vai...

LIISA: Sit koulus näkee.

HA: Minkälaišt häirintää koulus näkee?

LIISA: No siis mä en tiedä, onks se vitsii vai häirintää.

OLIVIA: No siis jos joku tulis mulle tyyliin läimäsee pepulle tai jotain, ni kyl mun mielest se olis häirintää, mut en mä tiedä kokeeks ne, kenelle sitä tehdään ni, et se ois häirintää.

HA: Joo, mut kuitenkin semmosta, et ootte nähny. et jotain on niinku läimästy pyllylle tai pepulle

OLIVIA: Joo.

Ensimmäisessä otteessa nuori kokee, että häirintään on vaikea puuttua, koska ei voi tietää ”*onks se vitsii vai niinku tosi asiaa*”. Toisessa otteessa nuori sanoo ensin, että koulussa näkee häirintää, mutta kun kysyn häneltä, millaista häirintää koulussa näkee, hän vastaa, ettei tiedä onko se vitsiä vai häirintää. Kummassakin otteessa rakentuu siis kuva häirinnästä ilmiönä, joka ei ole helposti tunnistettavissa, vaikka sen näkisi omin silmin. Toisessa otteessa tätä avataan sanomalla, että nuori itse kokisi sen häirintänä, mutta ei tiedä kokeeko se, jolle sitä tehdään sitä häirintänä. Näin jaetun ymmärryksen diskurssi vaikuttaa häirintätilanteiden tulkintaan myös sivusta seuraajien näkökulmasta: koskaan ei voi tietää seuraako sivusta häirintää vai kavereiden keskinäistä kanssakäymistä. Tämä tekee näkyväksi häirinnän diskursiivisen luonteen, sillä konkreettinen teko voi saada toisistaan täysin poikkeavia merkityksiä, kun siitä tehdään selkoa itselle ja muille.

Vaikka jaetun ymmärryksen diskurssi ja totisen häirinnän diskurssi ovat aiemmissa otteissa rakentuneet toisilleen vastakkaisiksi, niin ne esiintyvät aineistossa myös rinnakkain. Tämä kahden diskurssin samanaikaisuuden purkaminen aineistossa auttaa ymmärtämään joitain sellaisia kohtia, jotka vaikuttavat ensilukemalta ristiriitaisilta. Alla on esimerkki tällaisesta otteesta, jossa nuori kuvaa perseelle läpsimistä toisaalta toimintana, johon ei tulisi puuttua ja toisaalta toimintana, johon tulisi puuttua:

HA: Mm, joo. No tuleeks sul jotain semmosii esimerkkei mieleen, joko semmosesta tilanteest, et sä ite oisit niinku kokenu et sua häiritään, tai sit et sä oisit nähny et jossain tapahtuu jotain, et joku ois puuttunu siihen tilanteeseen?

AMANDA: Mmm no aika harvoin silleen niinku puututaan tai silleen et, tai silleen et öö. En mä sitä koe niinku mitenkään häirinnäks, mut just silleen, et jos opettaja näkee, et jotain niinku just lyödään perseelle, ni kyllähän sen nyt pitäis niinku sanoo, puuttuu siihen, tai ainaki mun mielestä. (HA: joo) Sillee et et et just sanoo, et miks sä niinku tolleen teit ja tälleen mut, öö aika harvoin, niinku yleensä ne vaan nauraa ja silleen et. Mut ei se mua niinku ittee haittaa, koska en mä niinku haluis ees et siihen puututaan, koska niinku mä teen sitä vaan kavereitten kaa et.

Otteessa nuori sanoo, ettei hän koe perseelle lyömistä mitenkään häirinnäksi ja otteen lopussa tämä korostuu vielä, kun hän sanoo tekevänsä sitä vain kavereidensa kanssa. Näin perseelle lyöminen rakentuu jaetun ymmärryksen diskurssin kautta kavereiden yhteiseksi läpäiksi, johon ei opettajien edes haluta puuttuvan. Toisaalta otteessa rakentuu myös totisen

häirinnän diskurssi, kun nuori sanoo ”*mut just silleen et, jos opettaja näkee et jotain niinku just lyödään perseelle, ni kyllähän sen nyt pitäis niinku sanoo, puuttuu siihen*”, heti sen jälkeen, kun on sanonut, ettei koe sitä häirinnäksi. Näin toiminta tunnistetaan potentiaalisesti häirinnäksi, johon opettajan on puututtava. Opettajan vastuu rakentuu puheessa ”*kyllähän sen nyt pitäis*” lausahduksessa itsestäänselvyydeksi. Tämän jälkeen nuori kuitenkin toteaa, että ”*aika harvoin*”, mikä viittaa luultavasti siihen, että opettajat puuttuvat harvoin esimerkiksi perseelle lyömiseen, mitä vahvistaa nuoren toteamus ”*yleensä ne vaan nauraa ja silleen*”. Näin yhdessä puheenvuorossa rakentuu kaksi hyvinkin erilaista diskurssia, jotka tuottavat erilaiset vastuut ja mahdollisuudet opettajalle puuttua häirintään.

6.3 Kohteen kokemus vai tekijän tarkoitusperien tulkinta?

Edellisessä kappaleessa tein näkyväksi jaetun ymmärryksen diskurssin rakentumista aineistossa ”tietämisenä”. Kivan huomion ja epämiellyttävän huomion, haukkumisen ja kehumisen, sekä häirinnän ja ei-häirinnän välisen eron tunnistaminen näyttäytyy siis itsestään selvänä tietämisenä. Tietämisen rinnalla aineistossa kulkee kuitenkin myös kokemuskurssi, eli häirinnän tai ei-häirinnän määrittely kohteen kokemuksen kautta. Tässä luvussa puran niitä tapoja, joilla kokemuskurssi ja jaetun ymmärryksen diskurssi tuottavat erilaisia paikkoja häirinnän määrittelylle. Haastateltavat nuoret painottavat monissa yhteyksissä sitä, että moni kokee häirinnän eri tavalla ja että jokaisella on oikeus määritellä oman kokemuksensa perusteella, mikä on häirintää ja mikä ei ole. Kutsun tällaista puhetapaa kokemuskurssiksi. Alla esimerkkejä kokemuskurssin esiintymisestä puheessa:

HA: Mikä sitte tota teiän mielestä erottaa häirinnän esimerkiks vitsistä, et jos vitsillä tekee jotain tai läpällä tekee jotain, ni erooks ne jotenki toisisistaan?

OLIVIA: Se varmaan riippuu siit ihmisestä, johon se kohdistuu, et miten se ite ajattelee sen.

HA: Niin joo.

OLIVIA: Et voihan joku tarkoittaa sen vaan vitsillä, mut sitte se johon se kohdistuu, voi taas aatella, et se on häirintää.

HA: Okei. Mm no miten tota, miten sä ite aat- tai siis miten sä ymmärrät, et mitä tollanen seksuaalisuuteen ja sukupuoleen kohdistuva häirintä tarkoittaa, et mitä käytännös niinku minkälaisii juttui se sun mielest on?

AMANDA: No mun mielest se on niinku mm, voi olla just silleen et sanoilla, et just haukkuu vaikka jotain tämmöstä, tai sit se voi olla kans varmaan ihan fyysistä tai sillee. Varmaan aika kaikenlaista, sitte varmaan moni ihminen saattaa niinku kokee eritaval sen tai sillee et, nii.

HA: Joo, nii et ei välttämät ajattele samal tavall (AMANDA: Jep, nii) et niinku joku juttu ois. Öö, mikä sit sun mielest loppupeleis erottaa häirinnän just jostain läpystä? Niinku esimerkiks toi et jos kaveriporukas heitetään jotain.

AMANDA: Niin no en mä tiä, ei siin oo varmaan oikeen mitään semmost rajaa, mut varmaan siin, ku se itest alkaa tuntuu et se menee yli, en mä oikeen osaa sanoo silleen.

HA: (...) toi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva häirintähän nyt on aika pitkä ja iso termi, mut mitä sä ymmärrät et mitä tommonen häirintä vois olla, mitä se tarkoittaa?

ELIAS: No sellast niinku no oma käsitys niinku, sellast ihan niinku periaattees mitä vaan, mistä toinen ei niinku tykkää ja mille toinen sanoo ei, ni se periaattees mun mielestä voidaan luokitella häirinnäksi.

HA: Joo, tuleeks sul jotain käytännön esimerkkei mieleen semmosista?

ELIAS: No esimerkiks joku että joku koskettelu mist toinen ei tykkää, ja ihan periaattees mikä vaan, puhuminenkin, että että tota periaattees melkein mistä vaan saa silleen seksuaalist häirintää.

Ensimmäisessä otteessa häirintä tulee määritellyksi sitä kohtaavan kokemuksen kautta: vaikka toinen olisi tarkoittanut jonkin asian läpäksi, niin toinen saattaa kokea sen häirinnäksi. Myös toisessa otteessa nuori pohtii, että häirintä voi olla monenlaista toimintaa ja että moni saattaa kokea sen eri tavalla. Kysyessäni, mistä häirinnän ja läpän erottaa, nuori vastaa ”*ku se itest alkaa tuntuu et se menee yli*”, minkä tulkitsen juuri kokemuskäsitteeksi. Häirintä ymmärretään siis sitä kohdanneen kokemuksen kautta. Kolmannessa otteessa kokemuskäsitteitä tuotetaan kuvaamalla häirintää oikeastaan kaikeksi sellaiseksi toiminnaksi, josta toinen ei tykkää. Tärkeäksi nousee jälleen siis kokemus tilanteesta, ei niinkään teko itsessään tai teon tarkoitus.

Vaikka edellä esitetyissä otteissa kokemuskäsitteitä näyttyy vahvana, niin joissain tapauksissa se liittyy jaetun ymmärryksen käsitteiden kanssa tavalla, joka kyseenalaistaa kokemuksen häirinnän määrittelyssä. Seuraava otteen alku on sama kuin äskeinen ensimmäinen ote, mutta tässä yhteydessä tarkastellaan hiukan pidempää otetta, sillä siinä tulee hyvin näkyväksi kokemuskäsitteiden ja jaetun ymmärryksen käsitteiden välinen ristiriita:

HA: Mikä sitte tota teidän mielestä erottaa häirinnän esimerkiks vitsistä, et jos vitsillä tekee jotain tai läpällä tekee jotain, ni erooks ne jotenki toisistaan?

OLIVIA: Se varmaan riippuu siit ihmisestä, johon se kohdistuu, et miten se ite ajattelee sen.

HA: Niin joo.

OLIVIA: Et voihan joku tarkoittaa sen vaan vitsillä, mut sitte se johon se kohdistuu voi taas aatella et se on häirintää.

HA: Joo.

LIISA: Mut yleensä porukka osaa kyl laittaa niit vitsei oikeille henkilöille, et ei kukaan esim. meille heitä niit vitsei. (OLIVIA naurattaa)

[...]

HA: Minkälaisii vitsei sit heitellään niinku joillekin toisille, tunnistattekste jotain että?

[LIISA kertoo yhden kaverinsa saamasta snäpistä]

LIISA: Siis sille oli, silt oli kysytty Snäpissä, joku sen kaveri oli kysyny, et mennäks nussii ja sit ope oli saanu siit kuulla (HA: okei) ja siit oli tullu kehityskeskustelu, vaik se oli ollu niinku vitsi niitten molempien puolesta. (HA: niin joo) Mut jos mä saisin tommosen viestin, ni mä oisin sillee ”Ei!” niinku mitä, mut kyl mä myös ymmärtäisin, et se on vitsi, et kyl mä osaisin suhtautuu siihen silleen oikein, mut (HA: okei) kaikki ei välttämättä ehkä ymmärtäis. (...)

Otteen alussa rakentuu kokemusdiskurssi, kuten jo aiemmin esitettiin. Otteen puolivälissä tulee kuitenkin näkyviin jaetun ymmärryksen diskurssi, kun nuori sanoo: ”*mut yleensä porukka osaa kyl laittaa niit vitsei oikeille henkilöille*”. Vitsin laittaminen rakentuu puheessa toiminnaksi, joka on osattava kohdistaa oikeille henkilöille. Tulkitsen, että oikealla henkilöllä tarkoitetaan tässä sellaisia, keiden ajatellaan ymmärtävän tilanne myös itse vitsinä. Haastattelemani nuori kertookin seuraavaksi tilanteesta, jossa hänen kaverinsa oli saanut viestin, joka oli ollut sekä lähettäjän että saajan mukaan vitsi, mutta johon oltiin puututtu kehityskeskustelulla. Jaetun ymmärryksen diskurssissa tällainen opettajan puuttuminen näyttäytyy turhana, sillä kyseessä on yhteinen läppä. Jaetun ymmärryksen diskurssilla ei kuitenkaan tehdä ymmärrettäväksi vain sellaisia tilanteita, jotka ovat *kummankin* mielestä hauskoja. Tämä tulee hyvin näkyväksi otteen lopussa, kun nuori aloittaa sen pohtimisen, miten hän toimisi, jos saisi itse kyseisen viestin. Ensimmäinen reaktio on painokkaasti sanottu ”Ei!”, mikä viitaisi siihen, että sitä ei ajatella hauskaksi ja yhteiseksi vitsiksi. Tässä kokemus ei kuitenkaan rakennu tilannetta määrittäväksi tekijäksi, sillä nuori jatkaa heti perään: ”*mut kyl mä myös ymmärtäisin et se on vitsi et kyl mä osaisin suhtautuu siihen silleen oikein*”. Tilanteen ”*ymmärtäminen*” ja ”*osaaminen suhtautua oikein*” viittaavat siihen, että teolla ajatellaan olevan jokin tarkoitus, joka tulee ymmärtää oikein. Teon tarkoituksen ja teon vastaanottaminen yhteneväisyyttä rakennetaan siis termillä ”*osaa ottaa oikein*”. Näin jaetun ymmärryksen diskurssin kautta saatetaan tehdä ymmärrettäväksi myös sellaisia tilanteita, jotka eivät välttämättä häirinnän kohteen mielestä ole hauskoja (vrt. Aaltonen, 2006, 151–152; Paju, 2011, 179; Larkin, 1994).

Tästä seuraa ilmeinen ongelma: jos en koe vitsiä hauskaksi, niin mistä tiedän, että kyseessä on vitsi? Vastaus tähän näyttää tässä aineistossa olevan tilanteen tai tekijän tulkinta. Tällainen tulkinnallisuus rakentuu tärkeäksi osaksi jaetun ymmärryksen diskurssia: automaattisen ja itsestään selvän ”*tietämisen*” lisäksi jaettua ymmärrystä rakennetaan tulkitsemalla esimerkiksi tekijän ilmeitä tai eleitä:

LIISA: Sit jos siihen laittaa, tai tai siis jos siin on joku kysymys, joku minkä mä mainitsin aiemmin tyyliin [mennääks nussii?], ni jos siihen laittaa jotain kaksoispiste deetä tai jotain emojeit, niin sit se voi vaikuttaa vähän siltä, et tää ei oo ehkä ihan tosissaan. Mut sit jos se on semmone suora kysymys, ja siin on nonii, en mä tiä ni sit se saattaa vaikuttaa ehkä vähän vakavammalta.

HA: Hmm, joo.

LIISA: ”Oletko tosissasi vai et?”

HA: Joo, joo. Mm mitkä asiat vaikuttaa siihen, et tuntuuks joku huomio kivalt tai epämiellyttävält, onks jotain tiettyi juttuja?

AMANDA: Kyl sen huomaa mun mielest tosi hyvin siit niinku ihmisest, et et öö et niinku millanen se on, ku se tekee niit asioita ja sillee, ja kyl niinku ilmeistä ja eleistä sillee huomaa aika paljon, et et onks sil hyvät vai pahat mielessä (naurahdus).

Ensimmäisessä otteessa nuori viittaa tilanteeseen, josta olemme aiemmin puhuneet. ”*Mennääks nussii?*” -kysymys tulisi nuoren puheessa tulkituksi vitsiksi, jos viestissä olisi hymiöitä tai emojeita, kun taas suora kysymys vaikuttaisi vakavammalta. Toisessa otteessa nuori sanoo, että ihmisen ilmeistä ja eleistä huomaa ”*onks sil hyvät vai pahat mielessä*”. Näin kivan ja epämiellyttävän huomion, tai vitsin ja totisen teon välinen raja rakentuukin sen mukaan, miten jokin asia on tarkoitettu, ei sen mukaan, miten se on koettu. Tällainen puhetapa saattaa asettaa häirintää kohdanneen ikään kuin pakotetutun ymmärtäjän asemaan.

Aineistossa on kuitenkin myös otteita, joissa kokemuskurssi näyttäytyy vahvempana kuin jaetun ymmärryksen diskurssi. Seuraavassa otteessa nuori kertoo siitä, miten häirintään on puututtu:

HA: Joo, joo. Tuleeks sul jotain esimerkkei mieleen, et joku ois puuttunu häirintään jossain tilantees, mis sä oot ollu tai sä oot nähny tai?

ELIAS: Mä en oo ite oikeestaan ollu ikinä sellases tilantees, et mä oisin nähny, et niinku no totta kai välil kuulee, että just niinku jos poikien kaa hengaa, ni joku huutaa että ”haha no tollahan on pieni muna” tai jotain tollast niinku poikien inside-juttuu niinku tollain että. Mut ei se niinku sekään kuitenkaan, et aina ku mä oon sen kuullu sekin on ollu vaan niinku vitsi, naureskeltavaa vitsii, et niinku et ei sekään ollu mikään semmost niinku haukkumista tai semmosta niinku häirintämäist. Ei se oo niinku häirinnäks menny kuitenkaan.

HA: Joo, nii et sit kukaan ei oo puuttunu siihen?

ELIAS: Nii et ei siihen niinku mun mielest oo tarvinnu puuttua, että ei se oo kuitenkaan ollu mitään vakavaa.

HA: Joo, no miten te reagoitte porukalla, et jos joku sit kuitenkin puuttuu tommoseen?

ELIAS: No mun mielest se on niinku, et jos joku puuttuu siihen asiaan, niin sehän on aina niinku mun mielest niinku hyvä juttu. Vaikka se ei tarkottais huonoa, ni aina se on hyvä vaikka niinku siihen silti puuttuu jollain tavalla, että ei siin ikin tiedä, jos se on oikeesti jossain tilantees niinku ei tykkäiskään se kenest sanotaan/keheen se kohdistuu, ni sit se voi aina niinku, se voi aina siirtyy niinku sit sitä kautta opettajalle.

Nuori vastaa ensimmäiseen kysymykseeni korostaen, että hänen todistamansa tilanteet ovat aina olleet ”poikien inside-juttu” ja ”naureskeltavaa vitsiä”, eikä ”haukkumista” tai ”häirintämäistä”. Näin puheessa korostuu jaetun ymmärryksen diskurssi, joka tuottaa kuvaa yhteisestä läpistä, johon ei tarvitse puuttua, koska se ei ole ollut ”mitään vakavaa”. Asian kuvaaminen poikien inside-vitsiksi korostaa jaettua yhteisymmärrystä kyseisen porukan sisällä ja vaikeuttaa siten vitsin huonoksi luokittelemista porukan ulkopuolelta. Tätä voisi tulkita oman toiminnan oikeuttamisena haastattelutilanteessa, jossa lähtökohtaisesti puhutaan häirinnästä ja jossa haastattelijana toimii nuori nainen. Toiminnan kuvaaminen poikien inside-jutuksi rakentaa siitä ei-häirintää tavalla, jota naishaastattelijan on vaikea lähteä kyseenalaistamaan. Siksi koenkin yllättäväksi käänteen, jonka haastattelu saa, kun kysyn nuorelta, miten he reagoisivat, jos joku kuitenkin puuttuisi heidän tekemisiinsä. Nuori vastaa, että puuttuminen on hänen mielestään aina hyvä juttu, sillä koskaan ei voi tietää, tykkääkö jutun kohde oikeasti tilanteesta. Kyseenalaistamattoman yhteisymmärryksen sijaan puheessa rakentuu kokemusdiskurssi, jossa jokaisen henkilökohtainen ja tilanteinen kokemus nähdään merkityksellisenä. Tilanne, jossa vitsi ei toisen mielestä olisi hauska, näyttäytyy kuitenkin yksittäisenä ja mahdollisesti poikkeavana nuoren sanoessa ”jos se...jossain tilantees niinku ei tykkäiskään”. Näin kokemusdiskurssi ei kuitenkaan syrjäytä jaetun ymmärryksen diskurssia, vaan selittää mahdollista poikkeustilannetta.

Vaikka jaetun ymmärryksen diskurssi näyttäytyy aineistossa vahvana, on sille havaittavissa myös vastapuhetta. Vastapuheeksi tulkitsen sellaisen puheen, joka kyseenalaistaa niitä oletuksia ja mekanismeja, joiden varassa jaetun ymmärryksen diskurssi puheessa rakentuu. Se ei siis nojaudu samoihin itsestäänselvyksiin. Seuraavassa otteessa on esimerkki vastapuheesta, joka kietoutuu myös kokemusdiskurssiin:

HA: Joo, ihan totta. Öö no onks jotain, mikä teiän mielest erottaa seksuaalisen häirinnän sit just tollasest läpistä tai vitsistä?

ILONA: No en mä tiedä, se riippuu, et miten tosissaan sen kaa ollaan. Mut kyl mun mielest niinku kaikki tollain, et ei tollast haukkumist pitäis olla, koska niinku se voi oikeesti loukkaa niinku jotain tosi paljon.

HA: Entä kuka teiän mielest määrittelee loppupeleis, et onks se vitsi vai ei?

AINO: Se kehen se kohdistuu, tai kelle sanotaan.

ILONA: Nii, mut ei niinku ei kenekään pitäis ees sanoa sellast, koska ei se voi tietää loukkaantuuks joku siit vai ei, mut niinku et se kenelle se sanotaan, ni se voi ite niinku periaattees määrittää sen, et ottaaks se sen miten tosissaan.

HA: Mm, joo. Öö, no sä vähän sanoitki jo sitä, mut miten te suhtautuisitte sit ite semmoseen läppään, mikä tuntuuki teist pahalta tai häirinnältä, et jos joku heittäis vitsillä jotain?

ILONA: No kyl mä ainaki sanoisin siit, koska en mä haluu, en mä suostu kuuntelee mitään sellast, niinku koska oikeesti mua ärsyttää se niin paljon, ketä tahansa sanotaan silleen

niinku sellasil nimityksil, nii kyl mä niinku mä sanoisin siitä, koska mä en suostuis kuuntelee sellast.

AINO: Nii just se, et toi ei oikeesti oo hauskaa.

Otteessa nuori käyttää sanaa ”*haukkuminen*” sanoessaan, ettei sellaisia asioita tulisi sanoa, jotka voivat loukata jotain. Nuori ei siis puhu vitseistä tai läpistä. Kysyessäni kuka heidän mielestään määrittelee, onko kyseessä vitsi vai ei, toinen nuorista vastaa heti, että se kehen jokin asia kohdistuu. Tätä mieltä ovat olleet melkein kaikki haastatteluihin osallistuneet nuoret. Mielenkiintoista tässä otteessa on kuitenkin se, miten toinen nuori täydentää tätä vastausta: ”*nii, mut niinku ei kenenkään pitäis ees sanoo sellast koska ei se voi tietää loukkaantuuks joku siit vai ei*”. Tässä vastuu siirtyy potentiaaliselle tekijälle tai sanojalle, sen sijaan että olisi kohteen tehtävä tulkita erilaisia sanomisia mahdollisina vitseinä tai häirintänä. Otteen lopussa puheessa rakentuu selkeä kannanotto, kun nuori sanoo, että hän ei ”*suostuis kuuntelee sellast*”. Tällainen puhetapa tekee näkyväksi erilaisen tavan ymmärtää häirintää ja mahdollisia häirintätilanteita: sen sijaan että pyrittäisiin ymmärtämään tekijän tarkoitusta tai tulkitsemaan tilannetta jaetun ymmärryksen diskurssin kautta, tehdäänkin selkeä raja siihen, mitä itse suostuu tai ei suostu kuuntelemaan.

6.4 Häirinnän etäännyttäminen omasta arjesta

Kaikki haastatteluihin osallistuvat nuoret tunnistivat häirinnän olemassaolon yleisellä tasolla, mutta eivät välttämättä tunnistaneet häirintää itselle henkilökohtaisesti tuttuna tai merkityksellisenä asiana. Vaikka aineisto sisältää paljon henkilökohtaisia tai kaverin häirintäkokemuksia, on aineistossa myös paljon häirinnän etäännyttämistä omasta arjesta. Viitataan tähän *häirinnän etäännyttämisen diskurssilla*. Etäännyttäminen näyttäytyy häirinnän paikantamisena jonnekin toisaalle: toiseen kouluun, toisiin porukoihin tai johonkin toiseen maahan. Alla olevassa otteessa nuori ei tunnista ahdistelua tai kiusaamista omassa koulussa:

HA: Tuleeks sul mieleen jotain tilannetta tai esimerkkitilannetta, vaikka mikä sun mielest ois kiusaamista tai sit et mikä taas olis ahdisteluu?

JUHANI: Ei oikeestaan, ku ei oo semmosta tapahtunu meiän koulus kauheesti tai ollenkaan.

Otteessa nuori sanoo, että ”*meiän koulus*” ei tapahdu ollenkaan ahdistelua tai kiusaamista. Nuori ottaa kantaa siis vain oman koulunsa tilanteeseen ja monissa haastatteluissa saatettiin sanoa, että omassa koulussa ei tapahdu mitään, mutta muissa kouluissa on kuullut olevan kiusaamista tai häirintää (vrt. Aaltonen, 2006, 110). Mielenkiintoista nuorten näkemyksissä omasta koulustaan on se, kuinka paljon ne poikkeavat toisistaan. Myös Gordonin, Hollandin

ja Lahelman (2000, 135) tutkimuksessa nuorten näkemykset siitä, millainen koulun ilmapiiri on kiusaamisen ja nimitelyn suhteen, vaihteli suuresti. Se, miten kukin nuori tulkitsee mahdollisia häirintää tai mikä hänen oma asemansa koulun porukoissa on, vaikuttaa varmasti siihen, miten koulun ilmapiiri näyttäytyy. Alla olevassa otteessa kaksi nuorta tunnistaa häirinnän olemassaolon, mutta etäännyttää sen pois omasta arjesta tekemällä siitä asian, joka koskee vain tiettyjä porukoita:

HA: Joo, joo no mut sehän on ihan hyvä sit et ei niinku ookaan. Onks teiän kavereist kukaan kertonu semmosta niinku tai, et jotenki tunnistattekste, et tämmöstä kuitenkin ehkä tapahtuis vai aatteletekste et ei ehkä?

ANNA: En mä tiedä, kai sitä määrätys porukois on just silleen eri tavalla (HA: joo) et niin ku. (pitkä tauko) Kommentoidaan enemmän niinku (JOHANNA: niin) muotoja ja kaikkee tämmöstä.

HA: Okei, minkälaisis porukoissa?

ANNA: En mä tiiä, silleen niinku...

JOHANNA: Semmosii ketkä yrittää olla täydellisii.

ANNA: ...jos on niinku tosi laaja kaveriporukka, ja sit niinku ne on just kaikki silleen, et ne halua olla täydellisii ja niinku...

Otteessa rakentuu kuva ”määräytyistä” porukoista, johon kuuluu paljon ihmisiä ja jossa ihmiset yrittävät olla täydellisiä. En ole varma, mitä nuoret tarkoittavat viitatessaan ihmisiin, jotka yrittävät olla täydellisiä, mutta he rakentavat näin eroa häirintää kohtaavien ja itsensä välille. Näin häirintä näyttäytyy asiana, joka ei kosketa omaa arkea tai elämää. Tulkitseen häirinnän etäännyttämiseksi myös sellaiset tilanteet, jossa nuori ottaa kantaa mahdolliseen häirintään ja kieltää häirinnän mahdollisuuden jo ennen kuin olen itse edes kysynyt siitä. Keskustelin nuorten kanssa haastatteluissa sosiaalisesta mediasta ja sen käytöstä, ja alla oleva ote on haastattelusta, jossa kysyin nuorelta, mitä hän yleensä tekee sosiaalisessa mediassa. Nuori vastasi, että aiemmin hän tutustui paljon uusiin ihmisiin ja ote alkaa siitä, kun kysyn tarkentavan kysymyksen siitä, miten sosiaalisessa mediassa tutustutaan uusiin ihmisiin:

HA: Öö miten sä sit jossain WhatsAppissa tai Messengerissä niinku tutustuit uusiin ihmisiin, tai mist miten se, äh mä en osaa kysyy mun kysymystä (nauraa).

ELINA: Tai siis niinku sehän sai niinku yleensä alun siitä, että jos joku tuli tykkäämään Instagram-kuvasta ja sit se tuli laittaa myöhemmin sulle viestii jossain muussa ka- esim. WhatsAppissa, tai sit se tuli kysyy sult, et ”mikä sun numero on, voiks mä tulla laittaa WhatsAppis viestii?”

HA: Joo-o. Minkälaisii tyyppi ne yleensä oli?

ELINA: Siis ne oli ihan semmosii mun ikäsi ja niinku oli sekä poikia että tyttöjä, ja kyl mä oon saanut semmosii nettikavereita muualtakin, jostain niinku jonkun kaverin kautta tai.

H: Joo, nii et se on ollu hyvä tapa tutustuu myös niinku uusiin?

ELINA: Et mä en niinku silleen, mä tiedän et niinku monet niinku saa semmosii vähän epämiellyttävämpiä kavereita sieltä tai niinku tuttavuuksii, mut mä itse en kokenu semmosta.

HA: Joo.

ELINA: Mul meni kaikki hyvin (HA: joo) ja en niinku, joo.

Otteen alussa nuori kertoo minulle, miten uusiin ihmisiin tutustuminen sosiaalisessa mediassa käytännössä tapahtuu. Kysyessäni, minkälaisiin ihmisiin nuori on sosiaalisessa mediassa tutustunut, nuori painottaa samanikäisyyttä. Tulkitsen tätä niin, että nuori tekee eroa sellaisiin tapauksiin, jossa aikuiset lähestyvät nuoria verkossa, ja jotka ovat tulkittavissa häirinnäksi tai ahdisteluksi. Toinen tarkentava kysymykseni on selkeästi suuntautunut nuoren ymmärrykseen asiasta, eli siihen, että sosiaalinen media on hyvä paikka tutustua myös uusiin ihmisiin. Nuori ei kuitenkaan suoraan vastaa kysymykseeni, vaan ottaa ikään kuin kantaa kysymykseen, jota en ole kysynyt sanoessaan, että hän tietää monen saaneen ”*epämiellyttäviä kavereita*”, mutta että hänellä itsellään meni kaikki hyvin. Tulkitsen tätä Suonisen (1993, 125) käsitteen mukaan itsetodisteluksi, jossa puheessa otetaan kantaa ”julkilausumattomiin, mutta kulttuurisesti vahvoihin näkökulmiin”. Mielikuva verkossa vaanivista nuoria ahdistelevista aikuisista on niin vahva, että nuori ottaa siihen kantaa, ja erottaa näin omat kokemuksensa ja oman tilanteensa kyseisestä mielikuvasta. Näin mahdolliset epämiellyttävät asiat etäännytetään omasta arjesta.

Häirinnän etäännyttäminen ei näyttäydy aineistossa niin yksinkertaiselta, että osa nuorista sanoisi kohdanneensa häirintää ja osa taas ei. Sen sijaan haastatteluiden aluksi moni sanoi, ettei ollut kohdannut mitään, mutta haastattelun edetessä he kertoivatkin esimerkkejä tilanteista, jotka olivat kokeneet häirinnäksi (vrt. Aaltonen, 2006, 110). Häirinnän etäännyttämisen diskurssi rakentuu siis limittäin muiden häirinnän diskurssien kanssa. On tärkeä pitää mielessä, että vaikka tutkimusaiheena häirintä on tärkeä ja myös tässä aineistossa esiintyy paljon häirintäkertomuksia ja kokemuksia, niin kaikissa hetkissä häirintä ei näyttäydy merkittävänä osana nuorten arkea. Toisaalta häirinnän etäännyttämisen tavat voivat olla tapaa ymmärtää epämiellyttävää ilmiötä: sen olemassaolo tunnustetaan, mutta ei osana omaa elinpiiriä tai arkea.

6.5 Yhteenveto

Häirintä sai monenlaisia merkityksiä nuorten puheessa ja koulun arjessa. *Totisen häirinnän diskurssi* rakensi häirinnästä kuvaa ahdistavana ja pelottavana asiana, kun taas *arkipäiväisyysdiskurssi* normalisoi häirinnän ärsyttäväksi, mutta helposti ohitettavaksi asiaksi. *Jaetun*

ymmärryksen diskurssi taas tuotti mahdollisista häirinnän tilanteista jotain muuta kuin häirintää, kuten yhteistä läppää. Näin esimerkiksi koulun arjessa yleinen homottelu rakentui ennemminkin porukan omaksi vitsiksi kuin häirinnäksi. Jaetun ymmärryksen diskurssi rakentui vahvasti sen oletuksen varaan, että toinen ”tietää” toisen tarkoitusperät tai osaa tulkita niitä esimerkiksi toisen ilmeiden ja eleiden perusteella. Erilaisen mahdollisuuden häirintätilanteiden tulkinnalle mahdollisti *kokemusdiskurssi*, joka painotti häirinnän kohteen kokemuksen tärkeyttä häirinnän määrittelyssä. Häirintää myös suljettiin aktiivisesti omien kokemusten tai elinpiirin ulkopuolelle *häirinnän etäännyttämisen diskurssin* kautta.

Diskurssit rakentuivat puheessa limittäin ja aineistossa oli nähtävillä jatkuvaa neuvottelua siitä, mikä on vakavaa, arkipäiväistä tai huumoria, ja miten häirintään tulisi reagoida. Eri diskurssit tuottivat myös erilaisia toiminnan rajoituksia ja mahdollisuuksia. Arkipäiväisyysdiskurssi normalisoi häirinnän osaksi nuorten arkea, jolloin siitä ei juurikaan haluttu kertoa aikuisille. Toisaalta se mahdollisti häirintää kohdanneelle toisenlaisen subjektiposition kuin totisen häirinnän diskurssi, joka tuotti vahvemmin ”uhrin” positiota, kun taas arkipäiväisyysdiskurssissa häirintää kohdannut nuori oli vain yksi monista, jotka kohtaavat häirintää arjessaan. Myös jaetun ymmärryksen diskurssi normalisoi mahdollista häirintää, sillä myös sellaiset tilanteet, jotka eivät kohteen mielestä olleet hauskoja, voitiin ”ottaa” läppänä. Läpän tulkinta häirintänä asettaisi kohteen huumorintajuttoman positioon, jolloin parempi vaihtoehto saattoi olla ymmärtää tekijän tarkoitusperiä ja ”ottaa asia oikein”. Jaetun ymmärryksen diskurssi hämärsi häirinnän ja huumorin rajaa myös ulkopuolisille, sillä häirintään puuttuminen muuttui vaikeaksi, kun ei voinut olla varma, onko todistamassa häirintää vai läpänheittoa. Kokemusdiskurssi antoi häirintää kohdanneelle häirinnän määrittelijän position, mutta aineistossa tämä saattoi rakentua vain poikkeukseksi jaetun ymmärryksen diskurssiin: joskus läppä saattaa mennä yli ja toinen voi kokea sen loukkaavana tai häirintänä. Usein häirinnän ja oman kokemuksen määrittely jäi siis sen jalkoihin, että tilannetta ja tekijän tarkoitusperiä yritettiin ymmärtää. Aineistossa oli kuitenkin myös vastapuhetta ”läppäpuheelle”, kun yksi nuorista teki selväksi, että sellaista läppää ei pitäisi olla, mikä voi loukata jotain toista, ja että hän ei suostuisi kuuntelemaan nimittelyä edes vitsin varjolla. Diskurssit eivät olekaan muuttumattomia tai ainoastaan pakottavia, vaan aina on mahdollisuus muutokseen ja toisintekemiseen.

7 KATEGORIAT HÄIRINNÄN YMMÄRRETTÄVÄKSI TEKEMISESSÄ

Tässä luvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseen: *Millaisten häiritsijään ja häirittyyn liitettyjen sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioiden kautta häirintää tehdään ymmärrettäväksi?* Aiemmassa luvussa tuli näkyväksi hyvinkin toisistaan poikkeavia tapoja tehdä häirinnästä selkoa. Erilaiset tavat ymmärtää ja määritellä häirintätilanteita kytkeytyvät myös tapoihin, joilla kuvaamme ja arvioimme häirintään liittyviä henkilöitä. Häirinnästä on vaikea puhua ilman, että puheessa olisi jollain tasolla läsnä häiritsijän ja häirityn kategoriat. Yksinkertaistetusti sanottuna häirintää ymmärretään toimintana, jossa *joku* häiritsee *jotain toista*. Puheessa ei kuitenkaan usein käytetä sanoja kuten häiritsijä tai häiritty, vaan henkilöitä kuvataan esimerkiksi sukupuolen, iän tai etnisyyden kategorioilla.

Häirintäpuhe onkin puhetta myös sukupuolesta, iästä ja etnisyydestä. Häirinnän ymmärtäminen ja sen tekeminen ymmärrettäväksi muille pohjautuu totuttuihin käsityksiin naisista, miehistä, nuorista, aikuisista, suomalaisista, ulkomaalaisista. Häirintää tehdään siis ymmärrettäväksi erilaisten ihmisiä kuvaavien kategorioiden avulla, joihin kaikkiin liitetään kulttuurista tietoa siitä, mikä on kullekin ymmärrettävää ja odotettavissa olevaa käytöstä (vrt. Nikunen, 2005, 101). Sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioiden lisäksi tarkastelen tässä luvussa myös kaverin kategoriaa, sillä se näyttää omassa aineistossani limittyvän vahvasti tapoihin ymmärtää ei-häirintää. Tämä luku on rakennettu niin, että ensimmäisessä luvussa (7.1) keskityn siihen, millaisia sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioita aineistossa esiintyy ja miten niillä kuvataan ja selitetään häiritsijää ja häirittyä. Toisessa luvussa (7.2) tarkastelen sitä, miten eri kategoriat rakentavat puheessa erilaisia häirinnän diskursseja. Olen valinnut tarkasteluun *totisen häirinnän diskurssin* ja *jaetun ymmärryksen diskurssin*, sillä ne rakentavat toisistaan hyvin poikkeavia merkityksiä erilaisille tilanteille ja nojautuvat hyvin erilaisiin kategorioihin.

7.1 Kulttuuriset kategoriat häirintäpuheessa

Erittelen seuraavassa kolmessa luvussa kutakin kategoriaa yksitellen, vaikka usein ne esiintyvät aineistossa yhdessä. Niiden tarkastelu erillään auttaa kuitenkin ymmärtämään paremmin sitä, miten ne aineistossa toimivat ja millaisia seurauksia niillä puheessa on. Olen nostanut tarkasteluun kolme kulttuurista kategoriaa: sukupuolen, iän ja etnisyyden.

7.1.1 Sukupuolen kategoria

Sukupuoli rakentuu aineistossa kaksijakoiseksi kategoriapariksi, tytöt ja pojat tai naiset ja miehet. Sillä tehdään aineistossa usein selkoa siitä, kuka on häirinnyt ja ketä. Sukupuoli ei kuitenkaan näytä yksiselitteisesti määrittävän sitä, kuka voi olla häiritsijä tai häiritty. Nuorilta suoraan kysyttäessä monet ovat sitä mieltä, että kuka tahansa voi kohdata häirintää sukupuolesta riippumatta. Toisaalta tyttöjen ja naisten ajatellaan mahdollisesti kohtaavan enemmän häirintää tai ainakin erilaista häirintää. Alla olevassa otteessa on esimerkki tyypillisestä sukupuolen pohdinnasta aineistossa. Otteessa nuoret pohtivat häirinnän kohteena olevista sukupuolikategorioiden ”poika” ja ”tyttö” kautta:

ILONA: Niinku iäst ja sukupuolest riippumatta, ei mun mielest oo ketään, ketä se ei vois koskee.

HA: Joo, öö, no miten vaikuttaaks sukupuoli just teiän mielest esimerkiks siihen, et millast häirintää kohtaan?

ILONA: No joo, kyl tytöt kohtaa paljon erilaisempaa häirintää ku pojat.

AINO: Nii.

ILONA: En mä ku, mä oon tyttö, ni en mä osaa sanoo mitä, millast häirintää pojat kohtaa, mut niinku tytöil se on just sellast tosi paljon sellast niinku vihjailevaa ja tällast. Niinku en mä oikeen, siis mä en tiedä, millast häirintää pojat kohtaa, mut kyl mä uskon et se on erilaista.

HA: Joo.

AINO: Mul oli just, mitä mä oon puhunu mun kavereiden kaa ni niinku, jotka on poikii, ni ne on sanonu, et ei ne saa ikin mitään huutelu tai tämmöst.

ILONA: Nii.

AINO: Kukaan ei niille vihellä perään.

ILONA: Nii en mä nyt haluu silleen mitenkään lokeroida, mut must tuntuu siltä, et tytöt saa niinku enemmän jotain tollast niinku vääränlaist huomioo ku pojat.

Otteen alussa nuori sanoo, että häirintä voi koskettaa ketä tahansa iästä ja sukupuolesta riippumatta. Kategoriat tyttö ja poika tulevat kuitenkin käyttöön, kun nuoret vastaavat kysymykseeni siitä, vaikuttaako sukupuoli siihen, millaista häirintää kohtaa. Toinen nuorista kategorisoi itsensä tytöksi ja rajaa samalla itseltään mahdollisuuden kertoa, millaista häirintää pojat kohtavat: hän kuitenkin uskoo sen olevan erilaista kuin tyttöjen kohtaama vihjaileva häirintä. Myös toinen nuori vahvistaa tätä näkemystä sanomalla jutelleensa kavereidensa kanssa, jotka ovat poikia ja jotka ovat sanoneet, etteivät saa koskaan huutelu tai viheltelyä peräänsä. Näin kategoria tyttö liitetään julkisessa tilassa tapahtuvan häirinnän kohteeksi, kun taas poikien kohtaama ”erilainen” häirintä jää kuvaamatta.

Seuraavassa otteessa kategorioita poika ja tyttö käytetään kuvaamaan häirintää ilman, että olen haastattelijana nostanut sukupuolta pohdittavaksi:

HA: Mitä te ymmärrätte, et mitä tommonen seksuaalisuuteen ja sukupuoleen kohdistuva häirintä vois olla? Tuleeks teil jotain käytännön juttuja mieleen, et mikä vois olla?

MATIAS: Ahdistelu (tauko)

HA: Mitä se ahdistelu vois olla?

MATIAS: Jos jossain julkisel paikall tulee niinku lähentelee, vaik et sä et halua.

HA: Joo.

MATIAS: Ja sit alkaa koskee tai jotain. En mä tiä paljon, ei mun mielest pojille paljookaan mut just tytöille ulkona jossain myöhään ni, saattaa ihan hyvin tulla känniläiset.

Tässä otteessa häirintä tulee ymmärretyksi lähinnä julkisella paikalla lähentelyksi ja ennen kaikkea tyttöihin kohdistuvaksi. Poikia ei suljeta kokonaan häirinnän ulkopuolelle, mutta tehdään kuitenkin selkeä ero poikien ja tyttöjen välille. Tyttöjen kohtaama häirintä rakentuu eräänlaiseksi yleisesti tiedossa olevaksi asiaksi: kategoriat ”tytöt” – ”myöhään” – ”ulkona” – ”känniläiset” herättää henkiin kulttuurisesti tunnistettavan häirinnän tilanteen. Se on tunnistettavissa, vaikka nuori ei tässä kategorisoi itseään kumpaankaan ryhmään (tytöksi tai känniläiseksi), eikä näin ollen perustele tietämystään asiasta esimerkiksi omilla kokemuksillaan. Tässä otteessa (toisin kuin edellisessä) puheessa on läsnä myös häiritsijän kuvaus, känniläiset. Känniläiset on kategoriana ”sukupuoleton”, mutta silti känniläiset nähdään tässä ennen kaikkea tyttöjen ahdistelijoina, mikä voisi viitata känniläisillä tarkoitettavan humalaisia miehiä.

Kuten häirinnän kohde niin myöskään häiritsijä ei rakennu aineistossa yksiselitteisesti sukupuolikategorioiden mukaan. Jälleen nuorilta kysyttäessä moni kokee, että kuka tahansa voi häiritä toista sukupuolesta riippumatta. Naisen häiritsijyys rakentuu aineistossa kuitenkin ennemminkin mahdollisten tai kuvitteellisten häirintätilanteiden pohdinnaksi. Alla oleva ote on haastattelusta, jossa kysyin nuorelta ensin avoimemman kysymyksen siitä, vaikuttaako sukupuoli jollain tavalla häirintään, johon nuori vastasi arvellen, että naiset kohtaavat häirintää enemmän. Siihen peilaten kysyin nuorelta tarkentavan kysymyksen siitä, voiko nainen hänen mielestään olla häiritsijä:

HA: Mm, no mitä sä luulet, voiks niinku, voiks nainen häiritä esimerkiks miestä?

ELIAS: No periaattees mun mielest ihan hyvin voi. Esimerkiks ei se välttämättä mitenkään niinku tee siit niinku mahotonta, esimerkiks voi laitella jotain viestejä, mist se mies ei tykkää, voi sanoo jotain, kyl se nyt nainenki voi miestä kosketella silleen, et se mies ei tykkää. Et niinku ei siin mun mielest siinäkään mitään niinku niinku rajoi oo, niinku siis sillä taval, että ihan niinku samat jutut nainen voi tehdä miehelle, ku mies naiselle niinku omal tavallaan niinku tossa.

Tässä on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että aloitan itse kysymykseni kysymällä ”voiks nainen häiritä esimerkiksi miestä?”. Nuori siis vastaa tavalla, jolla olen itse asiaa kysynyt, kun hän puhuu tällaisessa ”voi”-muodossa naisten tekemästä häirinnästä. Naisen tekemä häirintä rakentuu tässä periaatteessa mahdolliseksi toiminnaksi, sillä naisen ajatellaan pystyvän tekemään samoja asioita miehelle ”omalla tavallaan”. Näin sukupuoli ei rakenna selkeää rajaa sille, kuka voi häiritä ja ketä. Seuraavassa otteessa naisen häiritsijyys rakentuu jälleen mahdolliseksi, mutta toisaalta sen konkretia vaikeasti hahmotettavaksi:

HA: Nii, joo. No voiks teidän mielest naiset häiritä miehiä tai tytöt poikia? Ku sä sanoit et ehkä naiset useemmin kohtaa niinku häirintää, mut voiks se mennä...

MATIAS: No kai se voi, en mä kyl tiää, miten sit pitäs niinku, miten nainen voi häiritä.

Naiset voivat siis periaatteessa olla häiritsijöitä, mutta mitään konkreettisia esimerkkejä ei asiasta esitetä. Näin oli myös Aaltosen (2006, 320) tutkimuksessa, jossa haastatteluun osallistuneet tytöt olivat sitä mieltä, että tytöt voivat periaatteessa häiritä poikia, mutta eivät tienneet yhtään sellaista tapausta. Omassa aineistossani ehdottomasti suurin osa kerrotuista esimerkeistä kuvasi tilannetta, jossa häiritsijää kuvattiin miehen tai pojan kategoriolla. Kaikki sellaiset esimerkit, jotka perustuivat nuoren omaan tai kaverin kokemukseen olivat tällaisia (pois lukien muutamat esimerkit, joissa häiritsijää kuvattiin sukupuolettomin termein kuten tyyppi tai henkilö). Osa nuorista kyllä tiesi tapauksista, joissa nainen oli häirinnän tekijä, ja usein häiritsijän sukupuolta korostettiin tällaisissa tilanteissa. Alla olevassa otteessa nuori kertoo kuulemastaan tapauksesta, jossa nainen oli hyväksikäyttänyt nuoria:³

LIISA: Nii, siis se oli vähän outoo tai siis niinku, ei mut niinku kyllä, koska niinku yleensä on ajateltu, et miehet hyväksikäyttää ja sit joku keski-ikäinen nainen, jolla on lapsia, ja oliko se, se oli eronnu sen miehestä?

OLIVIA: En mä tiää.

Otteessa näkyy hyvin, kuinka naisen tekijyys rakentuu poikkeavaksi ja oudoksi, verrattuna yleiseen asiantilaan, eli miesten tekemään hyväksikäyttöön. Tässä rakentuu niin naisen, miehen kuin äidinkin kategoria. ”*Keski-ikäinen nainen, jolla on lapsia*” herättää puheessa kategorian äiti, vaikka kyseistä kategoriaa ei eksplisiittisesti puheessa käytetäkään. Naisen ja varsinkaan äidin kategoriaan ei kulttuurisesti liitetä hyväksikäyttämistä, mikä näkyy myös tässä otteessa. Miehen kategoria taas liitetään hyväksikäyttöön paljon ongelmattomammalla

³ Aineisto-ote on poikkeuksellisen lyhyt, sillä olen anonymiteetin takaamisen vuoksi jättänyt tilanteen muun kuvauksen pois. Tilanne oli myös jo viranomaisten tiedossa ja siihen oltiin puututtu.

tavalla: ”yleensä on ajateltu et miehet hyväksyyttää”. Aineistossa miesten tekemä häirintä näyttäytyykin paljon yleisempänä ja melkeinpä itsestäänselvyydeltä. Näin sukupuoli kietoutuu häirinnän tilanteiden ymmärrettäväksi tekemiseen tavalla, joka tuottaa sukupuolta ja siihen liitettyjä merkityksiä jokapäiväisessä puheessa.

7.1.2 Iän kategoria

Ikä näyttäytyy aineistossa kategoriana, jonka kautta mahdollisia häirinnän tilanteita tulkitaan. Iän kategoriat esiintyvät aineistossa usein häiritsijän kuvauksissa. Tällaisia iän kategorioita on muun muassa ”keski-ikäinen” tai puhujan omaan ikään suhteuttavia ”vanhempi” ja ”saman ikäinen”. Niitä käytetään usein sukupuolikategorian kanssa yhdessä (esimerkiksi ”keski-ikäinen mies” tai ”vanhemmat miehet”). Alla olevassa otteessa kaksi nuorta pohtii iän merkitystä flirttailussa:

HA: Eli seki vaikuttaa, just et kenelt se tulee?

LIISA: Nii et jos se tulee jotain viis vuot nuoremalta, ni sit on vaan silleen, ootsä viel niinku jossain alakoulussa, siis tota.

HA: Nii.

LIISA: Ehkä ei.

HA: Entä sit jos se tulee vaik paljon vanhemmalt?

LIISA: No se taas riippuu, et kuinka paljon vanhemmalt. Silleen ysiysi (-99) nyt viel olis silleen, olisin otettu.

OLIVIA: Mut jos se on vaikka kymmenen vuotta vanhempi, ni sit se on vähän, njääh.

LIISA: Sit ois vähän silleen hmmm, mitä sä haluat. (naurahtaa)

Otteessa näkyy mielenkiintoisella tavalla, kuinka ikään liitettyistä merkityksistä neuvotellaan. Eri ikäisiin ihmisiin liitetään erilaisia odotuksia ja velvollisuuksia, jotka vaikuttavat siihen, miten toimintaa tulkitaan. Tässä otteessa yhdeksäsluokkalaisille nuorille flirttailu ei näyttäydy alakoululaisen ulottuvissa olevalta toiminnalta. Flirttailu ikään kuin mitätöityy sillä tosiasialla, että toinen on vielä alakoulussa. Pari vuotta vanhemmalta flirttailu tulisi tulkiksi edelleen flirttailuna, kun nuori sanoo, että olisi silloin vielä otettu. Ikäraja kivan flirttailun ja epämiellyttävän huomion välille rakentuu puheessa vuosiluvun tarkkuudella. Kymmenen vuotta vanhempi on jo aikuinen, ja aikuisen osalta heräisi epäily siitä, mitä flirttailulla ajetaan takaa. Näin flirttailu ei ole mahdollista myöskään paljon nuoria vanhemmille, vaan silloin flirttailu muuttuu epämiellyttäväksi ja epäilyttäväksi.

Myös seuraavassa otteessa näkyy iän kategorian merkitys häirinnän ymmärrettäväksi tekemisessä:

HA: Joo, öö ja täst me puhuttiinkin paljon, et se häirintä tuntuu erilaiselta silloin, et jos se on joku tuttu tai joku tuntematon, vaikuttaaks joku muu siihen, joku asia siinä häiritsijässä?

ANNA: En mä tiää ikä ja sukupuoli ainakin.

JOHANNA: Niin.

ANNA: Niin ikä ja sukupuoli.

HA: Joo, miten ne vaikuttaa?

ANNA: Mmm

HA: Tai et miten se ikä?

ANNA: No jos se on kauheen vanha (JOHANNA: niin) niinku vastakkaisen sukupuolen edustaja, niin totta kai se on tosi ahdistavaa ja niinku outoo. Ku sit taas, jos se on joku samanikänen niin ku (JOHANNA: niin) jonka niin (tauko) silloin sen taas osaa ottaa enemmän vitsillä, jos se on niinku joku samanikänen.

Otteessa nuoret nostavat sukupuolen ja iän sellaisiksi asioiksi, jotka vaikuttavat jollain tavalla siihen, miltä häirintä tuntuu. Pyydän nuoria kertomaan, miten ikä siihen vaikuttaa ja nostan näin iän kategorian haastattelutilanteessa määriteltäväksi. ”*Kauheen vanha*” ja ”*vastakkaisen sukupuolen edustaja*” ovat kummatkin kategorioita, jotka saavan merkityksensä suhteessa kategorioiden käyttäjään ja kontekstiin. Vanhuus ei tässä luultavastikaan tarkoita vanhuksen kuvausta, vaan vanhuutta suhteessa nuoreen, eli aikuisuutta. Vastakkaisen sukupuolen edustajalla taas viitataan tässä luultavammin miehiin, sillä nuori on haastattelun alussa identifioinut itsensä tytöksi. Tällainen vanhemman miehen tekemä häirintä tulee ymmärretyksi ahdistavana ja outona. Samanikäisyys taas toimii kategoriana, joka viittaa ennemminkin vitsiin kuin häirintään. Näin tässä otteessa häirintää tehdään ymmärrettäväksi erojen (ikäero ja sukupuoliero) kautta, kun taas omaan ikäkategoriaan kuuluminen näyttäytyy syyksi tulkita toiminta ei-häirintänä.

Samankäisyys ei aineistossa kuitenkaan näyttäydy kategorialta, joka sulki häirinnän mahdollisuuden kokonaan pois. Seuraavassa otteessa nuori kertoo kohtaamastaan häirinnästä:

HA: (...) minkälaisis paikois sit esimerkiks, no sä tai sit sun kaverit, sä äsken sanoit, et on vaik kertonu sulle jotain, ni minkälaisis paikois on kohdannu semmosta häirintää, et on vaik vanhemmat kattonu?

JULIA: No just niinku jossain, jos on ollu vaik jossai niinku Kaupunki1:ssä tai sit ihan vaik Kauppakeskus1:ssäki (HA: joo). Nii siel saattaa olla jotain vanhempiä ihmisii tai sit samanikäsiä, ja sit jotkut on kertonu et koulus jotkut koskee ja tälleen.

HA: Joo, eli tosi monenlaisis paikois oikeestaan.

JULIA: Joo.

Kysyn otteen alussa vanhempien ihmisten tekemästä häirinnästä, sillä olemme puhuneet siitä nuoren kanssa aiemmin haastattelutilanteessa. Nuori kertoo häirintää tapahtuvan läheisessä isossa kaupungissa ja eräässä kauppakeskuksessa. Tekijöiksi hän kuvaa ”vanhempia ihmisiä” tai ”samanikäisiä” ja käyttää näin iän kategorioita ennemminkin kuvaamaan mahdollisten häiritsijöiden paljoutta, kuin sulkeakseen jonkun ikäryhmän häirinnän ulkopuolelle. Toteamus siitä, että jotkut ovat kertoneet, että ”koulus jotkut koskee” ei suoranaisesti kerro häiritsijän iästä, sillä koulussa on sekä muita nuoria että aikuisia.

7.1.3 Etnisyyden/kansalaisuuden kategoria

Sukupuolen ja iän lisäksi häirintäpuheessa rakentuu etnisyyden kategoria. Etnisyyden kategoria ei noussut haastatteluissa aktiivisen pohdinnan tai sen merkitysten purkamisen kohteeksi samalla tavoin kuin sukupuoli tai ikä. Sen sijaan erilaiset etnisyyttä rakentavat kategoriat ovat aineistossa läsnä erityisesti silloin, kun nuoret kertovat eräänlaisia häirintätarinoita, eli kuvauksia yksittäisistä häirintätilanteista. Niissä etnisyys näyttäytyy luonnollisina kuvauksina ihmisten ulkonäöstä tai mahdollisesta kansalaisuudesta (tai ei-kansalaisuudesta):

EMILIA: Ei, kerran silleen joku, en mä tiää, olik se kesäl tyyliin, mä olin tuol Alue1:n asemal, sit semmonen tummaihonen mies vaan tuli mulle silleen ”minne sä meet”, mä olin silleen ”ei se sulle kuulu”. Sit mä menin vähän kauemmas, sit se vaan tuli mun luo silleen et ”mennään meille harrastaa seksiä” ja kaikkee tällasta, (...)

Näennäisen neutraaliuden sijaan ihmisten kuvaaminen kategorioiden kautta on kuitenkin aina myös toimintaa, jolla on seurauksia (Juhila, Jokinen & Suoninen, 2012b, 53). Näin kategorisaatio ei ole neutraalia kuvailua, vaan eri kategorioiden ja niihin liittyvien merkitysten tuottamista. Kuvaamalla häiritsijää siis ”ulkomaalaiseksi” tai ”pakolaiseksi” tullaan tuottaneeksi stereotypisoivaa kategorisaatiota, jossa ihmistä ja hänen toimintaansa tarkastellaan ennen kaikkea yhden kategorian kautta (Juhila, 2012b, 184). Aineistossa tällainen stereotypisoiva kategorisaatio ei aina jää nuorilta itseltäkään huomaamatta vaan siihen otetaan puheessa kantaa. Juhila (2012b, 189–190) kutsuu tätä ”kulttuurisen refleksiivisyyden” osoittamiseksi muille. Seuraavassa otteessa on nähtävillä stereotypisoivaa kategorisaatiota ja kulttuurisen refleksiivisyyden osoittamista:

HA: Okei, öö no entä ooksä kuullu, et minkälaisis paikois sit yleensä niinkun sun kaverit tai sit sä ite, ni ootte kohdannu jonkinlaist seksuaalis häirintää tai semmost epämiellyttävää huomioo?

AMANDA: No varmaan just jossain kauppakeskuksis ja tommissis, et siel niinku nii.

HA: Joo.

AMANDA: Et just niinku, no en haluu olla mitenkään rasisti, mut just niinku pakolaiset saattaa olla semmosii, tai niinku nii.

HA: Joo, onks se just jossain Kauppakeskus1:ssä (AMANDA: Joo) mis te yleensä ootte?

AMANDA: Joo ja jossain Kauppakeskus2:ssa ja Kauppakeskus3:ssa

HA: Joo, öö millasii tilanteit sit siel niinku saattaa tapahtuu?

AMANDA: No just jotain niinku öö no kai-, must tuntuu et niinku tosi moni tuijottaa ja silleen niinku just pidempään, ja sitte tota saattaa olla jotain niinku viheltämistä ja tota jotkut just saattaa tulla kysyy numeroo ja tälleen ni. Kyl se tuntuu vähän pahalta, koska on niin just silleen suuri ikäero siin ni sitte, tietää et jotenki tai kokee sen just silleen vähän häiritseväks.

Otteessa häirinnän tekijöitä kuvataan etnisyyden kategoriolla, kun nuori sanoo että ”*niinku pakolaiset saattaa olla semmosii*”. Häirintä rakentuu tässä nimenomaan osaksi ”*pakolaisen*” kategorialla, eikä esimerkiksi iän tai sukupuolen kategorialla, mikä näkyy siinä, että ainoastaan pakolaisuus on nostettu puheessa esiin. Puhuja tunnistaa sanomansa jollain tavalla ongelmalliseksi tai puolusteltavaksi, kun hän pohjustaa sanomaansa ”*en halua olla mitenkään rasisti mut*”. Tulkitsen tämän juuri Juhilan (2012a, 190) mainitsemaksi kulttuuriseksi refleksiivisyydeksi: tunnistamme tuottamamme stereotypian ja pyrimme tekemään sen näkyväksi. Se ei kuitenkaan poista kategorian stereotyypisyyttä ja sen seurauksia, vaan enneminkin suojaa puhujaa itselle epämiellyttävältä, tässä tapauksessa rasistin kategorialta (Juhila 2012a, 190). Mielenkiintoista otteessa on se, että otteen lopussa tilanteen epämiellyttävyys rakentuukin ”*suuren ikäeron*” varaan. Näin tilanteen ahdistavuus ei siis tulekaan selitetyksi etnisyyden kategoriolla, vaan iän kategoriolla.

7.2 Erot ja yhtäläisyydet merkitysten tuottajina

Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten eri kategoriat näyttäytyvät tapoina tuottaa erilaisia diskursseja. Keskityn siihen, miten erilaisilla kategorioilla tuotetaan puheessa totisen häirinnän diskurssia (luku 7.2.1) ja jaetun ymmärryksen diskurssia (luku 7.2.2), sillä niiden välinen ero tekee näkyväksi sen, miten erilaiset kategoriat osallistuvat puheessa erilaisten merkitysten tuottamiseen. Totisen häirinnän diskurssi rakentuu puheessa erityisesti eroja korostavien sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioille, kun taas jaetun ymmärryksen diskurssi rakentuu ennemminkin yhtenäisyyttä korostavan kaverin kategorian varaan. Luvun lopussa tarkastelen aineistossa esiintyviä poikkeuksia, joissa kaverin kategoria ei sulje pois häirintää (luku 7.2.3).

7.2.1 Eroja rakentavat kategoriat totisen häirinnän diskurssissa

Aineistossa olevissa häirinnän kuvauksissa kategoriat rakentuvat usein suhteessa toisiinsa erilaisina kategoriapareina, kuten mies–nainen, suomalainen–ulkomaalainen, vanha–nuori. Tällaisilla kategoriapareilla tehdään selkoa häirinnän tilanteista sekä häiritsijästä ja häiritystä. Usein häirinnän kuvauksissa on mukana myös muita henkilöitä, kuten tilanteen sivustaseuraajia tai tilanteeseen puuttujia. Alla oleva ote esiteltiin jo aiemmin luvussa 6.1, mutta nyt tarkastelen otetta erityisesti kategorioiden näkökulmasta. Olen lihavoanut sellaiset kohdat otteista, jotka tulkitsem analyysin kannalta olennaisiksi kategorioiksi tai kategorioiden määreiksi.

AINO: Siis me oltiin viettämäs meiän kaverin synttäreit, me oltiin niinku, me mentiin ravintolaan syömään (HA: joo) **Sit meil oli kaikil just lyhyet hameet ja tälleen**, sit kello oli jotain kaheksan tai yheksän just perjantain. Sit ku me käveltiin ulos sielt paikast, ni kaikki käänty kattoo, sit jotkut taputti ja jotku niinku vihels meiän perään.

ILONA: Nii sellasii ku Kauppakeskus1:sen lähel oltiin just avattu se uus **vastaanottokeskus**, ni sit ne oli just sellasii niinku **sellasii ulkomaalasi miehii** seiso jossain liukuportais ja tälleen, ja sit joku **suomalainen nainen, joku ehkä sellanen about viiskymppinen**, tuli sanoo meille silleen, et niinku et et kattokkaa vähän toistenne perään et niinku turvallist iltaa.

HA: Okei.

[...]

HA: Milt se tuntu teistä, ku te tuutte kavereitten kaa ravintolasta ja sit yhtäkkii siin onkin semmonen huomio teihin kohdistuneena?

AINO: No vähän silleen epämiellyttävältä.

ILONA: Nii koska niinku mua vähän silleen mietitytti, et niinku et saattaaks ne sit niinku käydä käsiks tai niinku tulla liian lähelle tai sellast. Ei sit onneks ollu mitään sellast, ne sit vaan katteli kauempaa mut niinku nii, vähän semmonen ahdistunu olo.

Tässä häiritsijöitä kuvataan ”*ulkomaalaisina miehinä*” joiden läsnäoloa kyseisessä kauppakeskuksessa perustellaan lähelle avatulla vastaanottokeskuksella. Ulkomaalaisuus liitetään siis turvapaikanhakuun tai pakolaisuuteen. Kategoriat ”*vastaanottokeskus*” ja ”*ulkomaalaiset miehet*” rakentavat kuvaa häiritsijöistä, jotka ovat tulleet jostain muualta kuin Suomesta. Häiritsijän kuvauksessa käytetään siis sukupuolen ja etnisyyden kategorioita tavalla, jolla rakennetaan eroa ulkomaalaisten häiritsijöiden ja suomalaisten välille. Tämä vahvistuu tilanteeseen puuttuneen naisen kuvauksella, jossa naista kuvaillaan nimenomaan ”*suomalaiseksi*” naiseksi. Tulkitsem tätä niin, että ilman ulkomaalaisen kategoriaa myöskään suomalaisen kategoria ei olisi tarpeellinen. Mielenkiintoista otteessa on myös tapa, jolla toinen nuorista kuvailee heidän vaatetustaan kyseisenä iltana. ”*Lyhyet hameet*” toimii kulttuurisesti ymmärrettävänä sukupuolitettuna määreenä, joka viittaa tyttöihin tai naisiin. Puhujien suku-

puolta tietämättä kuulija voisi siis päätellä kyseessä olevan tyttö/naisporukka. Lyhyet haameet ei häirinnän kontekstissa ole ymmärrettävissä neutraaliksi kuvaukseksi, vaan sen sijaan häirinnän kohteen pukeutumiseen ladataan usein käsityksiä henkilön osallisuudesta tai syyllisyydestä tilanteeseen. Ei siis ole sattumaa, minkälaisia kategorioita puheessa käytetään: *lyhythameinen tyttö* ja *ulkomaalainen mies* on kulttuurisesti tunnistettavissa häiritsijä-häiritetty -kategoriariksi, toisin kuin esimerkiksi *suomalainen tyttö* ja *punapaitainen mies*.

Myös seuraavassa otteessa ahdistavaksi koetun häirintätilanteen kuvauksessa nousee merkitykselliseksi etnisyyden ja kansallisuuden kategoriat:

EMILIA: Ei, kerran silleen, joku en mä tiää, olik se kesäl tyyliin, mä olin tuol Alue1:n asemal, sit semmonen **tummaihoon mies** vaan tuli mulle silleen ”minne sä meet”, mä olin silleen ”ei se sulle kuulu”, sit mä menin vähän kauemmas. Sit se vaan tuli mun luo silleen et ”mennään meille harrastaa seksiä” ja kaikkee tällasta, (en saa selvää) Sit siihen tulee semmonen **vähän vanhempi suomalainen mies**, tuli vaan silleen, et ”jätä toi rauhaan” ja tälleen, tuli siihen väliin ja tälleen. Sit (en saa selvää) se mies oli hirveen mukava ja semmonen (en saa selvää) niin ja sit öö, en mä tiää, sit se oli vaan silleen, et silleen ”kato vaik heti mua päin, jos toi tulee niinku vähänki yrittää vilkuilla sua tai jotain, ni sit mä meen uudestaan sanoo sille”.

HA: Okei, milt se tuntu, et joku tuli?

EMILIA: Se tuntu niin helpottavalt tai sillee, vaik se asema olik täynnä, ni se oli vaan niinku yks ihminen, joka kiinnitti siihen huomioon ja seki oli aika kaukana, et ei se välttämät ees kuullu, et mitä se puhu, mut kummiski se niinku huomaa varmaan siit et kui epämiellyttävält must tuntuu.

Otteessa häiritsijää kuvataan ”*tummaihoiseksi mieheksi*”, jolloin ihonväri ja sukupuoli nähdään kontekstissa olennaisempina kuvauksina, kuin esimerkiksi henkilön vaatetus. ”*Tummaihoisuus*” ei sinänsä viittaa kansalaisuuteen, mutta tilanteeseen puuttuneen henkilön kuvaus ”*suomalaiseksi*” vihjaa siihen, että tummaihoisuus rakentuu tässä suomalaisuuden vastinpariksi. Näin häiritsijyys tulee jälleen ymmärretyksi kansalaisuuden/etnisyyden kategorioiden kautta. Tätä voi peilata siihen, että jos häiritsijä on suomalainen tai valkoihoinen mies, niin silloin etnisyys tai kansalaisuus ei nouse tilannetta selittäväksi kategoriaksi, vaan esimerkiksi känniläisyys tai ikä. Poikkeuksellista tässä otteessa on se, että kategoria ”vanhempi mies” ei kuvaakaan häiritsijää vaan siihen puuttujaa. Kategoriaa tosin tarkennetaan ”suomalaisuudella”, jolloin syntyy ero häirintää tekevän miehen ja häirintään puuttuvan miehen välille.

Edellä esitellyissä otteissa on kuvattu sellaisia tilanteita, jotka nuoret ovat kokeneet ahdistavaksi tai pelottavaksi, ja joita he ovat kuvanneet ja selittäneet erilaisilla kategorioilla. Sack-

sin teoretisoinnissa (Juhilan, 2012b, 151–152 mukaan) kategorioilla onkin vahva selitysvaivoima, mikä tarkoittaa sitä, että pelkillä kategorialla voidaan saada vihjeitä toiminnasta ja sen tarkoituksesta. Alla olevassa otteessa tulee hyvin näkyväksi, kuinka pelkillä kategorioilla voidaan tuottaa kuvaa ahdistavasta häirinnästä:

ILONA: Nii ja kyl munki mielest on, niinku esimerkiks jossain ulkomailla on mun mielest niinku tosi kiva kuunnella ihan vieraitten ihmisten niinku sellasii kehui silleen, vaik silleen et ”hei vitsi sul on tosi kiva paita” tai jotain tällaista, et ”sul on tosi kivaa huulipunaa” tai jotain muuta vastaavaa, (HA: joo) et kyl semmost on aina tosi kiva kuulla. Mut sit jossain kohdissa se saattaa mennä vähän yli ja sit miettii niinku, et niinku varsinki jos se tulee just joltain **miespuoliselt henkilölt**, ni sit voi oikeesti miettii et niinku, et onks se pelkkää kehumist vai onks se jotain muuta.

AINO: Jossain niinku kaupungil illall **joku keski-ikänen mies** tulee silleen et ”hei vitsi sä oot kaunis...”

ILONA: Ni sit se on ahdistavaa (ääni kohoaa, vähän naurattaa), mut just niinku jos joku mun **kaveri** tulis silleen et ”vitsi sul on kivat vaatteet tänään”, ni kyl se niinku, ottais sen kohteliaisuutena ja mun mielest se tuntuis kivalta.

Otteessa kivan huomion kuvailu vaihtuu totisen häirinnän diskurssiin, kun huomion antajaa kuvataan ”*miespuoliseksi henkilöksi*”. Kuvaa miespuolisen henkilön antamasta huomiosta rakennetaan edelleen kategorialla ”*joku keski-ikänen mies*”, joka liitetään paikan ja ajan kategorioihin ”*kaupunki*” ja ”*ilta*”. Näin kategorioilla annetaan vihjeitä siitä, miten tilanne tulisi ymmärtää. Toinen puhuja tunnistaa näiden kategorioiden vihjeen ja toteaa ”*nii sit se on ahdistavaa*”. Näin kiva huomio (kuten tässä esimerkissä kauniiksi kehuminen) saakin täysin erilaisen merkityksen keski-ikäisen miehen kategorian kautta. Kategoriat ovat aina kontekstisidonnaisia ja jossain muussa kontekstissa keski-ikäisen miehen kategoria voisi saada täysin toisenlaisen merkityksen. Kyse ei olekaan siitä, että nuoret puhuisivat jostain tietystä keski-ikäisestä miehestä tai että kaikki heidän tuntemansa keski-ikäiset miehet olisivat mahdollisia häiritsijöitä, vaan siitä, että keski-ikäisen miehen kategoria tässä kontekstissa viittaa niihin sukupuolen ja iän eroihin, joilla häirinnästä tehdään selkoa. Puhujat ovat itse yläasteikäisiä tyttöjä, joten keski-ikäiseen mieheen tiivistyy paljon vierautta ja eroja suhteessa puhujiin. Totisen häirinnän diskurssi rakentuukin aineistossa usein erojen ja vierauden vaaraan: se ahdistaa ja pelottaa, mikä on itselle vierasta ja odottamatonta. Otteen lopussa käytetään kategoriaa kaveri kuvaamaan jälleen sellaista huomiota, joka tuntuisi kivalta. Kaverin sanomana asia ”*otettaisiin*” kohteliaisuutena, mikä viittaa tässä siihen, että kaverin kategoria rakentaa ennemminkin jaetun ymmärryksen diskurssia kuin totisen häirinnän diskurssia (ks. luku 7.2.2).

Samanlainen tilanne voikin tulla tulkituksi täysin eri tavalla riippuen siitä, kategorisoidaanko tilanteen toimijat häiritsijäksi ja häirityksi vai toistensa kavereiksi:

HA: Entä oottekste ite puuttunu koskaan missään tilanteessa, jos te ootte nähny, et jotain on vaik häiritty?

LIISA: En koska sitä ei voi tietää, onks se **vitsi**, ja sit jos puuttuu vitsiin, niin kaikki triggeröityy aina silleen ”se on vaan vitsi”(imitoiden).

OLIVIA: Ehkä vaik jos joku, no vaik jos bussis näkis, et joku **tosii pieni tyttö** ja sitte vaik joku niinku **iso mies**, joka menee sitä häiritsee, ni ehkä siihen menis sit sanomaan jotain, ku sen niinku selvästi näkee et se on häirintää.

LIISA: Nii ja jos se reagoi se **häirinnän kohde** silleen järkyttyneesti, niin kyl siit nyt huomaa et se on **uhri**.

Tässä otteessa häiritsijän ja häirityn välisten erojen korostaminen vastakohtilla tekee häirinnästä totista: ”*iso mies*” ja ”*pieni tyttö*” herättävät kategorioina henkiin tilanteen, jossa häirintä on pelottavaa ja yksiselitteisesti väärin. Tilanteesta tehdään selkoa myös kuvailemalla ”*häirinnän kohteen*” tai ”*uhrin*” reagoimista: ymmärrettävä uhri on sellainen, joka on järkyttynyt tilanteesta. Näin häirintä rakentuu totiseksi häirinnäksi kategorioilla, jotka korostavat häiritsijän ja häirityn välisiä fyysisiä eroja (iso–pieni) ja sukupuoli- ja ikäeroa (mies–tyttö).

Se, mitä eroja kussakin tilanteessa korostetaan voi joutua neuvottelun kohteeksi. Vaikka kategoriat sisältävät paljon kaikkien muiden jakamaksi oletettua tietoa, niin ne eivät aina kuitenkaan tule tunnistetuksi samalla tavalla (Juhila, Jokinen & Suoninen, 2012b, 47, 52). Alla olevassa otteessa on näkyvissä kategorioista neuvottelua nuorten pohtiessa erilaisten paikkojen turvallisuutta tai turvattomuutta:

HA: (...) öö haluisittekste kertoo mulle, et mitkä paikat te koette turvallisiks paikoiks?

LIISA: No semmoset isot niinku tai esim. nyt ku me asutaan omakotitaloalueella, mis on paljon niinku lapsiperheitä ja tälleen, ni öö tota en mä oo ikinä kokenu, et siel ois epäturvallista.

OLIVIA: Nii, sama ku mäkin asun niinku omakotitaloalueella ni siel..

LIISA: Mut sit tämmöset lähiöt.

OLIVIA: Ja radan varsi (en saa selvää) rautatieasemat.

LIISA: Ja sit tietää, et miten paljon tääl pyörii jotain huumeita (...), semmone lähiö mis asuu paljon niinku **eri kulttuureist ihmisii**, ei siis tai siis, mä en niinku sinäänsä pelkää niinku **maahanmuuttajii** tai **eri kulttuurisii ihmisii**, mut olen varuillani, koska jos on joku **iso miesjoukkio**, ni kyl sitä nyt osaa kattoo silleen, et okei et meist ei varmaan tulis mitään best frendeii (naurahdus).

OLIVIA: No vähän sama vaik jos on **suomalaisii tai niinku vaaleehosii miehii joku iso joukko** niin kyl seki vähän silleen..

HA: Joo.

LIISA: Nii just **jos ne on isoi**.

OLIVIA: Ni.

LIISA: Mut sit jos ne **on semmosii pulleroit** ni sit niit pääsee pakoon (kumpikin haastateltavista nauraa).

Otteessa rakentuu ensin kuva turvallisista paikoista omakotitaloineen ja lapsiperheineen. Tätä vasten rakentuu kuva turvattomista lähiöistä, radanvarsista ja alueista, joissa on paljon huumeita. Lähiöihin liitetään toisen nuoren puheessa ”*eri kulttuuriset ihmiset*”, millä viitataan tässä kontekstissa luultavasti ei-suomalaisuuteen. Nuoren puheessa on havaittavissa kulttuurista refleksiivisyyttä, kun hän toteaa, ettei hän pelkää ”*maahanmuuttajii tai eri kulttuurisii ihmisiä*” ja lieventää näin näiden kategorioiden selitysvoimaa turvattomuuden synnyttämisessä. Hän lisää kuitenkin heti perään ”*mut olen varuillani*”, ja käyttää tällä kertaa kategoriata iso miesjoukkio kuvaamaan sitä, mistä hän olisi varuillaan. Näin turvattomuuteen kytkeytyy etnisyyden lisäksi sukupuolikategoria mies ja henkilöiden paljous (vrt. Pain, 2001). Toinen nuori ottaa puheessaan kantaa kaikkiin näihin kategorioihin sanoessaan ”*no vähän sama vaik jos on suomalaisii tai niinku vaaleehosii miehii joku iso joukko*”. Hän tunnistaa ison miesjoukon sellaiseksi kategoriaksi, joka tuntuisi myös hänestä ahdistavalta, mutta haastaa aiemmin tarjotut etnisyyden kategoriat ”*suomalaisuuden*” ja ”*vaaleaihoisuuden*” kategorioilla. Näin ollen etnisyys ei rakennukaan ensisijaiseksi turvattomuuden tunteen aiheuttajaksi. Toinen nuorista hyväksyy tämän kategoriamuutoksen sanomalla ”*nii jos ne on iso*”, jolloin tärkeäksi nouseekin miesten fyysinen koko ja uhkaavuus, mitä korostetaan vielä viimeisessä puheenvuorossa. Tilanteen turvattomuus ja ahdistavuus kytkeytyy siis monenlaisiin kategorioihin ja eroihin, joiden merkityksistä ja merkityksellisyydestä kussakin kontekstissa neuvotellaan.

7.2.2 Kaveri-kategoria jaetun ymmärryksen diskurssissa

Sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioiden lisäksi tarkastelen tässä yhteydessä kaverin kategoriata. Kaverin kategoria on analyttisesti hiukan eri tasolla edellä mainittujen kategorioiden kanssa, sillä se ei ole yhtä vakiintunut kulttuurinen kategoria, vaan paikallisemmin merkityksensä saava, eikä se myöskään muodostu kategoriakokoelmista. Se on kuitenkin olennainen kategoria, kun tarkastellaan sitä, miten jaetun ymmärryksen diskurssi puheessa rakentuu. Jaetun ymmärryksen diskurssi rakentuu usein kaverin kategorialle, jolloin tilannetta ei tehdäkään ymmärrettäväksi häiritsijän ja häirityn, ja niihin liitettyjen sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioiden avulla. Tilannetta ei siis kuvailla esimerkiksi sen kautta, minkä ikäinen tai näköinen ihminen on. Kaveri sisältää kategoriana erilaisia oikeuksia ja

velvollisuuksia kuin esimerkiksi tuntemattoman miehen kategoria. Kaverilta voi odottaa luottavuutta ja kivaa kohtelua (velvollisuudet), ja toisaalta kaverin kanssa voi vitsailla vapaammin (oikeudet). Jaetun ymmärryksen diskurssi rakentuu puheessa usein kaverikategorian oikeuksien ja velvollisuuksien varaan: *kaverista tietää, miten hänen toimintaansa tulee tulkita*.⁴ Kategoriana kaveri näyttää joissain tapauksissa kantavan niin vahvaa selitysvoimaa, että sillä voidaan sulkea häirintä tilanteen ulkopuolelle, kuten alla:

HA: Joo-o. Voiks tota, voiks se ahdistelu olla niinku tai mikä sun mielest erottaa sit esimerkiksi oikeen ahdistelun jostain vitsistä tai läpistä, et jos joku heittää semmosta vitsii?

JUHANI: Noo, jos mun esim. **kaveri** tekee jotain tommost niinku niin sanottuu ahdisteluu, niin kyl mä sen niinku vitsinä ottasin, mut jos joku **tuntematon**, niin kyl se ois mulle aika outoo.

Kaverin tekemään ahdisteluun viitataan otteessa ”*niin sanottuna*” ahdisteluna, jonka puhuja ottaisi vitsinä, eli ei oikeana ahdisteluna. Tässä otteessa kategoria kaveri siis sulkee ulkopuolelleen oikean ahdistelun. Kaveri on aineistossa usein sukupuoleton kategoria, eli nuoret eivät juurikaan viittaa puheessa siihen, puhuvatko he samaa sukupuolta vai eri sukupuolta olevista kavereista. Joissain tapauksissa kaveri kuitenkin yhdistyy sukupuolen kategorioihin kuten alla:

HA: Mm, no mikä sun mielest sit erottaa häirinnän just jostain läpistä tai vitsistä tai?

ELIAS: No, sekin nyt vähän niinku riippuu, et sanoksä sen **tosi hyvälle kaverille** vaikka, tai jos sul on vaikka, **sä oot poika ja sul on tyttökaveri** ja sä sanot vaikka sille jotain vähän silleen, miten sen nyt sanois, no sillä taval, miten niinku vois luokitella enemmän häirinnäks sitte jos sanoo jolleki ihan **tuntemattomalle tytölle**. Vaikka jos vaikka niinku, nii se voi olla vähän niinku **sit kaveriporukas tai kavereiden kesken** vähän semmost enemmän, et sit niinku sen ymmärtää sen läpän paremmin ja ei niinku helpommin loukkaannu siit että, nii sillä tavalla ehkä.

Otteessa puhuja rakentaa tilannekuvauksen, jossa on poika, jolla on tyttökaveri. Tulkitseen tyttökaverin tässä kaveriksi, joka on tyttö, enkä tyttöystäväksi, sillä otteen lopussa viitataan kaveriporukkaan ja kavereiden kesken olemiseen. Puhujan mukaan poika voisi läpällä sanoa kaveritytölle jotain sellaista, joka tulisi tulkituksi häirinnäksi, jos kyseessä olisi tuntematon tyttö. Eli saman asian sanominen voisi olla läppä tai häirintää riippuen siitä, kenelle se sanotaan. Tässä jaettu ymmärrys kaverin kanssa rakentuu tärkeämmäksi kuin sukupuoli tilanteen ymmärtämisessä: kaveri ymmärtää sukupuolesta riippumatta, että kyseessä on läppä ja näin tilannetta tulkitaan ennen kaikkea kaverikategorian kautta. Tilanne rakentuu häirinnäksi vain

⁴ ”Tietämisen” logiikasta on useita aineistoesimerkkejä luvussa 6.2, samoin kuin kaverin kategorian esiintymisestä jaetun ymmärryksen diskurssin yhteydessä.

siinä tilanteessa, että kyseessä olisikin tuntematon tyttö. Tällöin sukupuoli nousisi määrittävemmäksi tekijäksi tilanteen tulkinnassa.

Kaverin kategoria ei rajoitu ainoastaan parhaiden ja luotettavimpien ystävien tekemisten seittäjäksi. Kuten ikää käsittelevässä luvussa esitin, pelkästään se, että tekijä on saman ikäinen kuin itse, voi vaikuttaa siihen, ettei tilannetta tulkita häirinnäksi. Nuoret viettävät paljon aikaa esimerkiksi koulussa, jossa kaikki muut nuoret eivät ole kavereita tai ystäviä, mutta joiden kanssa kuitenkin tullaan toimeen. Luokkakaverien tekemisiä saatetaan tulkita kaverin kategorian kautta, vaikka ne ulkopuoliselle havainnoijalle saattaisivat näyttäytyä jonkinasteisena häirintänä. Viikon havainnoin aikana kiinnitin huomiota siihen, että koulun arki oli täynnä pieniä, ohimeneviä kohtauksia, jotka voisi hyvin tulkita häirintänä:

Sofia huutaa jossain vaiheessa Mikaelille: "Mikael, turpa kiinni!", koska haluaa saada homman tehtyä niin että opettaja päästäisi luokan kotiin. Mikael vastaa koneelta katsetta kääntämättä "Ime sä lerbää!" Sofia huutaa takaisin ärsyyntyneenä: "Ime ite!" Sofia on selvästi ärsyyntynyt. (Havainnointimuistiinpanot)

Julia menee juoksumatolle, Johannes menee hänen taakseen juoksemaan ja sanoo: "Mä raiskaan sut". "Johannes, mitä sä tuut siihen" Julia sanoo. (Havainnointimuistiinpanot)

Kummatkin esimerkeistä ovat tilanteita, joissa viitataan täysin arkisissa tilanteissa seksiin tai seksuaaliseen väkivaltaan, ja sanomiset näyttäisivät linkittyvän siihen, että ne sanotaan tytölle. Tilanteet eivät kuitenkaan juuri aiheuttaneet reaktiota tai keskeyttäneet koulun "normaalia" arkea. Kysyin eräästä huomaamastani tilanteesta kahdelta haastatteluun osallistuneelta nuorelta ja törmäsin siihen, kuinka erilainen oma tulkintani oli verrattuna nuorten tulkintaan:

HA: Okei, no miten tota, nyt mä kysyn teilt yhestä jutusta mikä, mihin mä kiinnitin ite huomioo siis tuol oppitunnilla yhdellä oppitunnilla, öö yks tyyppi sano mun mielest sulle, että "shut the fuck up, bitch" (kumpikin haastateltavista purskahtaa nauruun) Sit jotain tapahtu ei mitään niinku, jotenki se meni ohi ja sit tää tyyppi sano, et se oli vaan vitsi ja sit jotenki teiän opettajaki vähän reagoi siihen (...)

EMILIA: Oli jos se oli Aleks, Aleksin kaa ain tulee kaikkee tollast, tai silleen, et just viime vuosi ni Aleksin kaa tuli eniten niinku riitoi, tai silleen kaikki riiteli Aleksin kaa, silleen.

HA: Okei.

MATILDA: Se sanoo vaan, mitä tulee mieleen, (EMILIA: nii) se ei ikin aattele.

HA: Joo, miten tommonen, onks toi niinku öö jotenki perus, tapahtuuks tommost usein et tulee jotain?

EMILIA: Siis niinku ei se yleensä, mut silleen Aleksin suusta joo, tai silleen et sen suusta siihen on tottunu jo (nauraa).

HA: Milt se tuntuu? Tuntuuks se miltään?

EMILIA: No silleen tottakai jos joku muu sanoo sen, ni silleen vähän on silleen, mut ku mä oon ollu Aleksin kaa samast tarhasta asti, et mä oon tuntenu sen varmaan joku kakstoist vuotta ainaki, ni silleen mä oon tavallaan tottunu, tai se on Aleksi, tai silleen me heitetään koko ajan semmosta tyhmää toisillemme ja (MATILDA ja EMILIA kumpikin naurahtaa)

Otteessa sitä, että puhujalle on sanottu ”*shut the fuck up bitch*” ei tehdä ymmärrettäväksi häirinnän käsittein, vaan siitä puhutaan ensin riitelynä ja otteen lopussa ikään kuin yhteisenä asiana, kun nuori sanoo, että ”*me heitetään koko ajan semmosta tyhmää toisillemme*”. Nuori ei eksplisiittisesti viittaa Aleksiin kaverina, mutta kuvailee heidän olleen samalla luokalla päiväkodista asti, joka viittaa ainakin eräänlaiseen luokkakaverin kategoriaan. Tuon kategorian kautta toisen nimittäminen huoraksi (*bitch*) näyttäytyy ikään kuin oikeutettuna asiana, johon toinen on jo tottunut, ja joka kyseisen ihmisen suusta ei tunnu häirinnältä. Ulkopuolisen havainnoijana, feministisenä tutkijana ja aikuisena, jouduin jatkuvasti kasvotusten sen asian kanssa, että minun määritelmäni häirinnästä ei aina kohdannut nuorten omien määritelmien kanssa.

7.2.3 Kaveri häirinnän tekijänä?

Totisen häirinnän diskurssi näyttäisi aineistossa rakentuvan eroja rakentavien sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorisointien kautta, kun taas kaverin kategoria herättää puheessa jaetun ymmärryksen diskurssin. Aineistossa on kuitenkin myös poikkeuksia, joissa saman ikäisten nuorten ja jopa kaverin toiminta on koettu häirintänä. Alla olevassa otteessa haastateltavat käyttävät jälleen etnisyyttä, ikää ja sukupuolta kuvaillessaan pyynnöstäni häirinnän tekijöitä:

HA: Nii, minkälaisilt tyypeilt te ootte sit saanu jotain tommost huomioo, mist te ootte nyt kertonu myös?

ILONA: No joltain **nuorilt ulkomaalaisilt miehilt** tai sit niinku joltain vaik niinku **humalas olevilt niinku suomalaisilt sellasilt niinku keski-ikäsil miehilt**.

AINO: Nii.

ILONA: Mut **miehilt** niinku täysin kokonaan et niinku, mm.

HA: Joo, oottekste tai siis, oottekste kohdattu häirintää, mitä ois **joku niinku teiän ikänen poika** esimerkiks tehny? Ku te, säki puhuit nuorist miehistä ja keski-ikäisistä miehistä, mut et onks semmosii tilanteita, et joku niinku teiän ikänen poika olis tehny jotain?

AINO: No just jos kävelee, tai siis mul on ollu pari kertaa silleen, et mä oon kävelly ihan keskel päivää kadulla tyyliin lyhyes takis, sit joku on huutanu ”vitun hyvä perse” (naurahdus) tai jotain tämmöst.

ILONA: Joo mul on ollu vähän jotain tollast samanlaist.

Otteessa häiritsijä liitetään pelkästään miehen kategoriaan, mutta käytetään kuitenkin erilaisia täsmentäviä kategorioita kuvaamaan sitä, millaisista miehistä on kyse. ”*Nuoret ulkoma-*

laiset miehet” ja *”humalassa olevat suomalaiset keski-ikäiset miehet*” tulevat tässä yhteydessä linkitetyksi häirinnän tekemiseen. Otteen keskivaiheilla kysyn kuitenkin nuorilta vielä, että onko sellaisia tilanteita, joissa tekijä olisikin ollut saman ikäinen kuin nuoret itse. Vastaus tulee epäröimättä ja ainakin toinen nuorista muistaa ongelmattomasti myös sellaisia tilanteita, joissa perään huuteli olisi ollut toinen nuori. Kyse ei siis ole siitä, että ainoastaan vanhat tai keski-ikäiset miehet häiritsisivät nuoria tyttöjä, vaan kyse on siitä, että teemme tilanteista selkoa erilaisten diskurssien ja kategorioiden avulla tavalla, joka on kyseisessä tilanteessa meille ymmärrettävä ja saatavilla.

Yleensä aineistossa kaverin kategoria liittyy tilanteisiin, joita tulkitaan ei-häirintänä. Aineistossa on kuitenkin myös poikkeus, jossa kaverin toimintaa tulkitaan häirintänä. Alla olevassa otteessa nuori kertoo saaneensa varatuilta pojilta kuvia, joita ei olisi halunnut saada ja otteen keskivaiheilla käy ilmi, että ainakin hän on saanut tällaisia kuvia myös omalta kaveriltaan:

HA: Joo, öö osaaks sä sanoo, et miten sä ite suhtautuisit semmoseen, et jos joku tulee niinku vaik puhuu sulle tai lähestyy sua tai laittaa sulle viestii, mitä sä et oo halunnu, milt se niinku susta tuntuis?

JULIA: No en mä tiedä, ei se oikeen hirveen kivaa olis, et niinku se ois tosi häiritsevää (HA: joo) et niinku, kyl mä oon saanu jotain niinku sellasii viestei esimerkiks **varatuilt niinku jätkilt** (HA: joo) ja se ei oo kauheen kiva. Ja sit jos on niinku **oma säätö** tai **poikaystävä** tai jotain muuta (HA: joo), ni siin vaihees se ei ainakaan niinku, se tuntuu tosi väärältä silleen et niinku, jos sil on niinku **oma tyttöystävä**, ni se ei voi laittaa toiselle tai ainakaan, jos se **toinen on varattu** (HA: joo), ni ei se mun mielest oo oikein.

HA: Joo, ni sit se ei tunnu kivalta saada sellasii?

JULIA: Ei.

HA: Joo, minkälaisii viestei sit semmoset varatut tyypit voi laittaa, tai on laittanu?

JULIA: No en mä oo ihan varma viesteist, mut joitain niinku no paljastavia kuvia (lievä naurahdus) ja ne ei oo kivoi saada.

HA: Joo, joo-o. Öö mitä sä luulet, miks joku halua lähettää semmosii paljastavii kuvii ihan yhtäkkiä?

JULIA: Joo en tiedä, en ymmärrä. (HA: joo) Se tuli shokkin, ku mä sain yhen yhelt **mun kaverilta**, jol niinku, joka on just niinku **poikapuolinen**, ja **sil on tyttöystävä**, (HA: okei) nii ku se laitto mulle sellasen kuvan, mä olin silleen, ”mitä teet?” ku ei se niinku ei se tunnu oikeelta sitä **tyttöystävää** kohtaan, eikä sitte niinku mua kohtaan. Et niinku se on okei, jos se on niinku silleen, jos molemmat halua silleen, et niinku, jos mä haluisin, et se lähettäis mulle niinku sellasii kuvii, ni sit se niinku ois, sit ku se ois halunnu, et mä laittaisin sille jotain kuvia, ni ei se, en mä halua.

HA: Joo, öö haluuskä kertoo, et millanen kuva se oli, ei oo pakko, jos se on sellanen et ei halua.

JULIA: Mm, sil ei ollu vaatteit siin kuvas.

HA: Eli kokonaan alasti.

JULIA: Joo.

Otteessa toistuu kategoriat ”varatut jätkät”, ”poikaystävä”, ”säätö”, ”tyttöystävä”, jotka viittaavat heteroseksuaalisiin seurustelusuhteisiin. Tässä poikapuolisen lähettämää alastonkuvaa ei siis tarkastella ennen kaikkea kaveruuden kautta, vaan sen kautta, että kyseessä on varattu poika, joka lähettää varatulle tytölle kuvan. Tämä siitä huolimatta, että haastateltava nuori eksplisiittisesti sanoo, että kuva tuli ”yhelt mun kaverilta”. Tilanne ei myöskään rakennu ongelmaksi ainoastaan teon kautta (alastonkuvan lähettäminen toiselle kysymättä, haluaako toinen sellaisia kuvia vai), vaan myös tilanteen kontekstin kautta (kummatkin seurustelevat). Tällainen puhetapa voi kertoa jotain siitä, että toisten nuorten tekemä häirintä saatetaan tulkita heteroseksuaalisen ihastumisen osoituksena: silloin alastonkuvan lähettäminen ei ole häirintää vaan kiinnostuksen osoittamista, ja sitä kautta tulkittavissa jonkinlaiseksi pettämiseksi. Aineistossa ei juurikaan esiinny puhetapaa, jossa häirintä tulkittaisiin ihastuksen osoitukseksi, toisin kuin esimerkiksi Gådinin (2012) tutkimuksessa, mutta tässä otteessa tulee hyvin näkyväksi se, miten sekin voi olla taustalla häirinnän ymmärrettäväksi tekemisessä. Olisiko alastonkuvan lähettäminen lupaa kysymättä tullut tulkituksi ei-häirinnäksi, jos kumpikaan nuorista ei olisi seurustellut?

7.3 Yhteenveto

Häirintää tehtiin ymmärrettäväksi monenlaisilla sukupuoleen, ikään ja etnisyyteen liittyvillä kategorioilla, joilla kuvattiin ja selitettiin niin häirinnän kohdetta kuin tekijääkin. Sukupuoli rakentui aineistossa usein dikotomiseksi vastinpariksi, niin että häirittyjä kuvattiin tytöiksi tai naisiksi, kun taas tekijöitä kuvattiin miehiksi tai pojiksi. Naisen häiritsijyys rakentui aineistossa poikkeukseksi melkein pä normaalinä pidetyn miesten tekemän häirinnän rinnalle. Ikäero vaikutti selvästi siihen, minkälainen tilanne tai huomio nuorista tuntui kivalta tai epämiellyttävältä. Häiritsijää kuvattiin usein vanhemmaksi tai keski-ikäiseksi, jolloin huomio oli ennen kaikkea suuressa ikäerossa, kun taas saman ikäisten toimintaa ei välttämättä pidetty lainkaan häirintänä. Etnisyyden kategoriat näyttäytyivät nuorten puheessa itsestään selviltä kuvauksilta häiritsijän kansalaisuudesta tai ihonväristä. Puheessa tuotettiin stereotyyppistä kategorisaatiota ei-suomalaisista häiritsijöistä, mutta tunnistettiin myös samalla käytettyjen kategorioiden ongelmallisuus.

Kategorioita käytettiin aineistossa hyvin eri tavoin totisen häirinnän diskurssissa ja jaetun ymmärryksen diskurssissa. Totisen häirinnän diskurssi rakentui ennen kaikkea erojen ja vastinparien varaan: häirintä tuli ymmärrettäväksi esimerkiksi silloin, kun tekijän ja kohteen välillä tunnistettiin jonkinlainen hierarkkinen ero, kuten iso mies ja pieni tyttö. Kategorioilla

herätettiin näin henkiin kuva totisesta ja yksiselitteisesti tuomittavasta häirinnästä. Jaetun ymmärryksen diskurssi taas näyttäytyi rakentuvan sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioista erillisen kaverin kategorian varaan. Kaverin kategoria sulki joissain tapauksissa kokonaan pois häirinnän mahdollisuuden ja ohjasi tulkitsemaan tilanteita muuna kuin häirintänä. Tällainen kaverin kategoria peitti alleen esimerkiksi sukupuolierot, jolloin tilanteesta ei tehtykään selkoa henkilöiden sukupuolen vaan yhteisen kaveruuden perusteella. Ystävyteen ja kaveruuteen tietysti kuuluu luottamus ja yhdessä vitsailu, mutta kaverin kategoria näytti aineistossa yltävän myös muiden kuin parhaimpien ystävien toiminnan tulkitsemiseen. Esimerkiksi koulussa tapahtuva nimittely saattoi tulla tulkituksi kaverin kategorian kautta, jolloin sitä ei ajateltu tai tunnistettu häirinnäksi. Aineistossa oli myös poikkeus, jossa kaverin toimintaa kuvattiin häirintänä, mutta ennen kaikkea sen takia, että niin tekijä kuin kohdekin olivat varattuja. Teko ei siis yksiselitteisesti tullut tulkituksi häirinnäksi vaan ennemminkin jonkinasteiseksi pettämiseksi.

8 POHDINTAA JA TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

Olen tässä tutkielmassa tarkastellut tapoja, joilla nuoret tekevät kohtaamaansa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa häirintää ymmärrettäväksi itselle ja muille. Olen tarkastellut myös sitä, miten sukupuolen, iän ja etnisyyden kategorioita käytetään kuvaamaan niin häiritsijää kuin häirittyäkin, ja miten eri kategoriat nivoutuvat ymmärrettäväksi tekemisen tapoihin. Tavoitteenani on ollut ymmärtää paremmin niitä tapoja, joilla häirintä saa merkityksensä arjen kohtaamisissa, sillä puuttuaksemme häirintään meidän tulee ymmärtää sitä. Tässä tutkielmassa häirintä sai nuorten puheessa monenlaisia merkityksiä, ja häirinnän määrittely tai siihen suhtautuminen näytti usein olevan kaikkea muuta kuin yksinkertaista. Häirintä näyttääkin nuorten arjessa olevan jatkuvan neuvottelun ja normalisoinnin kohteena. Ymmärrys siitä, mikä on häirintää, linkittyy siihen, kuka sitä tekee ja kenelle, missä ja milloin. Tutkielmani antaa näkökulmia nuorten keskinäisen ja kouluissa tapahtuvan häirinnän tutkimukseen, mutta valottaa myös tapoja, joilla nuoret tekevät selkoa tuntemattomien tekemästä häirinnästä.

Vaikuttaa siltä, että koulussa ja muiden nuorten kesken tapahtuvat tilanteet on vaikea tunnistaa häirinnäksi, sillä ne eivät sovi mielikuvaan siitä, mitä on totinen tai oikea häirintä. Tulosteni mukaan monia koulussa tapahtuvia tilanteita tulkittiin ennemminkin huumorina tai läpänheittona, kuin häirintänä. Samankaltaisia tuloksia on saatu myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Lahelma, 2002, 301; Robinson, 2005). Esimerkiksi Larkinin (1994, 267) tutkimuksessa tytöt ikään kuin omaksuivat häirintää tekevien poikien tulkinnan tilanteesta, vaikka eivät itse olisi kokeneet tilannetta hauskaksi, kun taas Robinsonin (2005, 25) tutkimuksessa häirintää tehneet pojat perustelivat käyttäytymistään huumorilla ottamatta huomioon tyttöjen mielipidettä tai reaktioita. Omassa aineistossani oletus huumorista rakentui kuitenkin usein hienovaraisemmin ja sitä olivat tuottamassa niin tytöt kuin pojatkin. Tilanteet rakentuivat *yhteiseksi* läpäksi sen oletuksen varaan, että kaikki ymmärtävät teot ja tilanteet samalla tavalla. Huumorilla normalisointiinkin ennen kaikkea oman kaveriporukan keskinäisiä asioita, jotka ulospäin näyttävät helposti häirinnältä, kuten nimittelyä ja perseelle läpsimistä. Tällainen toiminta voi kuitenkin vaikuttaa kaikkiin koulussa oleviin nuoriin ja luoda ilmapiirin, jossa porukkaan kuulumattomat ja yhteisen läpän ulkopuolelle jäävät varovat, ettei toiminta vain kohdistu heihin. Jos joutuu kävelemään koulun käytävällä, jossa toiset läpsivät toisiaan, niin mistä voi olla varma, että ei joudu itse kohteeksi? Kuten aiemmissakin tutkimuksissa on todettu, tilanteet saattavat myös tulla tulkituksi huumorina, vaikka ne eivät kaikkien mielestä olisikaan hauskoja. Tämä ei kuitenkaan näyttäytynyt omassa aineistossani

sukupuolen mukaan jakautuneelta (vrt. Larkin, 1994) vaan niin tytöt kuin pojatkin pohtivat haastatteluissa sitä, miten erilaisiin tilanteisiin tulisi suhtautua. Koulun sosiaalisen arjen sujuvuus näyttääkin monesti pohjautuvan sille, että asiat ”osaa ottaa oikein” (vrt. läpänsietoletus, Paju, 2011).

Myös poikien keskinäinen homottelu sai tutkielmaani osallistuvien nuorten puheessa merkityksensä ennen kaikkea harmittomana ja ohimenevänä läppänä. Homo-sanan käyttö näytti koulun arjessa arkipäiväiseltä, eikä se näyttänyt kohdistuvan tiettyihin nuoriin tai olevan jatkuvaa. Tätä voi tarkastella Duncanin (2001, 61) käyttämien käsitteiden *calling* ja *labelling* kautta. Kuten Lahelmakin (2002, 301) toteaa, nuoret saattavat tehdä arjessa eroa sen välillä, onko kyseessä ohimenevä hetkessä sanottu asia (*calling*), vai vakavampi ja pysyvämmiin johonkin kohdistettu leima (*labelling*). Haastatteluihini osallistuvat pojat saattoivat nimitellä toisia homoksi, mutta samalla irtisanoutua homofobiasta ja ”totisesta homottelusta”. Homottelu ei tässä tutkielmassa näyttäytynytkään aikaisempiin feministisiin tutkimuksiin verrattuna yhtä vahvasti heteroseksuaalisen maskuliinisuuden vahvistamisena ja vartiointia, ainakaan niin, että se olisi kohdistettu poikiin, jotka eivät olisi esittäneet oikeanlaista maskuliinisuutta. Näin tulokset poikkeavat jonkin verran esimerkiksi Meyerin (2008, 557) ja Conroy'n (2013) oletuksesta, että homoksi kutsuminen on pahinta, mitä pojalle voi sanoa. Enemmänkin homo-sana näytti olevan niin syvällä koulun arjessa, että siihen ei juurikaan kiinnitetty huomiota. Vaikka haastattelemani pojat eivät kokeneet homottelua ongelmana, niin on tarpeen kuitenkin pohtia sitä, kenellä on oikeus määritellä koulun kulttuuria ja sitä, mikä on hauskaa. Homottelu ei välttämättä ole hauskaa tai samantekevää nuorille, jotka identifioivat itsensä ei-heteroseksuaalisiksi, kuten Lehtonen (2003, 148) on omassa tutkimuksessaan osoittanut. Näin ollen kouluissa tulisi keskustella siitä, mitä vaikutuksia homottelulla voi olla, vaikka jotkut nuoret itse kokisivat sen harmittomana. Nuoret eivät itse välttämättä yhdistä homottelua tai muuta nimittelyä häirinnäksi, mutta se ei oikeuta koulua tai opettajia olemaan puuttumatta siihen, sillä koulun tehtävä on turvata kaikille oppilaille turvallinen kouluympäristö. Jatkotutkimuksen näkökulmasta olisi tärkeää tutkia tarkemmin sitä, minkälainen rooli nuorten keskinäisellä huumorilla on toisaalta yhteisyyden rakentajana ja toisaalta hierarkioiden ja erojen vahvistajana.

Muualla kuin koulussa tapahtuvaa häirintää on nuorten parissa tutkittu vähemmän, mutta tässä tutkielmassa tarkasteltiin niin koulussa kuin vapaa-ajallakin tapahtuvan häirinnän saamia merkityksiä. Tutkimustulosteni perusteella koulun ulkopuolella tapahtuva ja tuntemattomien tekemä häirintä vaikuttaa olevan helpommin tunnistettavissa häirinnäksi, mutta myös

silloin neuvottelun kohteeksi joutuu muun muassa se, kuka on tekijä ja miten häirintään tulee suhtautua. Suurin osa tässä tutkielmassa esiintyvistä häirinnän kokemuksista paikantui koulun ulkopuolelle, kuten kaupunkeihin, kaduille, kauppakeskuksiin tai sosiaaliseen mediaan. Aineistossa esiintyvissä häirintäkertomuksissa korostui aikuisten (erityisesti miesten) tekemä häirintä, ja usein tekijää kuvattiin myös etnisyyden/kansalaisuuden kategorioilla. Puheessa esiintyi esimerkiksi kategoriat ”pakolaiset” ja ”maahanmuuttajat”, joiden etnisyyttä ja vierautta rakennettiin suhteessa suomalaisuuteen. Aikaisempien tutkimuksien perusteella on mahdollista sanoa, että se ei välttämättä kerro siitä, kuka häirintää tekee, vaan siitä, kenen tekemänä se tunnistetaan (ks. Robinson, 2005, 34; Gardner, 1995, 45). Aaltosen (2006, 368) tutkimuksessa häiritsijän etninen toiseus näyttäytyi nuorten puheessa vierautena ja vaikeutena tulkita tilannetta ja sitä, mihin se johtaa, kun taas esimerkiksi suomalaisten humalaisten häirintä näyttäytyi ennakoitavana, eikä siksi niin pelottavana. Nuorten puhetta ja tutkielman tuloksia on mahdollista suhteuttaa myös laajempiin yhteiskunnallisiin puhetapoihin, sillä häirinnän paikallinen ymmärrettäväksi tekeminen ei ole irrallaan muista laajemmista yhteiskunnallisista diskursseista. Aineiston tuottamisen aikoihin mediassa oltiin juuri keskusteltu siitä, onko seksuaalinen ahdistelu Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden mukanaan tuoma ilmiö, jolloin myös laajempi puhekuulttuuri tuotti kuvaa ”ulkomaalaisten” tekemästä häirinnästä. Tällainen puhetapa piilottaa helposti ”suomalaisten” tekemän häirinnän ja tuottaa toiseuttavia ja stereotyyppisiä kuvauksia muualla kuin Suomessa syntyneistä.

Häirintää ja sen ymmärrettäväksi tekemistä tulisikin jatkossa tarkastella ennen kaikkea intersektionaalisesta näkökulmasta, jossa otetaan huomioon sukupuolten erojen tuottamisen lisäksi muunlaiset yhteiskunnalliset eronteot (ks. esim. Robinson, 2005). Häirintää olisi tärkeä tutkia myös historiallisesti ja yhteiskunnallisesti muuttuvana ilmiönä, jota on eri aikoina tehty ymmärrettäväksi eri tavoin. Olisi esimerkiksi mielenkiintoista tarkastella häirintää koskevaa julkista keskustelua ja sitä muovaavia diskursseja Suomessa 1990-luvulta tähän päivään. Erityisen mielenkiintoista olisi tarkastella keskustelun muutosta ja sitä, miten muut eri aikakausien vahvat diskurssit, kuten suomalaisen tasa-arvon ihanne tai maahanmuuttokriittinen populismi, ovat vaikuttaneet siihen, miten häirinnästä keskustellaan.

Tämän tutkielman tavoitteena on ollut häirintään puuttumisen ja sen ennaltaehkäisyn mahdollistaminen tietoa lisäämällä. Tulokset antavatkin uusia näkökulmia myös koulujen tasolla tehtävään työhön häirinnän ennaltaehkäisemiseksi. Esimerkiksi häirinnän tunnistamisen vaikeus vaikeuttaa konkreettisesti siihen puuttumista kouluissa. Nuoret eivät välttämättä erota

vitsailua ja häirintää, vaikka olisivat itse olleet todistamassa tilannetta. Kyse ei ole siitä, etteivätkö nuoret tietäisi mitä häirintä on, vaan siitä, että käytös, joka toisessa hetkessä on häirintää, voikin toisessa hetkessä olla jotain muuta. Tätä vasten esimerkiksi opetushallituksen uuden oppaan (OPH, 2018, 19) ohjeistukset, joissa oppilaita kehoitetaan ilmoittamaan koulun henkilökunnalle havaitessaan häirintää koulussa, voivat jäädä oppilaille etäisiksi. Häirintä kietoutuu koulun arkeen tavalla, jota voi olla vaikea paikantaa yksittäisiin tilanteisiin. Häirinnän ennaltaehkäisemiseksi kouluissa tulisikin tarkastella kokonaisvaltaisemmin koulun kulttuuria, sekä sitä, miten häirintä saa merkityksenä vuorovaikutuksessa.

Häirintään puuttumista vaikeuttaa myös sen arkipäiväisyyden tuntu nuorten keskuudessa. Tutkimustulosteni mukaan nuorten puheessa esiintyi paljon arkipäiväisyyspuhetta, jossa erilaisia häirinnän tilanteita normalisoitiin osaksi arkea. Tällainen puhetapa voi olla nuorten tapa käsitellä epämiellyttävää ilmiötä ja suojata itseään epämiellyttäviltä tunteilta. Häirintätilanteiden ahdistavuutta saatetaan lieventää kertomalla kavereille tilanteesta ja nauramalla sille yhdessä. Sen sijaan vanhemmille tai muille aikuisille ei haluta kertoa häirinnästä, etteivät vanhemmat turhaan huolestuisi. Aikuisille kertominen voikin saada asian tuntumaan vakavammalta, kuin kavereille kertominen. Nuorten kohtaamaan häirintään on kuitenkin vaikea puuttua, ellei tieto siitä kantaudu aikuisille. Siksi onkin tärkeää, että esimerkiksi kouluissa puhutaan aiheesta ja osoitetaan, että häirinnästä voi puhua myös aikuisten kanssa. Nuoren kertoessa kohtaamastaan häirinnästä on myös tärkeää olla kauhistelematta, vaan suhtautua siihen rauhallisesti ja nuorta kuullen.

Tutkielmani on pyrkinyt valottamaan niitä tapoja, joilla nuoret tekevät selkoa kohtaamastaan häirinnästä. Feministinen jälkistrukturalistinen tutkimusote on ohjannut minua tarkastelemaan niitä tapoja, joilla puheessa tuotetaan erilaisia totuuksia ja ymmärtämisen tapoja, sen sijaan että olisin pyrkinyt pääsemään kiinni johonkin ”objektiiviseen totuuteen”. Tätä tutkielmaa tai sen tuloksia ei tulisikaan tulkita totuutena tai jonkin asiantilan kaikenkattavana kuvailuna, sillä tieto on aina paikantunutta ja kontekstissa tuotettua. Ennemmin olen pyrkinyt avaamaan uudenlaisia mahdollisuuksia tarkastella häirintää ja sen saamia merkityksiä. Olen raportoinut tarkasti ja avoimesti tutkimukseni vaiheet ja niihin liittyvät päätökset, jotta lukijalla on mahdollisuus arvioida tutkimusta ja sen tuloksia suhteessa sen tuottamisen tapoihin. Tutkielman tekeminen on ollut myös oppimisprosessi, joka on pakottanut kohtaamaan tutkimuksen tekemisen eräänlaisen epävarmuuden ja sotkuisuuden. Tutkimuksen tekeminen on jatkuvien valintojen tekemistä, joihin ei ole yhtä oikeaa vastausta. Olen pyrkinyt

tekemään omat valintani aineistoa ja tutkimukseeni osallistuvia nuoria kunnioittaen. Metodioppaiden tai aikaisempien tutkimusasetelmien kyseenalaistamattoman seuraamisen sijaan olen pyrkinyt antamaan tilaa uteliaisuudelle, ja hyödyntänyt teoriaa ja menetelmiä ennen kaikkea tapana ymmärtää paremmin tutkimaani ilmiötä.

Toivon, että työni on lisännyt ymmärrystä siitä, että vaikka häirintä on ilmiönä monimutkainen ja vaikeasti määriteltävä, niin sitä ei voida ohittaa tai jättää huomiotta. Olen samaa mieltä haastattelemanuoren kanssa, joka haastattelun lopuksi sanoi: ”*et mun mielest aikuisten pitäis ehk enemmän niinku perehtyy tähän asiaan, et aikuiset ei välttämät ees tiedä tarpeeks täst asiast*”. Tämä työ vastaa osaltaan tiedontarpeeseen, mutta lisää tutkimusta ja keskustelua tarvitaan.

LÄHTEET

- Aaltonen, S. (2006). *Tytöt, pojat ja sukupuoli häirintä*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 69.
- Alanko, K. (2014). *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkaisuja 23.
- Alasuutari, M. (2005). Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa J. Ruusuvaori & L. Tiittula (toim.), *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 145–163). Tampere: Vastapaino.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2. uudistettu painos). Cambridge: Polity Press.
- Conroy, N. E. (2013). Rethinking Adolescent Peer Sexual Harassment: Contributions of Feminist Theory. *Journal of School Violence*, 12(4), 340–356. DOI: 10.1080/15388220.2013.813391
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. Teoksessa B. Davies, *A Body of Writing 1990–1999* (s. 87–105). Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Davies, B. (2004). Introduction: poststructuralist lines of flight in Australia. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 17(1), 1–9.
<http://dx.doi.org/10.1080/0951839032000150194T>
- Drew, P. (1978). Accusations: The Occasioned Use of Members' Knowledge of 'Religious Geography' in Describing Events. *Sociology*, 12(1), 1–22.
<https://doi.org/10.1177/003803857801200102>
- Duncan, N. (2001). *Sexual Bullying: Gender conflict and pupil culture in secondary schools* (2. uudistettu painos). Lontoo: Routledge.
- Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. (2014). Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013 – Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Gardner, C. B. (1995). *Passing by: Gender and Public Harassment*. Berkeley: University of California Press.

- Gordon, T. & Lahelma, E. (2007). Taustoja, lähtökohtia ja avauksia kouluetnografiaan. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus* (s. 17–38). Tampere: Vastapaino.
- Gordon, T., Holland, J. & Lahelma, E. (2000). *Making spaces: Citizenship and Difference in Schools*. Macmillan Press: Lontoo.
- Gordon, T., Hynninen, P., Lahelma E., Metso, T., Palmu, T. & Tolonen, T. (2007). Koulun arkea tutkimassa: Kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus* (s. 41–64). Tampere: Vastapaino.
- Gådin, K. G. (2012). Sexual Harassment of Girls in Elementary School: A Concealed Phenomenon Within a Heterosexual Romantic Discourse. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(9), 1762–1779. DOI: 10.1177/0886260511430387
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Honkatukia, P. (2000). “Lähentelijöitä riittää...”: Tyttöjen kokemuksia sukupuolisesta ahdistelusta. Teoksessa P. Honkatukia, J. Niemi-Kiesiläinen & S. Näre (toim.), *Lähentelyistä raiskauksiin: Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta* (s. 13–76). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 13.
- Jackson, S. (2001). Why a materialist feminism is (still) possible – and necessary. *Women’s Studies International Forum*, 24(3/4), 283–293.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen, *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 54–97). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993). Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen, *Diskurssianalyysin aakkoset* (s. 17–48). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2012). *Kategoriat kulttuuri ja moraalit*. Tampere: Vastapaino.

- Jolanki, O. & Karhunen, S. (2010). Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 395–411). Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. (2012a). Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen, *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit* (s. 175–225). Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. (2012b). Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen, *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit* (s. 131–173). Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K., Jokinen, A. & Suoninen, E. (2012a). Kategoria-analyysin juuret. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen, *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit* (s. 17–43). Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K., Jokinen, A. & Suoninen, E. (2012b). Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen, *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit* (s. 45–87). Tampere: Vastapaino.
- Keddie, A. (2009). 'Some of those girls can be real drama queens': issues of gender, sexual harassment and schooling. *Sex Education*, 9(1), 1–16. DOI: 10.1080/14681810802639863
- Kehily, M. J. & Nayak, A. (1997). 'Lads and Laughter': Humour and the production of heterosexual hierarchies. *Gender and Education*, 9(1), 69–88. DOI:10.1080/09540259721466
- Kenway, J., Willis, S. with Blackmore, J. & Rennie, L. (1998). *Answering back: Girls, boys and feminism in schools*. Lontoo: Routledge.
- Korhonen, P. & Kuusi, M. (2003). *Sukupuolinen häirintä peruskoulussa: Muistoja ja merkityksiä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, TANE-julkaisuja 4.
- Lahelma, E. (2002). Gendered Conflicts in Secondary School: fun or enactment of power? *Gender and Education*, 14(3), 295–306. DOI: 10.1080/0954025022000010749
- Lahelma, E. & Gordon, T. (2007). Taustoja, lähtökohtia ja avauksia kouluetnografiaan. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus* (s. 17–38). Tampere: Vastapaino.

- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986, 7 §. Viitattu 20.3.2018
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609#P5>
- Larkin, J. (1994). Walking through Walls: the sexual harassment of high school girls. *Gender and Education*, 6(3), 263–280. <https://doi.org/10.1080/0954025940060303>
- Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä. (2011). Helsingin virtuaalinen lähipoliisiryhmä ja Pelastakaa Lapset ry. Viitattu 27.3.2018
<http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155018/Lasten-kokema-seksuaalinen-h%C3%A4irint%C3%A42011.pdf>
- Lehtonen, J. (2003). *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa: Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Yliopistopaino: Helsinki, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 31.
- Liljeström, M. (2004). Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa M. Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta* (s. 9–23). Tampere: Vastapaino.
- Manninen, S. (2010). *"Iso, vahva, rohkea – kaikenlaista" maskuliinisuudet, poikien valta-hierarkiat ja väkivalta koulussa*. Oulu: Oulun yliopisto, ACTA UNIVERSITATIS OULUENSIS, Series E, Scientiae rerum socialium, 112.
- Meyer, E. J. (2008). Gendered harassment in secondary schools: understanding teachers' (non)interventions. *Gender and Education*, 20(6), 555–570. DOI: 10.1080/09540250802213115
- Nicolson, P. (1997). Gender inequality, sexual harassment and the toxic organization: The case of medical women. Teoksessa A. M. Thomas & C. Kitzinger (toim.), *Sexual Harassment – Contemporary Feminist Perspectives* (s. 32–48). Buckingham: Open University Press.
- Niemi, J. & Kainulainen, H. (2018). #metoo: seksuaalinen häirintä ja laki. Haaste 1/2018. Viitattu 20.3.2018
<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12018/metooseksuaalinenhairintajalaki.html>
- Nikander, P. (2010). Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 242–268). Tampere: Vastapaino.

- Nikunen, M. (2005). *Surman jälkeen itsemurha: Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Oinas, E. (2004). Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa M. Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta* (s. 209–227). Tampere: Vastapaino.
- OPH & OKM. (2018). Mediatiedote: Kouluille opas seksuaaliseen häirintään puuttumisesta – oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuurin vahvistamiseksi toimenpideohjelma. Viitattu 20.3.2018, http://www.oph.fi/ajankohtaista/tiedotteet/101/0/kouluille_opas_seksuaaliseen_hairintaan_puuttumisesta_oppimisyhteisojen_turvallisuuskulttuurin_vahvistamiseksi_toimenpideohjelma
- OPH. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 (4. painos). Helsinki: Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2014:96.
- OPH. (2018). Opas seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. http://oph.fi/download/189829_Opas_seksuaalisen_hairinnan_ennaltaehkaisyksi_ja_siihen_puuttumiseksi_ko.pdf
- Pain, R. (2001). Gender, Race, Age and Fear in the City. *Urban Studies*, 38(5–6), 899–913. DOI: 10.1080/0042098012004659 0
- Paju, P. (2011). *Koulua on käytävä: Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 108.
- Rahimi, R. & Liston, D. D. (2009). What Does She Expect When She Dresses Like That? Teacher Interpretation of Emerging Adolescent Female Sexuality. *Educational Studies*, 45(6), 512–533. <https://doi.org/10.1080/00131940903311362>
- Rikoslaki 39/1889, 20 §. Viitattu 25.3.2018 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20>
- Robinson, K. H. (2005). Reinforcing hegemonic masculinities through sexual harassment: issues of identity, power and popularity in secondary schools. *Gender and Education*, 17(1), 19–37. DOI: 10.1080/0954025042000301285
- Rossi, L.-M. (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* (s. 21–38). Tampere: Vastapaino.

- Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 424–431). Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa L. Tiittula & J. Ruusuvuori (toim.), *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 22–57). Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 9–36). Tampere: Vastapaino.
- Saarikoski, H. (2001). *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Tammi.
- Sacks, H. (1972). On the Analyzability of Stories by Children. Teoksessa J. J. Gumperz & D. Hymes (toim.), *Directions in sociolinguistics: Ethnography of Communications* (s. 325–345). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- STM. (2015). Tasa-arvolaki 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön esite. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Suoninen, E. (1993). Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen, *Diskurssianalyysin aakkoset* (s. 111–150). Tampere: Vastapaino.
- TENK. (2009). Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Viitattu 25.3.2018
<http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>
- TENK. (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Viitattu 25.3.2018
http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2015). Kouluterveyskyselyn kyselylomakkeet. Viitattu 20.3.2018 <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/kyselyn-toteuttaminen/kyselylomakkeet>
- Thomas, A. M. & Kitzinger, C. (1997). Sexual Harassment: Reviewing the field. Teoksessa A. M. Thomas & C. Kitzinger (toim.), *Sexual Harassment – Contemporary Feminist Perspectives* (s. 1–18). Buckingham: Open University Press.

- Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. (2005). Johdanto. Teoksessa L. Tiittula & J. Ruusuvuori (toim.), *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 9–22). Tampere: Vastapaino.
- Tolonen, T. & Palmu, T. (2007). Etnografia, haastattelut ja (valta)positiot. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus* (s. 89–112). Tampere: Vastapaino.
- Varsa, H. (1993). *Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu työelämässä: näkymättömälle nimi*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sarja A: Tutkimuksia 1/1993.
- Wise, S. & Stanley, L. (1987). *Georgie Porgie: Sexual Harassment in everyday life*. Lontoo: Pandora.

LIITTEET

LIITE 1

Hyvä huoltaja,

Teen yleisen ja aikuiskasvatustieteen pro gradu-tutkielmaani Helsingin yliopiston kasvatus-tieteelliseen tiedekuntaan. Pro gradu -tutkielmassani tutkin nuorten käsityksiä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvasta häirinnästä. Minua kiinnostaa, mitä nuoret ajattelevat arjessa kohtaamastaan häirinnästä ja mitä tilanteita nuoret ylipäättään pitävät häirintänä.

Kerään aineistoni X-koulussa yhden 9. luokan parissa haastattelemalla ja havainnoimalla nuoria. Haastatteluihin osallistuminen on nuorille vapaaehtoista ja he voivat osallistua haastatteluun yksin tai kaverin kanssa. Havainnointi tarkoittaa käytännössä sitä, että kuljen luokan oppilaiden mukana oppitunneilla ja välitunneilla. Mitään tilanteita ei videoida tai kuvata. Havainnointi täydentää haastatteluja ja auttaa minua ymmärtämään paremmin koulun ja nuorten arkea. Haastatteluissa painottuu vapaamuotoinen juttelu, eikä kysymyksiin ole oikeita tai vääriä vastauksia. Haastattelut äänitetään ja kirjoitetaan sen jälkeen tekstitiedostoiksi, minkä yhteydessä nimet ja muut tunnistetiedot muutetaan. Tutkimusraporttiin ei siis tule kaupungin, koulun eikä oppilaiden nimiä. Raporttiin liitetään vain analyysin kannalta tarpeellisia haastatteluotteita.

Koska tutkimukseen osallistuvat nuoret ovat alaikäisiä, tarvitaan myös huoltajan lupa haastatteluihin osallistumiseen. Tällä suostumuksella annatte nuorelleen luvan osallistua tutkimukseen. Arvostan jokaista haastattelua.

Haastattelut ja havainnointi toteutetaan viikolla 10 (6.3.-10.3.), joten pyydän ystävällisesti, että nuori palauttaisi tämän suostumuksen kouluun **maanantaina 6.3.**

Vastaan mielelläni tutkimustani koskeviin kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin,

Niina Hinkkanen
niina.hinkkanen@helsinki.fi

Ohjaajan yhteystiedot:
Janne Varjo
Yliopistonlehtori (m.a.), FT, Dosentti
janne.varjo@helsinki.fi

Huollettavani saa halutessaan osallistua tutkimukseen

Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 2

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Aluksi:

Tutkimuksen esittely ja luottamuksellisuuden läpikäyminen.

Tutkimussopimuksen allekirjoittaminen.

Teemojen esitleminen.

1. KOULUN ILMAPIIRI JA KAVERIT

Kerro vähän et millanen ilmapiiri teillä on täällä koulussa ja sit teidän luokalla.

Onks teidän luokalla jotain asioita, joista te riitelette tai jotka ärsyttää? Millaisia asioita?

Mikä tekee sun mielestä jostain nuoresta suosituksen? Erooko se jotenkin eri sukupuolten kohdalla?

Kertoisitko vähän sun kavereista?

Onko kaverit koulusta vai tunnetko ne jotain muuta kautta?

Jos kaverit on koulusta, niin näätteks te koulun ulkopuolella?

Mitä te yleensä teette kavereiden kanssa koulun ulkopuolella?

Miten te pidätte yhteyttä sun kavereiden kanssa?

Millaisista asioista te puhutte kavereiden kanssa, mistä sä et puhuis kavereiden kaa?

Onks joitain asioita mistä sä riitelet sun kavereiden kaa?

2. SUKUPUOLEEN JA SEKSUAALISUUTEEN KOHDISTUVA HÄIRINTÄ: MITÄ SE OIKEASTAAN ON?

Mitä sä ymmärrät, et mitä seksuaalisuuteen ja sukupuoleen kohdistuva häirintä tarkoittaa?

Mitä kaikkea siihen sun mielestä kuuluu?

Mikä erottaa häirinnän läpystä?

Kuka sun mielestä päättää sen, mikä on läppää ja mikä ei?

Entä kuka määrittelee sen, mikä on häirintää? (Onko häirinnässä tärkeämpää se miten se on tarkoitettu vai miten se otetaan?)

Miten sä suhtautuisit sellaiseen läppään, joka susta tuntuu pahalta tai häirinnältä?

Mitä sä luulet, voikohan joku pitää eri asioita häirintänä kuin joku toinen? Mistä se vois johtuu?

Eroaako häirintä jotenkin kiusaamisesta? Kerro vaikka joku esimerkki siitä mikä olis sun mielestä kiusaamista ja mikä taas häirintää.

Miellyttävä/epämiellyttävä huomio:

Tähän väliin tämmönen vähän kivempi kysymys: Minkälainen huomio tuntuu kivalta? Mitä sä ymmärrät esim. flirttailulla?

Mitkä asiat vaikuttaa siihen, tuntuuko joku huomio kivalta vai epämiellyttävältä?

No missä tilanteessa sä olet kokenut jonkun huomion epämiellyttävä tai häirintänä?

Kertoisitko jonkun esimerkin?

(Mahdollisia tarkentavia kysymyksiä, kuten mitä ajattelit, miltä tuntui...)

3. MISSÄ HÄIRINTÄÄ TAPAHTUU:

(Erilaiset fyysiset tilat, kuten koulu, julkiset paikat, kodit):

Mitkä paikat sä koet turvalliseksi?

Mikä siihen vaikuttaa et joku paikka tuntuu sun mielestä turvalliselta?

Yksin vai kaverin kaa

Aika

Muut ihmiset

Kännykässä akkuu

Mitkä paikat sä koet turvattomaksi?

Mikä siihen vaikuttaa, et joku paikka tuntuu sun mielestä turvattomalta?

Onko joitain paikkoja, mitä välttelet?

Millä tavalla se tuntuis turvallisemmalta?

Minkälaisissa paikoissa sä tai sun kaverit on kohdannut häirintää? Missä paikoissa tapahtuu eniten häirintää?

Netti/sosiaalinen media:

Kerro vähän sun somen käytöstä.

Mitä somea käytät?

Mitä somea käytät eniten?

Entä onko jotain mitä käytät vaan satunnaisesti?

Mitä teet somessa?

Insta: Ketkä voi nähdä postaukset: onko tili julkinen vai yksityinen?

Snapchat: lähetätkö yksityisiä viestejä vai laitatko ne my storyyn?

WhatsApp: Laitatko yksityisiä viestejä vai ootko jossain ryhmissä? Onko teillä jotain koulun tai luokan omia ryhmiä?

Onks teidän koulussa jotain sääntöjä, onks himassa jotain sääntöjä kännykän käyttöön?

Millaista häirintää somessa voi kohdata? Ootko kohdannut jotain tai onko kaverit kohdannut jotain? Kerro minkälaista

Eroaako tämä koulussa, kadulla yms. fyysisestä/kasvokkaisesta häirinnästä? Miten?

4. KETÄ HÄIRINTÄ KOSKEE?

Kehen häirintä voi kohdistua? Mitä sä luulet, onks joitain keitä ei koskaan häiritä?

Miten sukupuoli vaikuttaa siihen millaista häirintää kohtaa? (Tarkentavia kysymyksiä tyttöistä ja pojista)

Millä tavalla se vois vaikuttaa, et kenen kanssa seurustelee? Et jos seurustelee esim. samaa sukupuolta olevan kaa, niin voiks se vaikuttaa siihen et joutuuks häirinnän kohteeks?

Mitä merkitystä sillä on, kuka häirintää tekee?

Voiko kuka tahansa häiritä tai ahdistella toisia?

Miten se eroo jos tuttu tai tuntematon häiritsee tai ahdistelee?

Mitä sä luulet, et miksi joku häiritsee tai ahdistelee muita?

Tuleeks sulle jotain esimerkkejä mieleen, et joku ois puuttunu häirintään?

Ooksä puuttunu joissain tilanteissa siihen jos jotain on häiritty tai ahdisteltu? Minkälainen tilanne se oli?

Entä onko joku muu puuttunut tilanteeseen, jossa sua on häiritty?

5. HÄIRINNÄSTÄ PUHUMINEN

Oletteko käsitelleet tätä aihetta koulussa/tunneilla?

Ootko puhunu tästä aiheesta koulussa tai kotona jollekin aikuiselle? Minkälaisessa tilanteessa?

Puhutteko te näistä asioista kavereitten kanssa? Millaisena sä koet, et onks näistä jutuista helppo vai vaikee puhua?

Pitäisikö puhua enemmän jostain, mistä ei nyt puhuta? Onks jotain, mistä sä toivoisit et aikuiset puhuis enemmän liittyen näihin asioihin mistä tänään puhuttiin?

LOPUKSI

Miltä haastattelu tuntui?

Jäikö minulta jotain kysymättä? Haluatko lisätä jotain?

LIITE 3

TUTKIMUSSOPIMUS

Allekirjoittanut haastateltava osallistuu Niina Hinkkasen pro gradu-tutkielmaan, joka käsittelee nuorten käsityksiä sukupuolisesta häirinnästä. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltava suostuu haastatteluaineiston käyttöön seuraavilla ehdoilla, joihin myös tutkielman tekijä Niina Hinkkanen sitoutuu.

- Haastattelua käytetään vain tutkimus- ja opetustarkoituksiin.
- Haastateltavat eivät esiinny omilla nimillään tutkimuksesta julkaistavissa kirjoituksissa tai Hinkkasen pitämässä esitelmässä
- Koulua ja paikkakuntaa koskevat tunnistetiedot muutetaan.
- Hinkkanen voi käyttää aineistoa myös myöhemmässä tutkimuksessa.
- Aineisto arkistoidaan niin, että haastateltavien nimet ja muut tunnistetiedot on muutettu.

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Niina Hinkkanen (niina.hinkkanen@helsinki.fi)